

Mudhai

▪ Edition 19th ▪ Year 2020-2021

2020-21

NAAC

Contributing to National Development

Fostering Global Competencies among Students

Quest for Excellence

Promoting the Use of Technology

Inculcating a Value System among Students

2022

Equipping Learners with Specialized Knowledge & Skills in the field of Emerging Professions

Explore, Innovate, Research and Excel

Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur (Satara)

(Art, Commerce, Science, B.Voc. & CC)

Tal. Koregaon, Dist. Satara : 415 524

Source of Inspiration

Prof. Sambhajirao Kadam

The Founder
Shri Mudhaidevi Shikshan Sanstha, Deur

|| Bahujan Hitay ||

Shri Mudhai Devi Shikshan Sanstha's
Shivaji University, Kolhapur affiliated

Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur (Satara)

(Arts, Commerce, Science, Community College & B.Voc.)

Tal- Koregaon, Dist- Satara

**NAAC accredited 'B' Grade
(C.G.P.A. 2.52)**

Editorial Board

President

Prin. Dr. Bharat Bhosale

Editor

Asst.Prof. Suryakant Adate

Section- Editor

Dr. Ashok Shelar

Department of Marathi

Dr. Manoj Gujar

Department of English

Asst.Prof. Pandurang Patil

Photo Section

Dr. Uttam Altekar

Department of Hindi

Dr. Sundar Potbhare

Report Section

Shri Harshal Pawar

Page Editor

From The President's Desk

*Dear Students, Faculty, Parents, Well-wishers,
My greetings to you all!*

Being an alumnus of the guardian Institute, I feel immensely privileged to speak up to you as the President of the College Development Committee of Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur (Satara) - a dream child of Shri Mudhaidevi Shikshan Sanstha, Deur. I owe much to the Sanstha! My long association with the Institution- first as the student, subsequently as the Trustee and now as the President, CDC, gives me a great pleasure to be at the helm and equally reminds me of the duties and responsibilities towards the institution, my own alma mater!

I came from an engineering discipline. I personally believe in the mantra, 'The only true power is knowledge, as everything (including any achievement) is derived from it!' and expect the educational community to follow it in letter and spirit to bring about a change in changing scenario especially witnessing in Higher Education.

I wish, I should speak on what is in the offing in the domain of Higher Education, especially in view of the recently announced, "National Education Policy 2020", which according to me, is a transformative paradigm Shift in Higher Education to Boost Self Reliant India Mission- a mission launched just prior to; to be precise, on 12th May 2020 to make our economy stronger & sustainable. Its main focus is on innovations & start-up ecosystem of our country.

It's no exaggeration if I mention that our institute is known for its quick and proactive response to National issues & policies! It can be evidenced from the fact that, the institute was quick enough to organise theme based national level webinars on NEP 2020, Intellectual Property Rights, Innovation and Creativity, Entrepreneurial Development especially to explore the elements of NEP relevant to the Self-Reliant India Mission & create awareness about it among students and teachers.

How is Self-Reliant India mission interwoven with NEP 2020?

Self-Reliant India mission is founded on FIVE pillars:

- *An Economy that brings Quantum Jump*
- *Infrastructure –that becomes the identity of modern India.*
- *A Technology driven system to fulfill the dreams of the 21st century*
- *Our Vibrant Demography which is a source of energy.*
- *Strength of demand and supply chain that is to be harnessed to its full potential.*

And these five pillars are supported by FOUR Es: Education, Employability, Employment and Entrepreneurship to build a self-reliant India. These FOUR Es, should be interwoven properly, with the economy occupying the pivotal position to support the five pillars of Atmanirbhar Bharat.

Education is the starting point for growth and development of any society. It provides substratum of workforce to the economy.

Hence, economy and education need to be juxt-a-posed. Education should lead to employability. Employability should make employment possible and should facilitate entrepreneurship.

Employability has been remained a tough challenge for both job seekers and employers for many years now.

The Indian education system was being questioned for its lack of effectiveness. Industries struggled to find job-ready talent and job-seekers grappled to find a job. Industry-Academia gap is probably the most discussed thing by employers and job seekers!

Can NEP 2020, bridge the much needed job readiness gap?

I answer it affirmatively! Yes, NEP is designed to deliver education as per industry trends & patterns. Future of our country looks promising as this NEP is focused on the holistic development of the emerging workforce i.e. students.

Can NEP, create a roadmap for entrepreneurship?

Yes, of course, because

- NEP promotes integration of main stream education with vocational education & industry;*
- It is focused on research & innovation by setting up industry-academic linkages, start-up incubation centres & technology development centres;*
- It also promotes business-focused approach; creating entrepreneurship oriented programmes which will lead to entrepreneurial revolution*

In my opinion, NEP 2020 has laid a foundation for 6th pillar of self-reliant India Mission & this 6th Pillar is.... education in the form of insurance and assurance for the self-Reliant India Mission. If implemented effectively, it will make India a key research and development destination of the world.

Are the institutes of higher education prepared to head on the challenge?

It is in this context, I would like to share some distinctive initiatives relevant to the proposed NEP that our institute has taken.

Our institute is the only institute in Maharashtra which has created its own ecosystem for construction of knowledge, entrepreneurship & employment by offering self-designed professional skills development courses relevant to the emerging professions such as International Trade, GST Law! We have executed 29 MOU's with Industries which are functional to provide learner-centric education through experimental learning, on-job training & internships to our students; thus thereby, instilling professional skills among students & faculties to develop skilled human resource of high calibre; which is a need of our economy, society and the county as a whole. We are implementing this for last three years!

Thus, we are already one step ahead to make it happen; the NEP & Self Reliant India mission!

Dear Friends, Explore, Innovate, Research and Excel is our institutional Motto; and I am sure our institute will move ahead with a focus on exploring the elements of NEP linked to employability, entrepreneurship & ultimately the Self-Reliant India mission in years to come, with presumable, sincere and dedicated efforts of the faculty and students!

Er Mr. Arvind Kadam,

President, CDC

From The Principal's Desk

Dear Friends- Students and Faculty,

Thus far and no further! Nothing shall stop us; besides rampant Coronavirus pandemic impacting every sphere of human activities across the globe without any selection, without any exception since last TWO years! Our Institution- Professor Sambhajirao Kadam College, is all set to undergo the THIRD Cycle of NAAC exercise by the close of 2021! We are already in NAAC mode, rather in its leg as the institute is fully geared up and prepared for it. We always set high goals and strive to attain it with strenuous efforts leaving no stone unturned. As a matter of fact, we as the institution seldom lost sight from the elements of NAAC exercise over these five preceding years.

Be it an individual or the institution, at some point of time, one has to challenge the limits. It is this time, which calls for challenging the limits and rise up to the occasion. The NAAC process offers by default everyone, each institutional functionary to prove his/her metal!

In the inspiring words of Peoples' President, late Dr A P J Abdul Kalam, I am reminded of, "that, each institute is characterised by some or other kind of significant practices that stand out as a symbol of best practices". Which for, Professor Sambhajirao Kadam College stand out as a symbol of best practice/s?

I must say, that there are several significant attainments on this count; that certainly portray the institutional distinctiveness in its character, its functions, in its progression.

If it is to count, the Faculty of Science has reached to Third year B. Sc. Now, the institute has attained full-fledged status offering degree programmes in Arts, Commerce and Science, Bachelor of Vocation (B. Voc) in Food Processing Technology in its second year. Offering self-designed Professional Skills Development modular programmes in the emerging fields of International Trade and GST Laws that offer enormous rewarding career opportunities has indeed created a distinct identity for the institute. A raising of NCC unit- a long awaited dream, has come true. The

much acclaimed in public domain, unique of its kind, our ongoing ISR project- Rain Water Harvesting and Bore well Recharge has been extended to one more village, taking the tally to three. Towards the consolidation on Institutional Green practices, Biogas, STP, Vermiculture and vermicomposting plants- all environmentally sustainable projects have now become the reality! Given this, can't we say that the Professor Sambhajirao Kadam College stand out as a symbol of best practice/s?

Apart, continuous augmentation of facilities like well-equipped Gymnasium, Laboratories, a beautiful webinar hall, broadcasting studio, campus makeover, so and so forth, have all added to the academic ambience, creating a vibrant ecosystem.

Nothing stopped us. Neither did the Corona impacted perilous situation. On the contrary, turning the adversaries into opportunities, we continued to function, deliver, excel, innovate with a focus of engaging the students, adopting mix of online/offline mode simultaneously, deploying YouTube channel, virtual platforms, switching over to online mode of communication, induction of IT enabled process, reaching out to every student, bringing library services under 24X7 remote access.

Who does all this? "But, the Deity is a necessary hypothesis", Mathematician Laplace said once! Blessings from Goddess Mudhaidevi, visionary Trustees, and the dedicated 'Team PSKCD', having our students at the epicentre, have all made it happen!

From the 'Bird's Eye view', PSKCD Canvas appears quite promising in its entirety. We, as the institute, have certainly an edge; poised and positioned distinctly. The best is, however, yet to come, I believe, and I also believe in its inept potential!

With academic greetings!

Dr. Bharat N. Bhosale

Principal

Editorial.....

It gives me great joy and satisfaction to introduce our annual college magazine "Mudhai". It is an honest and humble attempt to provide platform for the creativity and skills of the College students. Students and the committee members took hard efforts for bringing out this issue. The College magazine is an excellent medium to channelize the budding talented writers and encourage their writing skill by appraisal which will inspire and motivate them to read and write much more. I hope that you will surely enjoy reading this magazine.

The creative power in various forms like essay, poetry, autobiographical writing etc. needs to be represented through the writings of students. It enhances the intellectual and analytical thinking of students. I am sure that their enthusiasm will be encouraged by this platform and they will continue to write in future too. This annual college magazine makes the students to look at the society from the different perspective. I hope that reading this magazine will have an impact on and encourage you to have impact on others. We may never know how much our words or actions influence the lives of those around us. But we can choose daily to be a positive influence on others in a way that could change the rest of their lives even if it's just within the walls of where you work.

The present issue covers the topics discussed in the present scenario and NAAC five core values. These subjects need to be addressed from the perspective of the students. Their line of thinking should be given proper way out which is need of an hour. In the present issue of 'Mudhai' we have tried to bring out the hidden talents among the students. Quite hopeful for its genuine appreciation. Even the criticism or suggestions are heartily welcome for making the issue more qualitative. I congratulate the editorial team in advance for their efforts and good work in bringing out the collage magazine and wish the student and staff all the very best. Have a pleasure trip in the magazine.

Asst. Prof. Suryakant S. Adate

Editor, Mudhai Magazine

Shri Mudhaidevi Shikshan Sanstha, Deur
OUR INSPIRATION

Hon'ble Mr. Hanmantrao Kadam
Chairman,
Shri Mudhaidevi Shikshan Sanstha, Deur

Hon'ble Er. Arvind Kadam
President, College Development Committee
Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur

Hon'ble Mr. Devendra Kadam
Secretary,
Shri Mudhaidevi Shikshan Sanstha, Deur

Shri Mudhaidevi Shikshan Sanstha, Deur
BOARD OF TRUSTEES

Mr.Hanmantrao B. Kadam
Chairman

Mr.Devendra B. Kadam
Secretary

Mr.Sarjerao J. Kadam

Mr.Kisanrao D. Kadam

Mr.Purushottam M. Mane

Mr.Bhimrao J. Kadam

Mr.Dhansing S. Kadam

Ad.Sanjeev P. Kadam

Mr.Ravindra D. Kadam

Mr.Rajendra B. Kadam

Er.Arvind S. Kadam

Er.Vijaysingh S. Kadam

Major Pravin B. Chavan

College Development Committee (CDC)

President Er.Arvind S. Kadam

Entrepreneur, Innovative Engineering, Satara
(Manufacturing & Export Venture)
Trustee, Shri Mudhaidevi Shikshan Sanstha, Deur

Major Pravin Chavan
Trustee,
Shri Mudhaidevi Shikshan Sanstha, Deur

Prof. Er Pankaj K. Gandhi B.Tech
Entrepreneur, Manufacturing & Exporter
R&D Educational Expert

Ar.Mayur Gandhi
Arch. & Interior Designers, Satara
Educational Expert

Er.Rajendra Mohite
Vice-President, MAS
Entrepreneur & Industrial Expert

Er.Sandip Bhagwat
Entrepreneur & Industrial Expert
President, Rotary Club, Satara,
Rotary International Dist. 3132

Mr.Ravindra Khatri
Entrepreneur, Social Service

Dr. Bharat N. Bhosale
Principal
Secretary, CDC

Dr.Manoj Gujar
IQAC Coordinator

Dr.Dattatraya J. Owale
Head, Dept of History

Dr.Shivaji U. Chavare
Head, Dept. of Hindi

Dr.Kamalsing V. Kshatriya
Dept. of History

Dr.Sandhya A. Paudmal
Dept. of Sociology

Mr.Kundlik D. Kadam
Non-teaching Staff

INTERNAL QUALITY ASSURANCE CELL (IQAC)

Dr. Bharat N. Bhosale
Principal
Chairperson

Mr. Rajendra Kadam
Trustee, Shri Mudhaidevi
Shikshan Sanstha, Deur

Er. Shankarrao Karpe
MD, Girisha Wealth Maker Pvt. Ltd., Satara
Employers Representative

Mr. Raja Ranade
Ex-President Manufacturers
Association of Satara (Stake holder)

Mr. Navnath Kavade
Entrepreneur & Industrial Expert

Dr. Manoj Gujar
IQAC Coordinator

Dr. Dattatraya J. Owale
Head, Dept. of History

Dr. Ashok R. Shelar
Head, Dept. of Marathi

Dr. Shivaji U. Chavare
Head, Dept. of Hindi

Mr. Harshal B. Pawar
Librarian

Dr. Sundar S. Potbhare
Placement & Entrepreneurship Cell

Asst. Prof. Suryakant S. Adate
Coordinator Vocational Committee

Mr. Sunil A. Nalawade
President, Alumni Association

Mr. Santosh K. Kadam
Head Clerk

Er. Arvind S. Kadam
Special Invitee

Prof. Er Pankaj K. Gandhi
Special Invitee

Er. Sandip Bhagwat
Special Invitee

Mr. Ravindra Khatri
Special Invitee

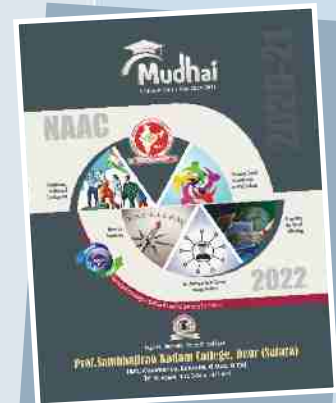

College Administration

Principal,
Dr. Bharat N. Bhosale
M.Sc. Ph.D. (Mathematics)

'Mudhai' Editorial Board

Mudhai | 2020-21

Faculty

Administrative and Support Staff

Our Unique ISR Project :

National Water Mission

Roof Water Harvesting & Borewell Recharge : Problem to Solution

PILOT PROJECT PSKCD

Village Dahigaon

Village Palashi

Our Quest for Water Conservation....

Roof Water Harvesting & Bore well Recharge :
Resolving Social and Environmental Issues !

चार मिनिटांची बोअर वाहू लागली ११ तास

देऊर कॉलेजच्या प्रकल्पाची किमया : जलसंधारणात घडवली क्रांती

सातारा : योगेश चौगुले
कौंगव सातुब्यातील देऊर येथील प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयाने राबवलेल्या रन हार्वेस्टिंग व बोअरवेल रिचार्जिंगच्या अनेकशा उपक्रमाने जलसंधारणात क्रांती घडवली आहे. महाराष्ट्रात आगळ्या वेगळ्या उरलेल्या या उपक्रमाने अजुनी तीन ते चार मिनिटे चालणारी बोअर चक्क पो धोरून वाहू लागली आहे.
११-११ तास पाणी आता उपलब्ध झाले आहे. यामुळे दुष्काळी असलेल्या कोरेगावच्या उत्तर भागात ही किमया झाली आहे.
कोरेगाव सातुब्याच्या उत्तर भागात दुष्काळाचा कर्जाक आहे.

देऊर महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी राबवलेल्या या उपक्रमाने जलसंधारणात मोठी क्रांती घडून आली.

येथील अनेक गावे दारुण तडागाने होमणून जातत. या गावांची, येथील जनतेची तडाग व दुष्काळामुळे होणारी तडागद धमिलेने अमळ करत आहे. याच भागातील देऊरच्या मुधादेवी

शिक्षण संस्थेचे प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालय विविध सामाजिक उपक्रम राबवण्यात आगळीवर राहिले आहे. आपल्या यागाची होणारी होणाल मनाला डगमग घेत असल्याने काही

सरो विभाकक करून दखवण्याचा व दुष्काळार पिचलेल्या कतेच्या हितासाठी या महाविद्यालयाने अनेकशा उपक्रम राबवत आहे. संस्थेचे विरधरत अरविंद कदम व प्रार्थय

प्रकल्प ठरतोय मैलाचा दगड

प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयाने जलसंधारणाचा बिडा उचलला आहे. सामाजिक योषिलकी कोयारणाच्या या महाविद्यालयाने दक्षिणव, पळशी, पिंपोडे खुर्द, देऊर व आर्दकी खुर्द या गावात रन हार्वे स्टॉंग व बोअरवेल रिचार्जचे काम हाती घेतले आहे. हा महाराष्ट्रातील एक अगळ्यावेळा उपक्रम असून जलसंधारणात ती मैलाचा दगड ठरत आहे.

“

महाविद्यालयाच्या माध्यमातून राबवण्यात आलेल्या या प्रकल्पांतर्गत कोरेगाव सातुब्यातील दक्षिणव येथे सव्हे करून तीन बोअरवेलची निवड केली. भूगर्भातील पाणी पातळी कमी झाल्याने या बोअरवेलला तुळक प्रमाणात पाणी येत होते. महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजनेतील विद्यार्थ्यांनी चाराच्या छतावरील वाटून जाणारे पावसाचे पाणी पणाल व पाणंपट्या सहयाने बोअरवेलत जमनीत मुरवले. हे पाणी जमनीत मुरवल्याने भूगर्भातील पाणी पातळी वाढण्यास मदत झाल्याने १-५ मिनिटे चालणारे बोअरवेलचे पाणी आता सलग ११ तास चालत आहे.
- अरविंद कदम, विरधरत, मुधाई देवी शिक्षण संस्था, देऊर

भारत भोसले यांच्या संकल्पनेतून रन हार्वेस्टिंग व बोअरवेल रिचार्जिंग हा नाविन्यपूर्ण उपक्रम सभार आला आहे. दक्षिणव, पळशी, पिंपोडे खुर्द, देऊर व आर्दकी खुर्द या गावांनी भूगर्भातील पाणी पातळी वाढवण्याच्या हेतूने पाणी पातळी वाढवण्याचा प्रयत्न केला आहे. महाविद्यालयाने सामाजिक पातळीवर राबवलेला हा प्रकल्प महाराष्ट्रातील एक आगळ्यावेळा उपक्रम आहे.

बोअरचा सव्हे करणात आला. त्यानंतर विद्यार्थ्यांनी पावसाचे वाटून जाणारे पाणी अडवण्याच्या हेतूने या गावात जनजागृती केली त्याचबरोबर हे पाणी त्याच ठिकाणी जमनीत मुरवून भूगर्भातील पाण्याची पातळी वाढवण्याचा प्रयत्न केला आहे. महाविद्यालयाने सामाजिक पातळीवर राबवलेला हा प्रकल्प महाराष्ट्रातील एक आगळ्यावेळा उपक्रम आहे.

National Water Mission

Watch Video - https://youtu.be/j4K6St_YtK0

Bhaidooj :
An Institutional Social Engagement
A Social cause of pleading solidarity with women sisters

Welcome speech by Er Sandipji Bhagwat
(President, Rotary Club, Satara)

Sansta Trustees, Shri Mudhai Devi Shikshan Sanstha, Deur

Bhaidooj Activity with Rotarian Team

Prin. Dr. Bharat Bhosale & Faculties

PSKCD Alumni

Sarpanches from Precinct Villages

National Education Policy 2020

Webinar INVITATION

Internal Quality Assurance Cell
 PROF. SAMHAJIRAO KADAM COLLEGE, DEUR (SATARA)
 Organizes National Webinar on
National Education Policy 2020
 Prospects and Perspectives : Rejuvenating Higher Education in the light of Aatmanirbhar Bharat Mission
 Monday, 12 October, 2020 (10.00 AM)

Keynote Address : Dr. Subhash Dev
 Prof. Principal, Gogate-Jogekar College, Rahunge (NAAC Assessor)

Seed Lecture : Dr. K.M. Kulkarni
 Former Director, Higher Education, Government of Maharashtra

Resource Persons : Primary, Secondary and Higher Secondary Component of NEP
 Dr. Dinkar Patil
 Director, School Education and SCERT, Government of Maharashtra

Panelist : Dr. N. P. Tendolkar
 Aghave - Sagar - Pimpri Chinchwad

Major Praveen Chavan
 Thakur, Shri. Mhatre's Education Centre, Deur

Registration Link : <https://forms.gle/tpEhThur2p5V3327>

Webinar ID : 868 175 2008
 Password : English
 Joining Link : <https://us02web.zoom.us/j/8681752008?pwd=UUVlUWw4eU5lR0ZlZDRVdWp0c0pYd0Zkdz09>

For more details :
 Email : manojgur53@gmail.com Call : 9881752008

Dr. Manoj D. Gurjar, Dr. Bharat N. Ghosale, Dr. Arvind Kadam

- Resource Person**
Dr.K.M.Kulkarni Former Director,
 Higher Education, Govt. of Maharashtra
Dr.Dinkar Patil Director, School Education and SCERT,
 Govt. of Maharashtra
Dr.Subhash Dev (NAAC Assessor)
Er.Arvind Kadam Entrepreneur, Innovative Engineering
 (Manufacturing & Export Venture, Satara)

Self Reliant India Mission

National Webinar Invitation

Shri. Manoj D. Gurjar, Shri. Manoj D. Gurjar
 PROF. SAMHAJIRAO KADAM COLLEGE, DEUR (SATARA)
 (Arts, Commerce, Science, Community College, B.V.G.)
 Organizes National Webinar on
SELF RELIANT INDIA: BOOSTER DOSE TO INDIAN ECONOMY WITH SPECIAL REFERENCE TO INDUSTRY, AGRICULTURE, FOOD PROCESSING AND INTERNATIONAL TRADE
 Dept. of Economics, Placement Cell and Community College
 BHARAT VIKAS GROUP (BVG)
 Mega Food Park, Satara (BVG)

Export will be a big opportunity

- China's Export is 5 times of India in Processed food
- Even if India gets 20% of Share
- Address: 20,800 Cr

- Resource Person Mr.Vijay Kumar Chole** Vice President,
 Satara Mega Food Park, Satara (BVG)
Mr.Amit Mote Manager, Dept. of Quality Control BVG
Dr. Mohammed Yunus K.
 Asst. Prof., Dept. of Eco., Gulbarga University, Karnataka
Er. Arvind Kadam Entrepreneur, Innovative Engineering
 (Manufacturing & Export Venture, Satara)

Intellectual Propriety Rights : National Webinar Perspectives, Procedures and Relevance to Self-Reliant India Mission

NATIONAL WEBINAR

INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS
 Perspectives, Procedures and Relevance to Self-Reliant India Mission

Sunday 18 October, 2020
 10.00 AM

Key Note:
DR. K.M. KULKARNI
 Former Director, Higher Education, Government of Maharashtra

MRS. MAITHILEE SHIYGONKAR-JAMSADEKAR
 Strategy Manager, Intellectual & IPM Expert

MR. VIGHNESH KAMAT
 Advocate, Bombay High Court | IP Consultant | Assistant Patent Agent

DR. MANOJ GUJAR
 Entrepreneur, Innovative Engineering (Manufacturing & Export Venture, Satara)

DR. BHARAT GHOSALE
 Associate & Chartered Accountant & Formerly of ICAI

ER. ARVIND KADAM
 Entrepreneur, Innovative Engineering (Manufacturing & Export Venture, Satara)

ER. VIJAY SAMHAJIRAO KADAM
 Entrepreneur, Innovative Engineering (Manufacturing & Export Venture, Satara)

- Resource Person**
Mrs. Maithilee Jamsandekar IPR Expert
Mr. Vighnesh Kamat
 Adv., Bombay High Court & IPR Consultant
Dr. Vikas Balia Adv., C.A. & IPR Expert

Hydrogen: The Fuel of Future National Webinar Aligning to National Energy Mission 2021 A Promising step towards retiring Fossil Fuels!

National Webinar Invitation

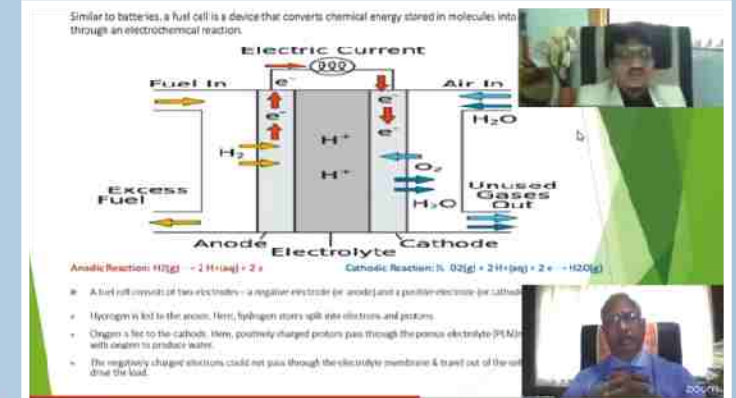
Shri. Manoj D. Gurjar, Shri. Manoj D. Gurjar
 PROF. SAMHAJIRAO KADAM COLLEGE, DEUR (SATARA)
 (Arts, Commerce, Science, Community College, B.V.G.)
 Organizes National Webinar on
HYDROGEN: THE FUEL OF FUTURE
 Aligning to National Hydrogen Energy Mission 2021
 A Promising step towards retiring Fossil Fuels!
 Organized jointly by
INTERNAL QUALITY ASSURANCE CELL and INNOVATIVE ENGINEERING, SATARA (MANUFACTURING & EXPORT VENTURE)
 On Tuesday, September 28, 2021 at 10.30 am

Resource Person
ER. ARVIND KADAM
 Entrepreneur, Innovative Engineering (Manufacturing & Export Venture, Satara)

Panelist
DR. VIVEK PARKAR
 Scientist, Bhabha Atomic Research Centre, Mumbai

President
DR. BHARAT GHOSALE
 Prof. Principal, Prof. Samhajirao Kadam College, Deur (Satara)

Meeting ID : 847 1332 8518 • Pass code : 737479
<https://us02web.zoom.us/j/84713328518?pwd=akp1Yk4yaE1qRTV3Y1BjcnRwYjY1dD09>

- Resource Person Er. Arvind Kadam**
 Entrepreneur, Innovative Engineering
 (Manufacturing & Export Venture, Satara)
Dr. Vivek Parkar
 Scientist, Bhabha Atomic Research Centre, Mumbai

Self-evolved Professional skill Development Programmes

INTERNATIONAL TRADE
PROSPECTS, PERSPECTIVES, OPERATIONAL PROCEDURES & PRACTICES

ER. ARVIND KADAM
Trustee, Shri. Mudhaidevi Shikshan Sanstha, Deur
President, College Development Committee P.S.K. College Deur

ESTD. 1999
Explore, Innovate, Research & Excel

INNOVATIVE ENGINEERING MANUFACTURING & EXPORT VENTURE

SHOWCASING INDIA TO THE WORLD

PROF. SAMBAJIRAO KADAM COLLEGE, DEUR (SATARA)

The World of Competent Learning

- Fostering Global Competencies amongst Students
- Contributing to National Development by developing skilled human resource of high Calibre!

An Initiative towards the Quest for Excellence!

INNOVATIVE ENGINEERING MANUFACTURING & EXPORT VENTURE

GST LAW
PROSPECTS, PERSPECTIVES, OPERATIONAL PROCEDURES & PRACTICES

ER. ARVIND KADAM
Trustee, Shri. Mudhaidevi Shikshan Sanstha, Deur
President, College Development Committee P.S.K. College Deur

ESTD. 1999
Explore, Innovate, Research & Excel

INNOVATIVE ENGINEERING MANUFACTURING & EXPORT VENTURE

NATION TAX MARKET

GST
GOODS AND SERVICES TAX
SMART TAXATION SYSTEM

A PARADIGM SHIFT TOWARDS INDUSTRY/ APPLICATION BASED EDUCATION!

PROF. SAMBAJIRAO KADAM COLLEGE, DEUR (SATARA)

In realisation of, 'Contributing to National Development' by nurturing skilled human resource of high calibre!

INNOVATIVE ENGINEERING MANUFACTURING & EXPORT VENTURE

An Initiative towards the Quest for Excellence!

Institutional Preparedness towards NEP 2020

Initiatives focused on Innovation & Creativity

1. Self-evolved Professional skill Development Programmes
  - a. **International Trade (Export - Import Management) :**
Prospects, Perspectives, Operational Procedures & Practices
  - b. **GST Law :**
Prospects, Perspectives, Operational Procedures & Practices
2. 29 MoU's with Industries, Corporate Houses & NGO's for Experimental Learning / On the Job Training
3. BOSCH India Foundation (CSR & Skill Development Centre)

Experimental Learning, Internship & On the Job Training Programmes

At Innovative Engineering, Satara on GST Law

At Girisha Wealth Makers, Satara

At Dominos In-plant Training

At Manufacturers Association of Satara

Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur (Satara)
(Arts, Commerce, Science, B.Voc. & CC)
Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur (Satara) &
Innovative Engineering, Satara
Jointly organize

Publication Ceremony
on a Book

INTERNATIONAL TRADE
(Export - Import Management)
Author : **Er.Arvind Kadam**
Entrepreneur, Innovative Engineering (Manufacturing & Export Venture, Satara)

Chief Guest:
Hon'ble MLA Maheshji Shinde
Koregaon Constituency

Gracious Presence:
Hon'ble Rajendra Ranade
Ex. President, Manufacturers Association of Satara
MD, Raja Enterprises
Hon'ble Sandip Bhagwat
President, Rotary Club of Satara
CMD, Bhagwat Deal Corporation

President:
Dr. Bharat Bhosale
Principal, Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur

Day & Date: Saturday, 07th Aug. 2021 at 10.00am
Venue: Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur

Launching of
professional Programmes on

1. INTERNATIONAL TRADE
(Export-Import Management)

2. GST LAW

(Prospects, Perspectives
Operational Procedures & Practices)

International Trade
Book Publication :
Hon'ble MLA Maheshji Shinde
(Koregaon Constituency)

Chief Guest Talk :
Hon'ble MLA Maheshji Shinde
(Koregaon Constituency)

GST Law
Book Publication :
Hon'ble MLA Maheshji Shinde
(Koregaon Constituency)

Gracious Talk :
Hon'ble Raja Ranade
Ex. President,
Manufacturers Association of Satara

**'Break the Chain'
Isolation Centre for Corona Positive Patients**
An Activity under Institutional Social Responsibility

Best College Award by Rotary International, Satara

Citation by Rotary Club of Satara

Opening of Corona Isolation Centre

Dr. Manisha Patil Counseling to Corona Patients

Interaction with Corona Patients

Yoga Training to Corona Patients at the Isolation Centre

Mask Distribution in Corona Isolation Centre

Break the Chain : Corona Isolation Centre

कोविडसाठी देऊरला आयसोलेशन सेंटर

ग्रामपंचायतीच्या प्रयत्नांना महाविद्यालयाची साथ

वार्ताहर
कोरोना
कोरोनाच्या मोघम महामारीत प्रभासाने सुरु केलेल्या कोविड लढ्यात आता महाविद्यालयी ही युद्धावर घेतला आहे. र्वानिक पाठवीर जनजागृतीसाठी प्रत्यक्ष कोरोना ह्यासाठी विलगीकरण कक्ष सुरु करून समाजासाठी देऊर ग्रामपंचायतीच्या प्रयत्नांना मरकम साथ देत कोविड लढ्याला कळकटी दिती आहे.
देऊरच्या श्री मुषाईदेवी शिळा संस्थेच्या प्रा. संभाजीराव कदम

देऊर : विलगीकरण कक्षाचे उद्घाटन करताना आभदार महेरा शिंदे, डॉ. रूपाली जाधव, येऊरमन धर्मसिंग कदम, राहुल कदम व इतर.

महाविद्यालयाने आपली सामाजिक वारिज्वडी जपत कोरोना आपणीच्या काळात कोरोना दक्षता ग्रामसमिती, ग्रामपंचायत देऊर यांच्या संयुक्त निवडाने देऊर कडे कोरोना विलगीकरण कक्ष स्थापना केला. सामाजिक जबाबदारीच्या भावनेतून स्थापन केलेल्या या केंद्रांना विलगीकरण कक्षाचे उद्घाटन कोरोना मत्तदार संवाचे आमदार

महेरा शिंदे यांच्या हस्ते झाले. यविली कोरताना आमदार महेरा शिंदे यांनी महाविद्यालय आणि देऊर ग्रामपंचायत यांनी संयुक्तपणे सुरु केलेला हा विलगीकरण कक्ष काळाची नितांत गरज आहे. पाछसंगी श्री गुणार्दीदेवी शिक्षण संस्थेचे चेअरमन धर्मसिंग कदम, महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. भारत भोसले, माजी शिक्षा परिषद सदस्य राहुल कदम, देऊरचे सरपंच शामराव कदम, उपसरपंच श्रीधर कदम, देऊर जिल्हा परिषद प्राथमिक आरोग्य उपकेंद्राच्या डायरेक्टर पूजा पोरे, आरोग्य परिचारिका भूमिषा जाधव, आरोग्य कर्मचारी, महाविद्यालयाचे प्राध्यापक व प्रशासकीय कर्मचारी उपस्थित होते.

देऊरच्या प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयात रक्तदान शिबिर संपन्न; ३५ दात्यांनी केले रक्तदान

देऊर, दि. ९ (वार्ताहर) : कोरोनाचा फैलाव देवात सुरुच आहे. त्यामध्ये महाराष्ट्रात त्याचे प्रमाण खूपच जास्त व किता वाढविणारे आहे. त्यातच रक्त साठ्यात मोठी कमी असल्याचे पुढे आले आहे. राज्यात रक्त साठा मोठ्या प्रमाणात कमी झाला आहे. जुनूनंतर लोकडान काही प्रमाणात शिथिल झाले आहे. राज्यातील विविध स्थानालांमध्ये आज काही प्रमाणात रक्तपेढींमधील साठा कमी पडू लागला आहे. अशा परिस्थितीत 'रक्तदान हेच जीवनदान, रक्तदान हेच सर्वश्रेष्ठ दान' असे समजले जाते. हीच गरज लक्षात घेऊन प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालय, देऊरच्या राष्ट्रीय सेवा योजना, माजी

रक्तदान करताना धर्मसिंग कदम, जेजुरी डॉ. भारत भोसले, डॉ. अशोक शेलार, सुनील नलावडे, सुरेश निवाळकर व इतर रक्तदाते. रक्ताची गरज व रक्ताचा भासत असलेला तुटवडा विचारात घेऊन या रक्तदान शिबिरात सहभागी होण्याचे ठरविले. या रक्तदान शिबिरात एकूण ३५ रक्तदात्यांनी रक्तदान केले. या रक्तदान शिबिरासाठी डॉ. पद्माकर कदम, शासकीय रक्तपेढी, क्रांति सिंह नाना पाटील शासकीय सर्वसाधारण

Blood Donation Camp in collaboration with Alumni

Institute-Industry Interface
 Experimental Learning,
 Internship &
 On the Job Training
 Programmes

At Innovative Engineering, Satara

Interactive Session with Er Arvind Kadam on International Trade

Visit to Export Conclave at Manufacturers Associations of Satara

At Sakaal Media House, Satara

At Kawade Engineering Works, Satara

At Excel Fishnets, Satara

At Shri Sai Seva Packaging, Satara

At Girisha Wealth Makers Pvt. Ltd., Satara

Institute-Industry Interface

Experimental Learning,
Internship &
On the Job Training
Programmes

At Nickel Chrome Factory, Satara

At Shri Sai Seva Packaging, Satara

At Akshay Precision Components, Satara

At Excel Fishnets, Satara

At Shri Sai Seva Packaging, Satara

MoU with Rotary Club of Satara

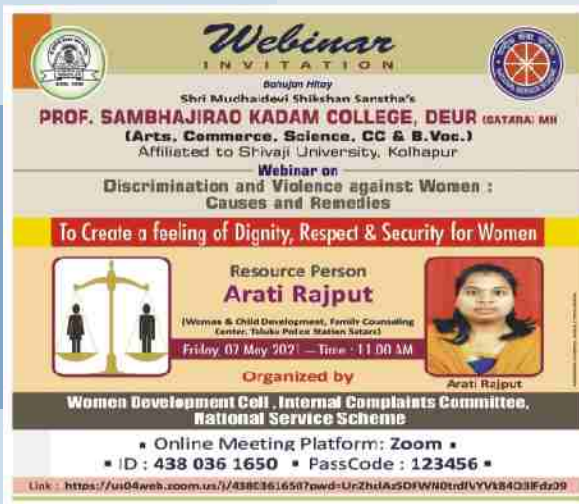

**Felicitating & Pleading Allegiance to 'Unsung Heroic Women's
Advocating the Cause of Women Empowerment' on the occasion of
International Women's Day**

Celebrating International Women's Day with Rotary Club of Satara

**A Webinar on Discrimination and Violence against Women: Causes and Remedies
To create a feeling of Dignity, Respect & Security for Women**

Towards Women Entrepreneurship Development

Welcome Speech by Er.Prajakta Kadam on occasion of 'International Women's Day'

Cookies Training Workshop

SP Finance Academy and Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur (Satara)

Webinar on Emerging Career Options in Banking & Finance and Real Estate Sector.

"Learn - Earn & Be an Entrepreneur"

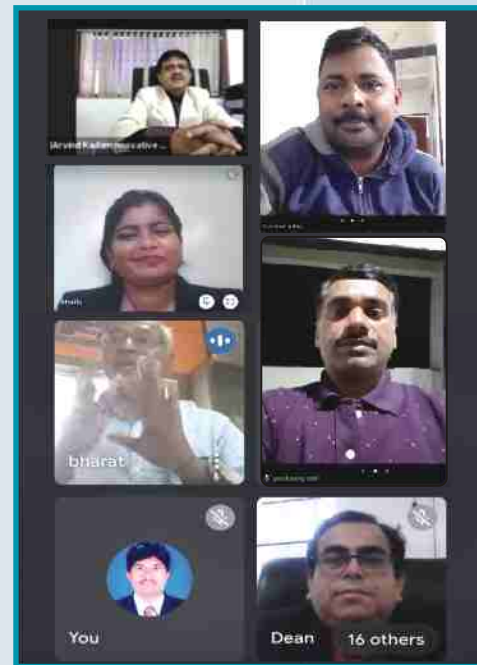
Date : 24th Aug 2021
Time : 11:30 am To 12:30 pm

www.spfinanceacademy.com

SPEAKER
MS. SHAILA THAKUR
MCOM & PG-DIPLOMA

Shaila Madam is an NSDC, MEPSC & RASCII Certified Soft skills Trainer and PoSH Trainer.
18+ years of experience in HR & L&D.

More Information Call On
9850037854 / 8766494703

Webinar on Emerging Career Options in Banking & Finance and Real Estate Sector : Mrs.Shaila Thakur

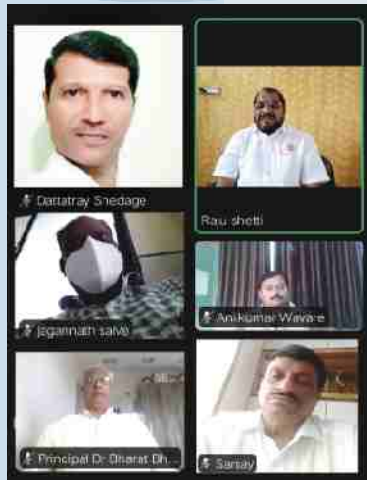

Cake Baking workshop in collaboration with Mandeshi Foundation

Chinese Recipe Workshop : Mrs.Dipali Adsul

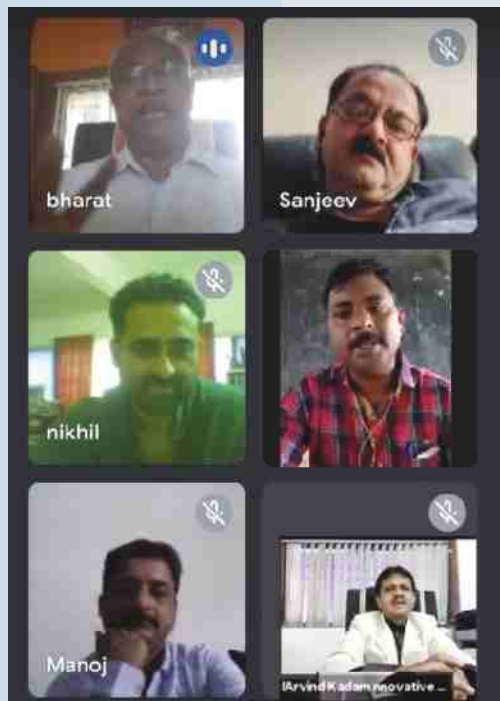

Webinar on Current Status, Challenges and Role of Members of Cooperative Sugar Factories by Dept. of Economics

Career opportunities in the field of current Hindi Mass Media by Dept. of Hindi

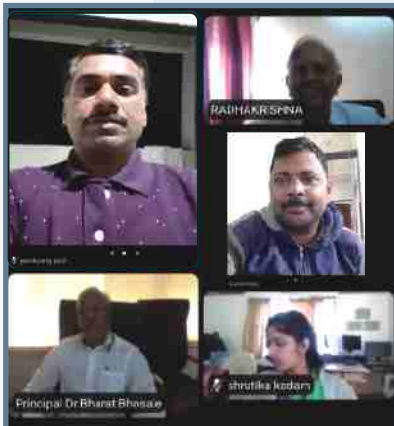
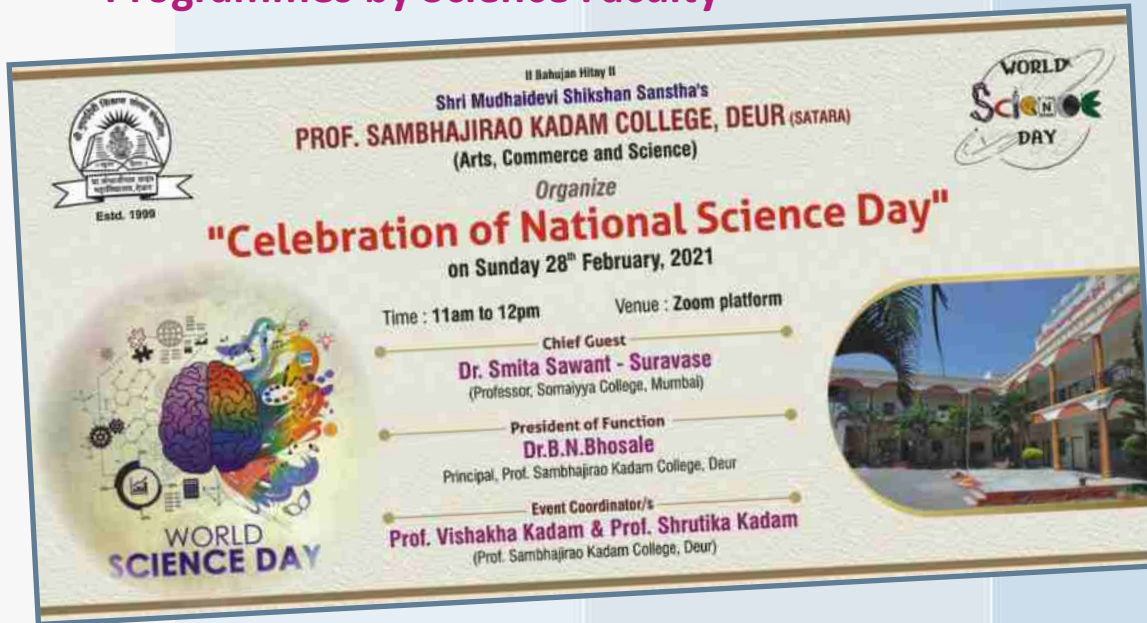
International Webinar on New Product Development in Food Industry

Webinar on Social Media and Youth by Mr.Nikhil Narkar

"On Instilling Scientific Temperament & Inquisivity" Programmes by Science Faculty

Webinar on Professional Writing in Mathematics :
'Write Mathematics Right' by Dr. L. Radhakrishna

Science & the Nature : Speech on the occasion of
National Science Day by Prin. Dr. Bharat Bhosale

Career Opportunities in Forestry :
A Lecture by Adv. Balasaheb Ubale,
Asst. Commissioner, Social Forestry

Lecture on
Beauty & Panchkarma
by Mr. Chaitanya Kale

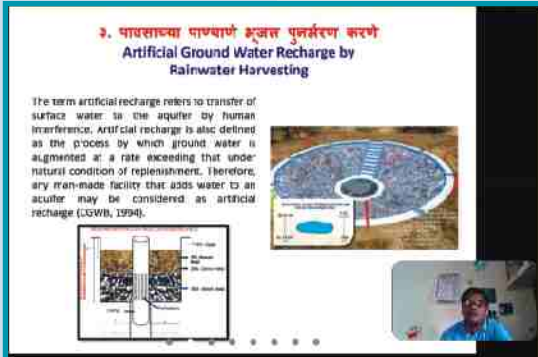
National Webinar on Impact of
Covid 19 Pandemic on Indian
Workforce & Possible Revive

ENVIRONMENT AWARENESS :
Join Hands to Save Environment.

Guest lecture on World Environment Day by Dr. Yuvraj Mote

Lecture on Ground Water Recharge by Rain Water Harvesting by Dr. Vijay Gaikwad

Lecture on Bio diversity in Western Ghat Preservation & Conservation by Dr. Sachin Hudale

Tree Plantation activity at Vandan with PSKCD Alumni

NSS Tree Plantation activity at Vandan with Banawadi Villagers

Tree Plantation activity in College Campus

Tree Plantation activity on the occasion of Vasundhara Diwas

My India, My Pride

The Spirit of Patriotism and Nationalism
One Nation, One Culture

Shahid Jawan Jyot 2021 at Kavathe Tal. Wai

Shahid Jawan Jyot at Wathar Station

NCC Cadets on the occasion of Martyr Rally in Wathar Station

Armed Forces Flag & Disables Day

Constitution Day- Adv. Sanjeev Kadam

Independence Day

Republic Day

Rajarshi Shahu Maharaj Jayanti

National Service Scheme
Not Me but You

Shahid Jawan Jyot 2021
at College Campus

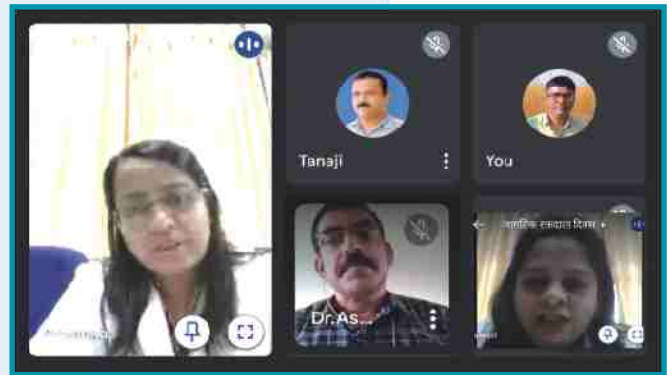
Shahid Jawan Jyot Reception at the College

NSS Extension Activity : Kalyangad Fort

Tree Plantation at Vandan

A guest lecture on Importance of Blood donation by
Dr.Priyanka Trimukhe & Dr.Swati Pawar

Lecture on *Chala Koronala Samjun Gheuya* by Dr. Shirish Shinde

Fit India Mission : Body Fit - Mind Hit

Yoga and Meditation Programmes

Fit India Rally

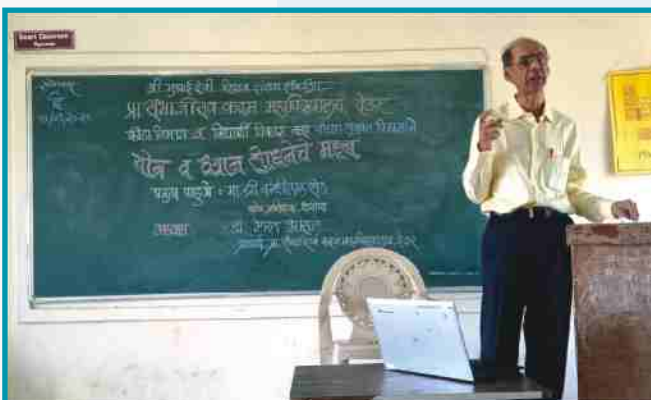
Online lecture on Importance of
Yoga & Meditation in Corona Pandemic
by Smt. Shailaja Thoke

Delivered a lecture on One Day
Yoga Training Yog Guru Mr.Bansilal Sheth

International Yoga Day

Lecture on Importance of
Yoga & Meditation by Yog Guru Mr.Bansilal Sheth

Online Yoga Training on International
Yoga Day by Mrs. Swati Bhujbal

NCC: The Pride of PSKCD Unity and Discipline

Inauguration Function of NCC in the presence of Commanding Officer Col.Parag Gupte

NCC Enrollment Process

NCC Campaigning

NCC Warm Up Training with Pull-ups

Martyr Rally at Wathar Station

NCC Cadet's Participation in Martyr Funeral Programme at Wathar Station

NCC Cadets Ready to Parade

Wallpapers : We, the YOUTHS, Express

'Ghe Bharari' Wall Paper by Women Development Cell

'Bijankur' Wall Paper by Marathi Department

'Hindavi' Wallpaper by Hindi Department

'Van Sampada' Wallpaper by National Service Scheme

Guest Lecture on SWAYAM of Dr. Arvind Jadhav by English Department

Book Exhibition by Library & Knowledge Resource Centre

Group Discussion Activity by Economics Department

Kalyangad Trek History Department

Diverse Activities : Student Engagement

Donating Sanitary Napkins Vending Machine to College by Mr.Keshav Deshmukh & Family

Celebration of Armed Forces Flag Day & World Disabilities Day Programme

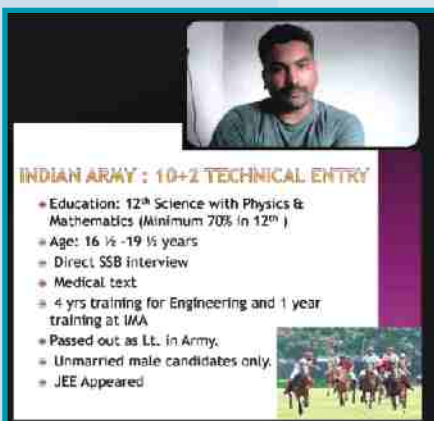
Lecture on Institutional E content Development by Prin.Dr.B N Bhosale

Lecture on Importance of Marathi by Dr. Uday Jadhav

Preparation of Competitive Exam. Dr. Anil Satre

Preparation of Competitive Exam. Mr. Dipak Khonde Patil

Electrical Training for College Students by Mr. Vaibhav Girame

Speech on 'Career Katta' by Dr.Yashavant Shitole

Diverse Activities : Student Engagement

Slogan Competition Winner Mr.Omkar Lokhande by Er Prajakta Kadam

Felicitation of Third Prize in Marathi Story Writing Award Winner Shubham Adagale

Lecture on Marathi Bhasha Gaurav Din by YIN Sakal Media Member Abhijit Barge

Tree Plantation on Vasundara Din at Vandan

Lecture on the occasion Inauguration of International Trade Course by Er. Arvind Kadam

Guest lecture on International Trade by Er. Arvind Kadam

Lecture on Nuclear Energy by Scientist Mr.Vivek Parkar Bhabha Atomic Research Centre, Mumbai

Anti Corruption Pledge

Diverse Activities : Student Engagement

MoU of Marathi Department with SHIVIM, Kolhapur

Online lecture on World's HIV AIDS Awareness Day by Hemant Bhosale

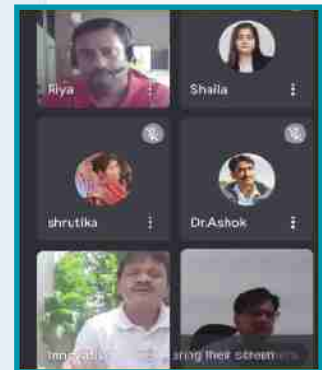
Online lecture on Benefits of Use of Bicycle by Dr.Sandip Kolekar

Lecture on Importance of Voters Day by Asst. Prof. Pramod Patil

Felicitation of Best Marathi Poetry Reading Award Winner Shubham Adagale

Webinar on Emerging Career in Banking Sector

Guest Lecture on Ground Water Recharge Awareness by Mr.M.M. Gadkari

Guest lecture on Indian Economy by Dr.Rajshekhar Nillolu

Diverse Activities : Student Engagement

Garden Maintenance Course : Compost Manure Project at College

Shiv Jayanti Programme

Netaji Subhashchandra Bose Jayanti

Guest Lecture on World Population Day
by Dr.Dnyanaraja Chighalkar

Online Corona
Awareness Programme

Guest lecture on
NSS Day by Mr. Abhijeet Barge

देऊर येथील संभाजीराव कदम महाविद्यालयात एनसीसीचा प्रारंभ

सातारा रोड/प्रतिनिधी
महाविद्यालयीन शिक्षण घेत असताना एनसीसीच्या माध्यमातून शिस्तची व लष्करी दलांचे प्रशिक्षण दिले जाते. साहस, जिद हे गुण अंगी असणाऱ्या प्रत्येकाच्या सैन्यदलात चांगल्या संधी उपलब्ध आहेत. देशाची सेवा करण्याचे अनेक तरुणांचे स्वप्न असते. देऊर पंचक्रोशीतील विद्यार्थ्यांना राष्ट्रीय छात्र सेनेच्या प्रशिक्षणाची जी संधी उपलब्ध झालेली आहे, तीच विद्यार्थ्यांनी सोने करावे, असे आवाहन सातारा जिल्हा एनसीसी २२ महाराष्ट्र बटालियनचे प्रशासन अधिकारी कर्नल पराग गणुने केले.

मार्गदर्शन करताना पराग गुणे शंजारी घनसिंग कदम, डॉ. भारत भोसले व इतर मिळालेल्या एनसीसी युनिटच्या शुभारंभ प्रसंगी ते खोलत होते. ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना पोलिस व सैन्यदलातील भरतीचे संधी देण्याचे हे उद्देश्य आहे.

कदम यांनी केले. सैनिकांची मोठी परंपरा असलेल्या सातारा जिल्हातील महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना सैनिक प्रशिक्षणाची सुविधा मिळावी म्हणून श्री मुधाईदेवी शिक्षण संस्थेने गेली अनेक वर्षे पाहिलेले स्वप्न आज एनसीसीच्या रूपाने साकारत आहे, असे प्रतिपादन महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. भारत भोसले यांनी केले.

बंदनगडावर प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयाची स्वच्छता मोहीम

बंदनगड : बंदनगडावर श्रमदान करताना विद्यार्थी-विद्यार्थिनी. सातारा रोड, दि. १० (प्रतिनिधी) : कोरेगाव व तातुजवरील सरहद्वार मध्ये बंदनगडावर प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांनी संवर्धन मोहीम यशाची झगडामाती एक दिवस ही श्रमदान केले. महाविद्यालयाच्या इतिहास भाग व राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थ्यांनी गडकोट संवर्धन मोहीम कडून बंदनगड येथे राववून बंदनगडातील महाविद्यालयासमोर एक नवा आदर्श निर्माण केला आहे. आजपर्यंत देऊरच्या महाविद्यालयाचे विद्यार्थी स्वच्छता अभियान रत्नविले. गडाच्या मुख्य प्रवेश दारात पडझड झाल्यामुळे टाण, माती साठली होती. सर्व विद्यार्थ्यांनी व प्राध्यापक मुळांनी मिळून छोट्या छोट्या टाण व मातीचा छोट्या बाजूला केला. पाकामात विद्यार्थ्यांना शिवभंदेक्ष प्रतियोगिता सट्ट्यांनी सर्व ती मदत केली. महाविद्यालयात इतिहास शिकणे आणि प्रत्यक्षात छात्रा गडावर जाऊन श्रमदान करणे, श्रमदानाबरोबर गडाचा इतिहास जाणून घेण्यासाठी विद्यार्थी आनंद झाले होते. सर्व उपस्थित विद्यार्थ्यांना गणेश गडावर किरण यादव यांनी गडाचा पृथ इतिहास सांगितला. पुरातन इतिहास सांगितला.

देऊरच्या प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयास रोटरी क्लब ऑफ सातारातर्फे पुरस्कार

सातारा स्टेशन, दि. ५ (प्रतिनिधी) - रोटरी क्लब ऑफ साताराच्या ७७ व्या वर्षापासून विद्यार्थ्यांना देऊर, ता. कोरेगाव येथील प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयात आदर्श महाविद्यालय पुरस्काराने सन्मानित केले जाते. शिवाजी विद्यापीठ परिक्षेचा फोबिड विभागाकडून कल सुरु करण्यात आला आहे. महाविद्यालयात सन्मानित केले जाणे ही सन्मानित रोटरी इंटरनॅशनल विद्यार्थ्यांना देऊर पंचक्रोशीतील पुरस्काराने सन्मानित केले जाते.

सन्मानित विद्यार्थ्यांना देऊर पंचक्रोशीतील पुरस्काराने सन्मानित केले जाते.

प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयात चर्चासत्र

सातारा : पुढारी वृत्तसेवा देऊर, ता. कोरेगाव येथील प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयाच्या आभोजित विविध विषयांवरून ऑनलाईन चर्चासत्रे उद्घाटित पार पडली. कोरोनाच्या पार्श्वभूमीवर महाविद्यालयामध्ये सामाजिक, शैक्षणिक, आर्थिक विषयांवरून राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील चर्चासत्रे ऑनलाईन घेण्यात आली. यामध्ये नव्याने उदभवलेले प्रश्न, समस्यांचे बदललेले स्वरूप आणि निकासाच्या नव्या बाटा साोधण्या-विषय विषयांवर चर्चा सत्रे आयोजित करण्यात आली.

सैनिकांच्या देशसेवेची सदैव जाणीव ठेवा

विद्यार्थी शिवाजी जगताप यांना मदत देताना प्राचार्य डॉ. भारत भोसले.

इंटरनॅशनल ट्रेड हे पुस्तक माईलस्टोन ठरेल

आ. महेश शिंदे
सातारा : पुढारी वृत्तसेवा पाणरीक महाविद्यालयामध्ये सुद्धा अभ्यास नियत व्यवस्थापन शिक्षण महत्त्वाचे बनले आहे. या पुस्तकानातून अरविंद कदम यांचे इंटरनॅशनल ट्रेड हे पुस्तक माईलस्टोन ठरेल. असा विश्वास आ. महेश शिंदे यांनी व्यक्त केला.

इंटरनॅशनल ट्रेड या पुस्तकाचे प्रकाशन करताना आ. महेश शिंदे, लेखक अरविंद कदम, राजेंद्र रामटेक, संदीप भागवत व मान्यवर.

मेजर प्रवीण चव्हाण

सातारा : पुढारी वृत्तसेवा भारतीय सैन्यदलाच्या सरसच सैन्य प्रवर्धनात्मित सैनिकांना सन्माननीय मिळवण्या हेव. सैनिकांच्या सन्मान हा फक्त एका दिवसापुरता न करता सदैव त्यांच्या त्यागाची, बलिदानाची व देशसेवेची जाणीव ठेवावी, असे प्रतिपादन श्री मुधाईदेवी शिक्षण संस्था देऊरचे विद्यार्थी मेजर प्रवीण चव्हाण यांनी केले.

Institute in Media

प्रा. कदम महाविद्यालयास आदर्श महाविद्यालय पुरस्कार

सातारा : रुक्मेशा जाखोटिया यांच्या हस्ते पुरस्कार स्वीकारताना डॉ. भारत भोसले, शंजारी संदीप भागवत व मान्यवर. सातारा : रोटरी क्लब ऑफ साताराच्या ७७ व्या वर्षापासून विद्यार्थ्यांना देऊर, ता. कोरेगाव येथील प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयाचा आदर्श महाविद्यालय म्हणून स्मृतिचिन्ह, सन्मानपत्र व पुरस्कार देऊन गौरव करण्यात आला. शिवाजी विद्यापीठ परिक्षेचा फोबिड विभागाकडून कल सुरु करण्यात आला आहे. महाविद्यालयात सन्मानित केले जाणे ही सन्मानित रोटरी इंटरनॅशनल विद्यार्थ्यांना देऊर पंचक्रोशीतील पुरस्काराने सन्मानित केले जाते.

सन्मानित विद्यार्थ्यांना देऊर पंचक्रोशीतील पुरस्काराने सन्मानित केले जाते.

मराठीचा वारसा जपण्याची जबाबदारी सर्वांची

डॉ. पवार; देऊरमधील 'प्रा. संभाजीराव कदम' मध्ये 'यीन' तर्फे मराठी भाषा गौरव दिन उत्साहात
सातारा : डॉ. प. व. वारसा जपण्याची जबाबदारी सर्वांची आहे. मराठी भाषा ही आमचा वारसा आहे. ती जपण्याची जबाबदारी सर्वांची आहे. मराठी भाषा गौरव दिन उत्साहात सातारा जिल्हा एनसीसी २२ महाराष्ट्र बटालियनचे प्रशासन अधिकारी कर्नल पराग गणुने केले.

विद्यार्थी शिवाजी जगताप यांना मदत देताना प्राचार्य डॉ. भारत भोसले.

प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालय संस्थेचे नाव उंचावर नेईल : कदम

सातारा : रुक्मेशा जाखोटिया यांच्या हस्ते पुरस्कार स्वीकारताना डॉ. भारत भोसले, शंजारी संदीप भागवत व मान्यवर. सातारा : रोटरी क्लब ऑफ साताराच्या ७७ व्या वर्षापासून विद्यार्थ्यांना देऊर, ता. कोरेगाव येथील प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयाचा आदर्श महाविद्यालय म्हणून स्मृतिचिन्ह, सन्मानपत्र व पुरस्कार देऊन गौरव करण्यात आला. शिवाजी विद्यापीठ परिक्षेचा फोबिड विभागाकडून कल सुरु करण्यात आला आहे. महाविद्यालयात सन्मानित केले जाणे ही सन्मानित रोटरी इंटरनॅशनल विद्यार्थ्यांना देऊर पंचक्रोशीतील पुरस्काराने सन्मानित केले जाते.

महाविद्यालयाचा २२ वा वर्षापरिनिद अज महाविद्यालयात श्री मुधाईदेवी शिक्षण संस्थेचे पदाधिकारी व महाविद्यालयातील शिक्षक यांच्या उपस्थितीत झाला. या वर्षापरिनिदाच्या निमित्ताने महाविद्यालयाच्या ध्वजाचे पुनः श्री मुधाईदेवी शिक्षण संस्थेचे सचिव देवेंद्र कदम यांच्या हस्ते झाले. छात्रांचे अनावरण चेअरमन हजमत करत यांच्या हस्ते झाले.

प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालय संस्थेचे नाव उंचावर नेईल : कदम
सातारा : रुक्मेशा जाखोटिया यांच्या हस्ते पुरस्कार स्वीकारताना डॉ. भारत भोसले, शंजारी संदीप भागवत व मान्यवर. सातारा : रोटरी क्लब ऑफ साताराच्या ७७ व्या वर्षापासून विद्यार्थ्यांना देऊर, ता. कोरेगाव येथील प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालयाचा आदर्श महाविद्यालय म्हणून स्मृतिचिन्ह, सन्मानपत्र व पुरस्कार देऊन गौरव करण्यात आला. शिवाजी विद्यापीठ परिक्षेचा फोबिड विभागाकडून कल सुरु करण्यात आला आहे. महाविद्यालयात सन्मानित केले जाणे ही सन्मानित रोटरी इंटरनॅशनल विद्यार्थ्यांना देऊर पंचक्रोशीतील पुरस्काराने सन्मानित केले जाते.

आयोजित केल्याची घोषणा यावेळी प्राचार्यांनी केली. ही वक्तव्य सभ्यां मराठी, हिंदी आणि इंग्रिश या तीनही भाषा माध्यमातून होणार आहे. वक्तव्य सभ्यांकरिता कोविडचा मानवी जोखनातून परीक्षण, प्रश्न आणि वास्तव, लसीकरण सम्यक आणि गैरसम्यक, समाज माध्यमे आणि कोविड हे विषय निश्चित केले आहेत. या विषयावर किती धोरणामुळे विद्यार्थ्यांकडून वक्तव्य सभ्यांकरिता निवडितो स्वरूपात आपले सादरीकरण करायचे आहे. या सभ्यांमध्ये सहभागी होणाऱ्या सभ्यांकरिता आपले वक्तव्य सभ्यांसाठी रेकॉर्ड केलेले निवडितो २५ जुलैपर्यंत महाविद्यालयाचे उपस्थित करून दिलेल्या मेस - अद्यवली किंवा कादसअर्ध पुस्तक पाठवून घ्यायचे आहेत. या सभ्यांसाठी निकाल ३० जुलै रोजी जाहीर करण्यात येईल.

Institutional Vision and Mission

Institutional Vision:

“To nurture the students fully endowed materially, intellectually and morally, instill good citizenry so as to transform them into an empowered and responsible youths”

Institutional Mission:

“We, as the institution, are committed with dedicated seamless efforts to promoting and fostering culture of high quality education through transacting learner centric technology enabled pedagogy, thus thereby, catering to the changing cliental needs of the learner learners; and serving the societal needs by encouraging and promoting excellence in research, extension services through socially advantageous outreach activities so as to ensure functional institute-society connect”.

1.To aim at holistic development of the learners through value based education and various co-curricular, extra-curricular and extra-mural activities.

2.To create environmental and social awareness among the learners in order to equip their minds with the feeling of secularism and to uplift the underprivileged culturally and socially.

3.To contribute to the development of the economically backward rural area, updating rural learners with quality education and facilitate them with the modern stream of courses.

4.To contribute to the national development by the way of developing human resources and capacity building of individuals for serving the cause of social justice and equity.

5.To create the sense of discipline in terms of regularity, sincerity and punctuality among the learners with a view to shape them into responsible, respectable and prudent citizens of India.

6.To impart quality based service in the field of higher education to the learners coming from the local and the adjoining mofussil area.

7.To create scientific temper, to inculcate democratic traits, gender equality and also to create the feeling of corporate life among the learners and to prepare them to face the challenges of the emerging global situation.

8.To adopt ICT enabled learner centric pedagogy by leveraging cutting edge technology so as to ensure effective academic delivery.

9.To impart skill based vocational/job specific training to prepare the skilled human resource in collaboration with business/industry, thus thereby, establish functional Institute-Industry interface.

Institutional Distinctiveness

Our Quest for Water Conservation: Rain Water Harvesting & Bore Well Recharge

(A Unique Project under Institutional Social Responsibility)

Background:

Climate change and Environmental issues are the global concerns impacting the local living. Being the leading institution in the region, it has been distinctly portrayed its sensitivity and sensibility towards these issues by adopting environment friendly practices and positive actions in resolving them through energy conservation, green and clean energy, rain water harvesting, waste management on campus and promoting them in the region as the institutional social responsibility. The college is located in Deur in the northern area of Koregaon tehsil, the region known for scanty rainfall leading to periodical droughts. Due to lack of assured irrigation facilities, farmers are mostly relied on rainfall and bore well facilities created on their own. As a result, water table has been gone down upto 300 to 400 ft. More so, most of the bore Wells have run dry in the region. Besides, the region faces severe scarcity of drinking water; the conditions become even acute during summer.

Owing to this, among others, promoting the projects like rain water harvesting, bore well recharge would certainly improve the water table in the region, thereby providing a sort of reprieve in dealing with the problem of water scarcity prevalent in the region. This will not only help resolve the scarcity of water plaguing the people in the region but also enhance the institute-society connect. The project, being unique and first of its kind the University jurisdiction occupies eminence and place of pride in the public domain, setting the exemplary pioneering footsteps that the others may have to follow to contribute immensely to the 'National Water Mission'.

The Problem:

The residents of North Koregaon tehsils of Satara district mainly depend on agriculture, dairy, goat rearing, local hens and manual labour for their livelihood. The majority of farming is rain fed, and farmers primarily grow *kharif* and *rabbi* crops. The irrigation sources are percolation tanks. The main reasons for crop failure are insufficient rainfall and absence of water harvesting structures. This is felt most acutely in the summer season, when all the bore wells run dry. The selected villages (Dahigaon, Deur, and PHCs in Palshi, Wathar and Pimpode Bk. of north of Koregaon and Adarki (Kh). in Phaltan tehsil) for this project also lack drinking water during summer.

The Solution:

Since the majority of bore wells get dry before March, we planned to recharge them using a reliable technique. This would elevate the water table, thereby improving availability of water for drinking purpose in summer season. Our project included recharging of bore wells in Dahigaon, Deur, and PHCs in Palshi, Wathar and Pimpode Bk. of north of Koregaon and AdarkiKh. in Phaltan tehsil of Satara District.

Partners: Generous contributions from numerous Industries & NGO's:

The project was financially supported by **Rotary Club of Satara and numerous Industries** besides this project, the college has been working on the solutions of the problems faced by the residents of the region, creating awareness on environmental issues, enlightening and conducting training programs.

Objectives of the Project:

1. To conserve water to improve the water table.
2. To minimize the scarcity of drinking water prominently faced in summer.

3. To mitigate the risk of drinking water arising due to water scarcity.
4. To encourage the people to take up initiatives for rain water harvesting and bore well recharge.
5. To inculcate social and environmental values amongst students.

The Pilot Project:

The college, being located in the region, was also facing a severe water scarcity problem especially during the summer. The bore well output was too short to fulfill the water requirement. Hence, the college undertook the bore well recharge project with the help of 'Innovative Engineering' an enterprising firm in Satara.

Based on the encouraging results, the college decided to implement the project in five villages, five bore Wells per village using reference data with the support and people's participation. Preference is given to the public utility bore Wells.

Model Implemented:

Roof Water Harvesting and Bore Well Recharge with reduced cost by exploring and utilizing locally available resources.

Bore Well Recharge Technique:

1. Identification of the bore well.
2. Marking and lineout of the recharge pit spot.
3. Digging and excavation for the water storage pit (dimensions 5ft x 5ft x 6ft).
4. Refilling the excavated pit with stones. (up to 1.5 feet from the bottom)
5. Making small openings on the casing pipe and wrapping it with a shade net.
6. Again, refilling the pit filled with stone, crashed stones and sand respectively up to the ground level.
7. Finally, a brick structure to cover the boundaries of the recharge pit preventing waste or used water directly entering the recharge pit.
8. Making a provision for roof-water collection and harvesting it into the pit.

Overview:

The bore well recharge project was implemented on fields under the initiative and technical guidance of the College and financial support of the Rotary Club of Satara. The selection of sites and bore wells was based on survey conducted with the help of NSS volunteers and the students of the college with a focus on public utility. The average depth of the surveyed bore wells was recorded to be 200-250 feet. Of the identified sites, initially 10 bore wells were taken for recharging with roof water.

Impact of Project:

1. Positive feedback from bore well re-charge beneficiaries.
  2. The bore wells running dry from the month of February, are outputting the water throughout the year including summer.
  3. The bore well recharge project helped to overcome the drinking water shortage faced in summer.
  4. This Project inculcate social and environmental values amongst students, teachers & people.
- The institution thus exhibited its distinctiveness in providing solution to the long lasting problem ever faced by the people in the region, under the Institutional Social Responsibility, consolidating Institute-Society connect.

Institutional Best Practice 1

Professional Skills Development Programmes

1. Title of the Practice

Professional Skills Development Programmes

(Internally evolved and self-designed programmes to create a human resource of high caliber, offered by the Institution- a paradigm shift from conventional to Industry/Application)

2. Objectives of the Practice

Modular programmes in the emerging fields offering highly rewarding career opportunities (Initially introduced under value addition, enrichment programmes (2018-19); upgraded to full-fledged Professional skills development course offered from 2019-20)

1. International Trade (Export-Import Management): Operational procedures and practices
2. Goods and Services Tax (GST): Operational procedures and practices

The professional skills development programmes are destined to sensitize the students to cross cutting issues relevant to current pressing concerns both nationally and internationally, such as the creation of creative and divergent competencies, professional skills in emerging and highly rewarding fields- International Trade and Goods and Services (GST) Laws, while pursuing their degree so as to attain holistic development, entrepreneurial capabilities and empowerment of the students; conducted in collaboration with partnering industries, thus, thereby, harnessing on Industry-Institution interface. Moreover, the programmes are designed and implemented in the realization of Fostering global competencies and contribution to National development.

Objectives: Besides the desired programme outcomes (POs), the programmes are destined to meet the following objectives:

1. Inculcating professional skills leading to developing the skilled human resource of high caliber in the field of international trade, GST Laws;
2. Fostering professional skills and competencies so as to enhance employability/ Self-employed professions, entrepreneurs in the emerging and highly rewarding fields, thus, catering to the needs of the economy, society and the county as a whole;
3. Imparting learner centric training with a focus to make them capable of fetching gainful and sustainable job opportunities in the emerging fields of international trade and GST Laws;

4. Preparing the professionals such as Export-Import Managers, GST Practitioners;
5. Preparing for examinations leading to skills in Export-Import Management and GST Practitioner, GST Inspector conducted by Government of India.
6. Preparing for ITS/IAAS/IPTAFS/IES competitive examinations for the coveted government jobs such as IRS, Customs Officers;
7. Strengthening and harnessing the collaborations with potential employers, industry, business establishments by way of conducting the practical oriented session, offering apprenticeships, on the job training and possible placements.

3. The Context

The undergraduate curriculum is basically aimed at attaining the holistic development of students; so as to enable them to either get placed in a job commensurate with their acquired academic credentials (Horizontal progression) and/or proceed to pursue higher studies in their chosen field (Vertical progression).

However, the conventional degree curricula irrespective of the faculty/discipline are proving irrelevant and obsolete in terms of creating the human resource of the high calibre required by the potential employers/industry in particular and employability/job market in general. Moreover, innovations and creativity are almost missing in degree curricula. There is an apparent mis-match between what is taught and what is demanded by the Industry, business which contribute more than 80% potential employment share. The problem of employability, lack of desirable professional skills among the graduating youths, dearth of professionally trained human resources especially in emerging areas that offer highly rewarding career are omnipresent. Recently, the Government of India has launched One District One Product (ODOP) initiative, to make each district as an export hub, by identifying products with export potential and supporting local exporters/manufacturers. Its objective is, to fuel economic growth through rural entrepreneurship. As a result, India's export is expected to grow by 25-30% per annum in next 3-5 years. Whereas GST Law is introduced at the national level, just 4 years back and is becoming an emerging profession. Given this, Export-Import management in International trade, GST practitioners have been emerging as alluring professions where there is an ever expanding vacuum of professionally skilled human resources.

With a focus to address and overcome these issues, concerns and challenges and harness the emerging opportunities, Institution felt it essential and pertinent to offer professional skill development courses on International Trade and GST Laws, which, besides creating locally available professionals in the rural area where the institution is situated, shall contribute to

sensitizing students to cross-cutting issues relevant to the current pressing concerns both nationally and internationally, thus thereby enhancing the employability, entrepreneurial skills, while pursuing their conventional degree itself.

4. The Practice

The specific practices adopted by the Institute to effectively conduct and implementation of the programmes:

The Course contents of both the programmes are designed jointly by the Institute and the partner industry: Innovative Engineering – Manufacturing and Export Venture, embedding comprehensive concepts, precepts, operational procedures and practices in the field of international trade and GST Law. More importantly, the learning resource material is developed and brought up in the form of TWO comprehensive books; those can also be useful manuals even for the professionals in the respective fields.

The institution has executed 25 MOU's with Industries that includes the Manufacturers' Association of Satara (MAS)- an umbrella body encompassing the manufacturing and exporting sector of the district, Innovative Engineering, Excel Fishnet; which are functional to provide learner-centric education through experimental learning, on-job training & internships to our students; that makes us possible to instilling professional skills among students & faculties to develop skilled human resource of high caliber -a need of our economy, society and the county as a whole. This, the institution's endeavor, is an academic incubation; that has set a unique example for other institutes to follow.

1. International Trade (Export-Import Management): Operational procedures and practices:

Programme Specific Outcome:

1. Successful completion of course clubbed with internship and the job training;
2. Attainment of the desired level of core competencies in the skills imparted under the specific programme;
3. Acceptance by the industry as the interns and prospective employees as Export-Import Manager, Marketing Manager, Logistic Manager, Export-Import Accountant;
4. Capable of self-employed professional as Export-Import Consultant, Customs House Agent (CHA), Forex Professional, Freight Forwarder;

5. Capable of being Entrepreneurs such as Manufacturer Exporter, Merchant Exporter;
6. Successfully passing the skills in Export-Import Management Examination conducted by the Government of India,
7. Successfully cracking the UPSC/SSB competitive examinations leading to coveted government jobs like Commissioner of Customs, Customs Officer.

2. Goods and Services Tax (GST) Laws: Operational procedures and practices

Programme specific Outcome:

1. Successful completion of course clubbed with internship and the job training;
2. Attainment of the desired level of core competencies in the skills imparted under the specific programme;
3. Acceptance by the MSME industries/companies as the interns and prospective employees as Accounts Managers, GST Accountants;
4. Capable of self-employed professionals as GST Practitioners / Consultants;
5. Successfully passing the examination leading to GST Practitioner / Inspector conducted by the Government of India,
5. Successfully cracking the ITS/IAAS/IPTAFS/IES (UPSC) examinations leading to gainful employment as GST Inspector / Sales Tax Officer through Staff Selection/ MPSC.

Eligibility: Any student pursuing graduation irrespective of faculty/discipline showing aptitude and inclination.

Duration: Modular programmes evenly distributed over a span of three years

It is mandatory that Students shall undergo the internship and on the job training to be conducted in collaboration with relevant partner industries, business establishments and prospective employers.

5. Evidence of Success

Perhaps, it is the only institute in the state of Maharashtra offering such distinctive programmes aimed at creating a professionally skilled human resource of high caliber in emerging fields.

With the introduction of self-devised/designed/offered 'Professional Skills development programmes' on International trade, GST Law, which has inept potential to offer enormous

entrepreneurial, self-employability opportunities, the Institution, among others, has demonstrated its proactive response towards Digital India Mission, Start-up India Mission, Self-Reliant India Mission as Education, Employability, Employment and Entrepreneurship are the main pillars to build a self-reliant India.

Moreover, the institutional initiatives in this regard have direct bearing to towards the realization of most prominent core values; viz. Contributing to national development and fostering global competencies amongst the graduating youths.

Notwithstanding these derived benefits, the following are significantly apparent measurable evidence of success attributed to the introduction of these professional skills development programmes.

This has impacted positively on the enrolment graph of the institution, showing an upsurge in enrolment especially in commerce stream in particular and in aggregate enrolment, attracting the students from far and wide- reversing trend from urban to rural institute; the fact can be evidenced from enrolment matrix, showing the enrolment figures before and after the introduction of the programmes:

Table shows significant rise in enrolment to B.Com.

Year-wise enrolment of Faculty of Commerce (B. Com)			
Academic year	Student Enrolment	Actual rise in enrolment as compared to 2019-20	In percentage
2018-19	54	--	--
2019-20	36	(-)18	--
2020-21	79	43	119%
2021-22	75	39	108%

Table shows upsurge in overall enrolment

Year-wise overall Enrolment			
Academic year	Student Enrolment	Actual rise in enrolment as compared to 2019-20	In percentage
2018-19	494	--	--
2019-20	504	--	--
2020-21	586	82	16%
2021-22	732	228	22%

2. The following matrix demonstrates the specific outcome emanated out of these internally evolved professional towards making the graduating students employable even at the initial stage.

Programme	Year-wise Registered Students	No. of Students successfully completing the course	No. of Students placed
International Trade (Export-Import Management)	2019-20	10	4
	2020-21	10	6
GST Law	2019-20	10	5
	2020-21	15	11

6. Problems Encountered and Resources Required

An organization can succeed only if it adopts new ways of thinking and creates its own innovation culture. The institution has launched these programmes in active collaboration of partner industries specialised in the relevant field.

As for the International trade and GST Laws programmes, the institution did not encounter any problem in conceiving, devising, conducting the programmes by way of sharing the expertise and resources. The reason is attributed to the institution's association with Innovative Engineering-manufacturing & Export Venture, of highly critical product, Fishing Net Machine- as partner

industry; which has an overseas business engagement with 23 leading countries including world's top 3 Corporate groups, by outcompeting, Japanese manufacturers; where all procedures and practices in the domain of international trade, overseas export-import operations, Tax procedures are routinely done. This has offered a unique opportunity for the students to learn and practice.

Owing to its encouraging success even in the initial stages, the institution intends to expand the scope of these professional skills development programmes by upgrading them to the level of degree programmes in an autonomous setup for which the institution is aspiring in near future.

7. Notes (Optional)

Besides these skill development programmes, the institute is offering modular programmes under value addition/enrichment programmes on:

- a. Stock Exchange, Securities and Mutual Funds: Operational procedures and practices for slow and average learners,
- b. The preparatory course leading to Chartered Accountant (CA), Certified Management Accountant (CMA), Chartered Financial Analyst (CFA),
- c. The preparatory course leading to the Joint Admission Test for Masters (IIT JAM) particularly for the advanced learners desirous of pursuing higher studies from national institutions of high repute immediately after completion of their degree programme.

In line with the institutional continued academic incubations, adding internally evolved and self-designed modular programmes on Intellectual Property Rights, Metal Chemistry are on the offing.

The institutional initiatives towards the introduction of these highly distinctive professional skills development programmes are aligned with the predominant features envisaged in the recently announced New Education Policy, 2020; which promotes the integration of mainstream education with vocational education & industry, business-focused approach; creating entrepreneurship oriented programmes that will lead to entrepreneurial revolution; with a focus on research & innovation by setting up industry-academic linkages, start-up incubation centres and technology development centres.

Institutional Best Practice 2

24/ 7/ 365 days Remote Access to the Library e-Resources and Online Services

Objectives of the Practice:

1. To offer 24/ 7/ 365 days' remote access to the library e-Resources and online services for the library users from anywhere and anytime
2. To save the time of the library users by providing all e-Resources at a single online platform
3. To provide a variety of e-Resources and online services to the library users to fulfil their academic, research, administrative and routine needs
4. To reduce the expenditure on printed reading material, stationery and support to the Green Environment
5. To save the expenditure on closets/ furniture needed to keep library reading materials and save the library space
6. To promote the use of ICT and smart technology among the library users

The Context:

Library – a Knowledge Resource Centre – is supposedly focal access point to all, be it a faculty, or student or any user for that matter. It, therefore, calls and warrants for easy quick / instant access, services available at all times, irrespective of appointed working hours. Moreover, it should provide adequate space to accommodate ever increasing uses, space for stacking the books and other learning resources, reprographic and computing facilities, providing computer nodes to all, and to be managed with available staff and resources. The resources – staff manage the library services, machines – computers and both hardware, space for library and accommodating readers / users, and of course the funds are generally limited, that the institutions finds it different to coping up all.

To address these issues, concerns ever been / being faced and to secure services to all, to serve its users better, the institute has internally evolved a system by leveraging smart technology that assured, ensured and generates 24 x 7 x 365 days' remote access to library resources and a user friendly online services from anywhere and anytime, a system that compliments, supplements and strengths the existing offline service resulting to optimizations of library services.

The Library Web Portal, Android App and QR Code are used to access the library e-Resources and online services. The users can reach and get access to the specific information resource and service in a very short time with the help of the above interfaces.

The Practice:

To perform the above practice, the library has used open-source tools/ software that are

completely freely available online and doesn't require to pay any charges.

The salient features of this innovative practice are:

- a. Developing Library Web Portal (<https://sites.google.com/view/deurcollegelibrary>)
- b. Developing Android based Web Application of Library
- c. Developing Quick Response (QR) Codes for Library Resources
- d. Providing Online Services and Facilities
- e. Library Value Added Information Services

a. Web Portal: The library has developed a dynamic portal for its users. The library portal consists 81 number of web pages with 11500+ links and other documents that are useful to fulfil the academic, research, administrative and other routine needs of the users.

If the users are at a remote place or outside of the college campus, they simply access the portal that allows 24/7/365 days' remote access to the library e-resources and online services. The portal can be accessed through a desktop computer and smartphone. Most of the users access the portal through smartphones as the portal is also responsive on smartphones. The usage of the library portal is increasing day by day.

*The portal appears to have been accessed by the users in other countries also i.e. USA, Sweden, Brazil, Botswana, France, Indonesia, Myanmar (Burma) and Bangladesh etc. (See Country-wise Access)

- **Library Web Portal Details:** (As on 30th Nov. 2021)
  - Ø Site Building Platform: Google Site
  - Ø Number of Webpages: 81
  - Ø Number of Links & Documents associated: 11500+
  - Ø Number of Users: 4508 (**See Portal Audience Overview**)
  - Ø Users from Foreign Countries: 30 (**See Report**)
  - Ø Number of Page Views: 20219
  - Ø Devices used to access the library portal (**See Report**)
    1. Through Mobile: 87.18%
    2. Through Desktop: 12.88%

b. Android App: Deur College Library

The smartphone is a very much popular device among library users while accessing the e-Resources and online services of the library. To make it more convenient, the library has developed a mobile application based on the Android operating system. Library users can download and install the application on their smartphone and can access all e-resources and online services of the library at any time and from anywhere

C. QR Code:

Web-links of e-Resources and online services are converted into QR Codes by using QR Code generator software. These QR Codes are printed on paper and displayed at the library notice board, staff room, office and other departments. Students and teachers scan the particular QR Code through their smartphones and access the e-Resource and online services of the library. Further, the accessed e-Resource can be viewed, downloaded, printed and shared. Usually, the users use the QR Code while they present on the college campus.

Access QR Code Gallery

§ Following library e-Resources and services can be accessed 24/7/365 days in the year through QR Code, Library Portal, Android App and QR Code:

Library e-Resources & other documents	
e-Books	PPT bank
e-Journals Volume	College News
e-Reports	College Event Photos
Exam. Question Papers	e-Newspapers
Syllabus	e-Theses/Dissertations
College Prospectus	Patents
<i>Mudhai</i> - College Magazine	Digital Books Fair
Library Periodicals List	Government GRs
Textbook Titles	TV News Channels
Dictionary/Encyclopedias	Digital Libraries
Library Forms	Shivaji University e-Resources
Office/ Administrative Forms	UGC-INFONET e-Resources
e-Content (PDF)	MOOC Online Courses
Audio Notes	Swayam Online Courses
Video Lectures	Shodhganga Repository
Subject Notes	e-ShodhSindhu
Online Tests/ Quiz	Shodhgangotri
Question Bank	UGC CARE List of Journals
e-Resource Database: N-LIST, NDL & INFED (INFLIBNET)	

Library Online Services & Facilities	
Library Portal	e-Content Interface
Android App of Library & College	Online Union Catalogue of College Libraries
QR Code Gallery	<i>Research @ PSKCD</i> : Research recording facility for the Staff Members
Information Broadcasting through Social Media: <i>WhatsApp, Facebook, Twitter, Telegram, YouTube</i> and <i>Instagram</i> etc.	Digital Payments to Library
Library Membership Online Application System	Digital Books Fair
Scholar's Card Online Application System	Software Gateway
Online Public Access Catalogue (Web OPAC)	Students Corner Interface
Books Online Requisition System	Staff Corner Interface
Inter-Library Loan Online Application System	Ask a Librarian

Value Added Information Services & Facilities

1. IT Corner: Informative related to various aspects of ICT and the latest information about technological developments in the field of ICT
2. Career Corner: Useful information on educational career options available in the different subject fields
3. Employment Outlook: Useful information regarding jobs, employment and business opportunities available in different sectors
4. Prabodhan Series: Information on social issues, ethics and values
5. Success Stories: Information on successful personalities in different sectors
6. Health Plus: Healthcare related information at single point of access.
7. Women's Corner: Useful and recent information on different aspects related to the women
8. Facilities for Persons with Disabilities (PwDs): Separate computer in the IT Section of Library, Screen Reading Software (NVDA) for visually impaired students, Online e-Books, Audio Notes Library etc.
9. Online Placement Registration Facility: For finding various employment

- opportunities available in different Organizations, Companies
10. Maintenance Work Intimation Facility: For intimating maintenance work to be done in college
  11. Committee Meeting Registration Facility: For scheduling the committee meetings in advance by registering in online form

Above all, the institutional endeavour has maintained, restored enhanced and facilitated library services in pandemic impacted situation prevailing service last two years.

Evidence of Success:

The Library Portal, Android App and QR Code are found useful to library users. The Google Analytics Report for the usage of library portal proves that library e-Resources and other online services are being accessed frequently by users through desktop computers and smartphones. Smartphone devices are very much popular among young generation students and teachers while accessing library resources and services. College library is now promoting and delivering most of the services through online mode with the help of the above technological platforms.

Some of the noteworthy outputs from the above practices are as below:

1. Users get quick remote access (24/7/365 days) to the e-Resources and online services of the library. It also saves their time and reduces the efforts to find useful e-Resources in their own subject field.
2. The expenses on purchase of printed reading material are reduced and photocopy/ print charges to the users are also abridged due to the online availability of e-Resources and ultimately it supports to maintain the green environment
3. It saved the expenditure on closets/ furniture needed to keep library reading materials
4. It also saved the internal space of the library
5. It reduced the burden on library staff at the circulation counter while delivering the library services like circulation, reference, print, photocopy and other information services
6. The concept of conventional 'Journal Bound Volume' is replaced with 'e-Journal Archives' so that library space is saved and the expenses on binding the journal volumes are avoided absolutely
7. Users are now able to find the list of books, periodicals and other reading material related to their subject at anytime and anywhere
8. The scheme of Inter-Library Loan is promoted online by granting access to the teachers for 'Online Union Catalogue of College Libraries' and 'Online Inter-Library Loan Application facility'
9. Conventional feedback for the library services is replaced with the 'Users Online Feedback Form' Users are now able to submit their feedback online

10. Library provided the facility of 'Books Online Requisition' through which users can send their demand online for purchasing new books in the library

11. The practice promotes and motivated the library users to acquire the new ICT skills and use the ICT tools in their routine work

12. The practice has strongly promoted the core values of NAAC such as "Contributing to National Development" and "Promoting the Use of Technology" by providing free online access to the treasure of different e-Resources related to higher education at one single user-friendly interface.

13. The practice also promoted the set mission of our college- "Maximum use of ICT in Teaching and Learning Process" by using ICT tools effectively.

Problems Encountered & Resources Required:

The library has stored all e-Resources on Google cloud storage that offers free storage up to 15 GB space only for each e-mail account. To upload additional documents or to use more than 15 GB of free space, the purchase of additional storage space is mandatory. To overcome this problem at an extreme level and save the charges on purchasing additional storage, the library has created a separate e-mail account for a different type of e-Resources and obtained 15 GB storage for each e-Resource.

Resources required:

§ Hardware:

1. Desktop for processing/accessing the Web Portal, Mobile App and QR Code
2. Smartphone for processing/accessing the Web Portal, Mobile App and QR Code
3. Printer for printing the QR Code

§ Software and other Web Tools:

1. Website building platform for developing a website- e.g. Google Sites, WordPress etc.
2. Cloud Storage- *Google Drive, Dropbox* etc.
3. Mobile Application Builder- *Thunkable, AppsBuilder, Android Studio* etc.
4. QR Code Generator for creating the code
5. QR Code Reader for decoding the code

Notes:

Besides it, being attributed to innovation and creativity, 'the practice' has been upheld and commanded by nearly colleges / institutes of higher learning and in a way gave the unique identity and strength to the institution for this distinctive endeavor.

Institutional drive towards 'Women Empowerment'

In co-ed system of education, the central idea is: TWO Streams- Girls and Boys must flow together either interacting and/or influencing each other with a spirit of embedded healthy competitiveness in equal opportunity environment. Owing to a peculiar pattern of enrolment prevalent in the institution, Girls outnumbering Boys in the ratio of 2:1, the college has set up an independent 'Women Development Cell' with an objective of organizing specific events and programmes enunciating the empowerment of women students with skills, competencies, enlightening them on legal /judicial privileges, rights bestowed by the law, functional grievance redressal mechanism manned by active and vigilant Internal Complaint Committee, providing safe and secure environment by advocating the cause of gender equity amongst the campus community.

Women Development Cell

'Stand Up For Someone's Right Today'

Background:

Despite the improvement in women's conditions in post-independence period, the development has been imbalanced and there are many obstacles in achieving equality between men and women. There have been several attempts by the Government and other social organizations for empowering women and for protecting their rights. As it being the obvious commitment towards the community around, educational institutes do have a pivotal role in promoting gender equity- both at 'in campus and off campuses; and empowering women by unleashing inept potential and skills. With this aim, the college has established 'WOMEN DEVELOPMENT CELL' to provide a proactive common platform for the women to debate, deliberate and execute plans and programmes for the holistic development of the women.

Mission:

Networking and connecting women students, women associations such as Self-help groups, Tanishka, Anganwadi Sevika, NGOs working for women cause in the region and bring them on the common platform to create social awareness of feminine potential; promote gender equity, empowerment, so as to ensure dignity and self-respect amongst women.

Objectives:

- To create social awareness about the problems, in particular, regarding gender discrimination biased against women;
- To develop self realization, self confidence amongst the women;
- To enlighten women on 'women welfare laws, acts, rights'; and to take pre-emptive measures to curb the possible menace the women are subjected to;

- To lay emphasis on health and hygiene;
- To develop holistic approach for overall personality development;
- To organize seminar, workshops focusing on women empowerment;
- To evolve and adopt 'women Charter' based on special needs;
- To recommend to the institutional authorities about the facilities to be created on the campus to ensure free, fair and secured environment on the campus.

Women Charter:

The objectives of the charter would be to secure equal opportunities for women in the fields of education and employment, to remove gender biased discrimination and to provide women safe and secure environment conducive to their empowerment and development.

Guiding Principles of the Women Charter:

- Women should get equal opportunities in the fields of education and employment.
- The overall environment should be conducive to the special needs of women in order to enable them to avail equal opportunities.
- The counselling service should also be provided to support women in career related and emotional matters.
- The development of women requires provision of safe and secure environment at the place of education and employment.
- For securing, women's participation in the processes of policy-making, planning and decision-making, women should have proper representation.
- Empowerment of women requires improvement in the skills, knowledge and capabilities of women.
- Women's empowerment should be a significant criterion for the evaluation of any programme.

To oversee the functioning, to plan, facilitate and implement the activities towards realizing the objectives of the WDC, to implement the women charter, an advisory committee has been formulated.

Our Institutional Initiatives for Women Empowerment:

1. Organizing Workshops & conducting expert lectures.
2. Organization of Trade fares.
3. Promotional programmes under National Mission '*Beti Bachav, Beti Padhao*'.
4. Celebrating *Single Girl Child*.

5. Advocating gender equity through events and activities.

6. Skill development programmes such as Beauty and Wellness, Fashion designing, suitably designed for their career enhancement.

A Modular Course on “Women Empowerment, Gender Equity, Woman Dignity and Safety Measures”

(Designed and introduced under Value Addition programmes by the Institution)

Preamble:

To achieve the goal of promoting Gender sensitisation about women, leadership, recognising sacrifice and the remarkable role played by women in all walks of life in order to create a general feeling of security, dignity and respect for women; help addressing the negative mind set/stereotypes that exist in society to ensure Gender Equity, social accountability towards diverse needs, safety and security, especially the marginalized/disadvantaged women in society; and thus, thereby, empowering them to live with dignity so that they can contribute as equal valued partners in sustainable development of the self, families and the nation.

Specific objectives:

- To create an environment for women that is inclusive, free from violence and discrimination and one that promotes woman dignity and social harmony.
- To inculcate life skills among both the genders leading to gender equity, mutual understanding, responsible and sensible behavioural pattern, leadership among the women;
- To foster core competencies to empower and mainstreaming the women so as to enhance their contribution to national development;
- To strengthen the collaborations with GOs, NGOs working for the women cause by way of conducting joint training/orientation programmes, seminars, workshops through collaborative arrangements.

Coordinator
Dr. Paudmal Sandhya Arun

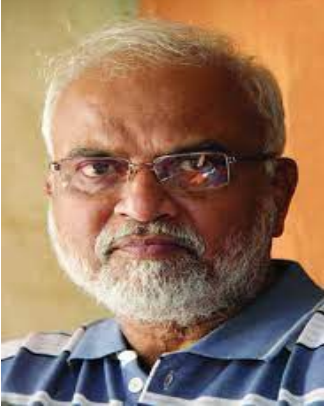
MEMORANDUM OF UNDERSTANDING (MoU)

Sr. No.	Name of the Organisation /Industry/Corporate House	Scope of MoU	Year/ Date of Signing MOU	Date of Expiry	Duration	Activities conducted	Importance of Institution/ Level	Concerning Department
A NGOs								
1	Rotary Club of Satara (Rotary International Dist.3132)	Inculcating Values amongst faculties & students <ul style="list-style-type: none"> Developing Curriculum-extension interface Undertaking Collaborative Projects towards Community Service 	19.12.2019	18.12.2022	3 Years	5	International	NSS
B Industries / Corporate Houses								
1	Manufacturers Association of Satara	<ul style="list-style-type: none"> Entrepreneurship and Placement Knowledge Partner 	01.04.2020	31.03.2022	2 Years	3	National	Entrepreneurship and Placement
2	Innovative Engineering, MIDC, Satara (Manufacturing & Export Venture) Export Registration: IEC Registration No.:3107013889 GSTIN:27AKFPK9953R1Z4	Fostering Global Competencies: Internship & Experimental learning of <ul style="list-style-type: none"> International Trade: Export-Import Trade procedure & practices GST Law: Operational Procedures & Practices, GST Returns Filing How to prepare Final Account Statements Manufacturing Process Cycle Applied Physics & Inorganic Chemistry Knowledge Partner Entrepreneurship and Placement Innovation-led Economy 	14.12.2017	13.12.2022	5 Years	24	International	Science, Commerce, Arts & Bvoc Entrepreneurship and Placement
3	Beacon Gear Transmission Pvt Ltd., MIDC, Satara (Manufacturing & Export Venture) GSTIN:27AADCB2210R1ZN	Fostering Global Competencies: Internship & Experimental learning of <ul style="list-style-type: none"> Export-Import Trade procedure & practices GST Returns Filing Manufacturing Process Cycle Applied Physics: Power Transmission Knowledge Partner Entrepreneurship and Placement 	20.01.2018	19.01.2023	5 Years	0	International	Science, Commerce, Arts & Bvoc Entrepreneurship and Placement
4	Bosch Limited Hosur Road, Adugodi, Bangalore-560030 Bosch India Foundation- CSR & Skill Development- Member steering committee: Prime Minister's Kaushal Vikas Yojana CIN: L85110KA1951PLC000761	<ul style="list-style-type: none"> Bridge Program- Skill Development Placement 	23.12.2021	31.12.2022	1 Year	0	International	Science, Commerce, Arts and Placement

5	Girisha Wealth Maker Pvt. Ltd., Satara	<ul style="list-style-type: none"> Organization of Joint Conference and Seminar/Workshop Currency Trading/Stock Trading Placement 	05.02.2019	04.02.2024	5 Years	14	National	Commerce, Arts Placement
6	M/s Excel Fishnets, Satara Manufacturer of Fishing Nets GSTIN:27AIUPJ7029E1ZY	Experimental learning of <ul style="list-style-type: none"> GST Law: Operational Procedures & Practices, GST Returns Filing Manufacturing Process Cycle Applied Physics Applied Inorganic Chemistry Entrepreneurship and Placement Chemical & Physical Properties of different types of Polymers Entrepreneurship and Placement 	07.06.2017	06.06.2022	5 Years	14	National	Science, Commerce, Arts, Bvoc Entrepreneurship and Placement
7	M/S Kavade Engineering Works, Satara Manufacturer of Special purpose Machine Tools GSTIN:27AGKPK3897M1ZJ	<ul style="list-style-type: none"> Manufacturing Process Cycle Applied Physics Applied Inorganic Chemistry Knowledge Partner Entrepreneurship and Placement 	01.05.2018	30.04.2023	5 Years	12	National	Science, Commerce, Arts Entrepreneurship and Placement
8	M/s Sai Seva Packaging Manufacturer of Special Purpose Packaging Addl MIDC, Satara-415004 GSTIN: 27AIPQB9019E1Z8	<ul style="list-style-type: none"> Manufacturing & Packaging process cycle Applied Physics Costing/Accounting/Micro economics Entrepreneurship and Placement 	25.12.2017	24.12.2022	5 Years	10	National	Science, Commerce Entrepreneurship and Placement
9	M/s Beacon Industries Manufacturer of Gym	<ul style="list-style-type: none"> Manufacturing process cycle Sharing expertise towards fitness 	05.02.2018	04.02.2023	5 Years	0	National	Science/Commerce
10	M/s Akshay Precision Components, MIDC, Satara-415004 GSTIN: 27DEEPK2923B1ZW	<ul style="list-style-type: none"> Manufacturing process cycle Applied Physics Applied Inorganic Chemistry (Metal Alloys: Chemical Composition & Physical Properties) Costing/Accounting/Micro economics 	25/04/2017	24.04.2022	5 Years	11	National	Science, Commerce Entrepreneurship and Placement
11	Dream Tours, Satara	<ul style="list-style-type: none"> Exchange of information of historical monuments, museums, and forts. Exploring of different types of relief features. flora and fauna 	21.12.2020	20.12.2023	3 Years	5	National	History and Geography
12	Satara Megha Food Park Pvt Ltd, Satara	<ul style="list-style-type: none"> Placement and Internship Assist in providing apprenticeship for the on job training Share the expert guidance and training Food products 	24.06.2018	23.06.2023	5 Years	5	National	Food Processing and Preservation
13	Mandeshi Foundation, Mhaswad, Satara	<ul style="list-style-type: none"> Placement and Internship 	01.09.2019	30.09.2024	5 Years	4	National	WDC
14	Koyna Agro Industries Ltd., Patan	<ul style="list-style-type: none"> Placement and Internship, on the job training on Food products 	28.06.2018	NO DATE		2	National	Food Processing and Preservation
15	Katdare Food Products Pvt. Ltd., Satara	<ul style="list-style-type: none"> Placement and Internship, on the job training on Food products especially <i>masala</i> products 	28.06.2018 Onwards	NO DATE		2	National	Food Processing and Preservation

16	Chaitanya Aurvedik Panchkarma Centre, Satara	<ul style="list-style-type: none"> Placement and Internship, on the Job training on Beauty and wellness 	28.06.2018 Onwards	No DATE		1	National	Beauty and Wellness
C	Media Houses							
1	Sakal, News Paper	<ul style="list-style-type: none"> To organize seminar, workshop, Poetry Reading Competitions well as Elocution, Essay writing to sensitize students & faculties towards Journalistic writing. Share the expert guidance and training on News & Report Writing. To expertise students on Journalistic Writing. Placement, OJT and Internship 	18.01.2021	17.01.2026	5 Years	3	National	Marathi ,Hindi, English
2	Dainik Aikya, News Paper	<ul style="list-style-type: none"> To organize seminar, workshop, Poetry Reading Competitions well as Elocution, Essay writing to sensitize students & faculties towards Journalistic writing. Share the expert guidance and training on News & Report Writing. To expertise students on Journalistic Writing. Placement, OJT and Internship 	18.01.2021	17.01.2026	0 ACTIVITY 5 Years	0	National	Marathi, Hindi, English
D.	Sports & Yoga							
2	Art Of Living, Satara	<ul style="list-style-type: none"> Yoga Training 	15.01.2018	31.12.2022	3 YEARS	4	National	Sport Department

लिहिते हात आता राहिले नाहीत लिहिते
शब्द बापुडे केवळ वारा
तसे विरुन जातायत
मी वाचवतोय माझी कविता
आणि माझी आई
आणि माझी बोली
आणि माझी भूमी
कवितेसोबत .....

कवी सतीश काळसेकर
(‘मी वाचवतोय’ या कवितेमधून)

‘वाचणाऱ्याची रोजनिशी’ लिहून वाचकांशी थेट संवाद साधणारे प्रख्यात कवी, संपादक व सामाजिक कार्यकर्ते सतीश काळसेकर यांना भावपूर्ण आदरांजली!

मराठी विभाग – डॉ. अशोक शेलार

अ.नं.	तपशील	नाव	पान नं.
१.	बळीराणी	ओंकार लोखंडे	२
२.	कल्पना चावला	करुणा वाघ	४
३.	आयुष्याचा सार	करुणा वाघ	१६
४.	मूल्यशिक्षण काळाची गरज	मोनिका कदम	५
५.	पहिल्या स्त्रीवादी विचारवंतः सावित्रीबाई फुले	प्रांजली घाडगे	७
६.	भारतीय राज्यघटना व मानवी हक्क	ओंकार लोखंडे	९
७.	कोरोनाने शिकवलं	धनंजय लेंभे	१८
८.	स्वप्न	प्रणाली दोरके	११
९.	निदान झाड जगवा	करुणा वाघ	१५
१०.	संस्कार आणि आजची तरुणाई	श्रेया उगले	१२
११.	लेक	यास्मीन इनामदार	१०
१२.	सावित्रीबाई फुले आणि सार्वत्रिक शिक्षण	हर्षदा पवार	१३
१३.	तिच्या आठवणीत...	शुभम आडागळे	१८
१४.	आई	शिवानी बर्गे	१६
१५.	आयुष्याचा सार	समाधान नलावडे	१६
१६.	नदी, फुल, देव आणि आपण (मुक्त चिंतन)	पूनम सकुंडे	१७
१७.	मुलींनी स्वप्न पाहणं हा गुन्हा ?	पूनम सकुंडे	१७

बळीराणी

- ओंकार लोखंडे

B. Voc. I

शुभ्र हिमाने आच्छादलेल्या शिवसदनाच्या उंचीएवढी जिची किर्ती शोभावी अशी गुणसंपन्न, आई शैलपुत्रीप्रमाणे एका फाटक्या व अघोरी दिसणाऱ्या परंतु अंतर्मनातून जगत्पिता ठरणाऱ्या शंभू-महादेवासारख्या माझ्या बापाशी साता-जन्माची गाठ बांधणारी आदर्श पत्नी, वृषभावर स्वार होणाऱ्या शिवाप्रमाणे शेतात राबणाऱ्या माझ्या बापाला पार्वती शोभावी अशा प्रिय पत्नीची 'सुनितेची' ही कहाणी....

'सुनिता', जिच्या नावातच नितीमत्ता ठासून भरली आहे, असे हे व्यक्तित्व. रंगाने सावळी, विद्रुप परंतु साधा-भोळा अवतार, बोलण्यात अस्सल सोलापूरी रंगेलपणा अशा या 'राजमाने' कुटुंबात जन्मलेल्या १६ वर्षीय नादान बालिकेचा तुलनेने धिप्पाड, अंगकाठीने मजबूत, गोरापान, देखणा, राजस रूप लाभलेला, एखाद्या कुस्तीच्या फडातील पैलवानासारखा कसलेल्या २७ वर्षीय 'लोखंड्यांच्या सुख्या' शी दैवयोग घडून आला.

'सुख्याची' घरची परिस्थिती तशी बेताची, दारात २-३ म्हशी, कसायला वडिलोपार्जित एकरभर जमीन, छोटसं माळवादी घर आणि नववी पास असल्याने लागलेली सरकारी दवाखान्यातली टेंम्परवारी शिपायाची नोकरी, पगार कमी असल्याने सगळे लक्ष शेतीवरच...

याउलट 'सुनिता' निमशहरी भागात वाढलेली, आजपर्यंत शेताचा बांधही न पाहिलेली, आई-बापाने लाडात वाढवलेली, बहिण भावंडांची लाडकी मुलगी. त्यामुळे "निंदायला येत नाही तर नांदायची कशी?" हा यक्ष प्रश्न उभा राहणे साहजिकच. तशातही राजयोगाचा त्याग करून सतीने जसा संन्याशी महादेवाशी संसार थाटावा तसाच संसार सुनितेने सुखदेवाशी थाटला होता.

लग्नाच्या काही वर्षांनंतरच टेंम्परवारी असलेली सुख्याची नोकरी गेली. झालं असं की, परमनंत होण्यासाठी दुसऱ्या एकाने वरच्या साहेबाला लाच दिली आणि सुख्याचं नाव कमी झालं. त्यातच दुष्काळाच्या झळा बसू लागल्या. घरचा खर्च भागेनासा झाला. 'तेल्याच्या घरात चपातीला तेल नाही' अशी अवस्था झाली. शेवटी नाईलाज म्हणून सुख्याचं

पाणाड्याचं काम चालू केलं. सायकलला माठ-घागरी अडकवायच्या आणि पाण्यासाठी भटकंती करून १०-२० रुपये खेपेनं लोकांना पाणी द्यायचं. सुख्याची परवड सुनितेला मात्र बघवत नव्हती. शेवटी अर्धांगिनीच ती...

'चंडिकेने महिषासूररूपी आलेल्या संकटाला तारण्यासाठी युद्धात उडी घ्यावी, तशीच उडी तिने संसाररूपी संकटाला तारण्यासाठी एका हातात खुरपं घेऊन शेतात घेतली.' देवराज इंद्राकरवी कर्णाने आपली कवचकुंडले गमावल्यानंतरही सारख्याच मायेनं प्रेम करणारी वृषालीच जणू शोभत होती ती...

स्वतःच्या एकरभर शेतातही फारसं उत्पन्न निघत नव्हतं, त्यात दहा माणसाच्या कुटुंबाची भागवाभागव करणं म्हणजे 'एक तीळ दहा जणात वाटून खाण्यासारखं होतं.' स्वतःच्या शेतात खुरपं चालवण्यापासून सुरवात झाली, ती आता लोकांच्या शेतात रोजगारापर्यंत येऊन पोहोचली. आपल्या शेतातली कामं उरकली की लोकांच्या शेतात जाऊन रोजगार करून घरखर्च चालवू लागली.

धरणाच्या पाळ्या कधी दिवसा तर कधी रात्री पडायच्या, मग रात्री अपरात्री कंदील घेऊन सुख्यासोबत रानात पाणी पाजायला जायची. सुख्या धरणाचा पाट कुठं फुटलाय का बघायला गेला की कीर्दंड अंधारात एकटी उभी राहायची. कुठून कशाची कुजबुज झाली की छातीत धस्स व्हायचं, पण तशीच पदर कमरेला खोचून उभी राहायची. संकटात पाय रोवून उभं राहायला बहुतेक त्याच रानाच्या चिखलानं शिकवलं असावं तिला...

रोज भल्या पहाटे उठायचं, स्वयंपाक करायचा की रानात पळायचं, संध्याकाळी उशीरा परतायचं परत स्वयंपाक करायचा, गिळायचं अन लगेच झोपी जायचं हा नित्यक्रम. सहा लेकरांची माय झाली ती पण लेकरु सव्वा महिन्याचं झालं की पाळण्यात फेकायचं आणि रानात रोजगाराला पळायचं...

एकीकडे पोरं जाणती होत होती, दुसरीकडे सुख्याची तब्येत खालावत चालली होती. चारही मुलींची लग्नं झाल्यामुळे थोडासा भार कमी झाला होता. पण दोन मुलं ऐन तारुण्यात

कल्पना चावला

- करुणा वाघ

B.A. I

केवळ स्वप्न न पाहता ते पूर्ण करण्याच्या दृष्टीने प्रामाणिक प्रयत्न केले तर यशही आपल्यापासून फार काळ दूर राहत नाही. अंतराळवीर कल्पना चावलाने पंजाब विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांना दिलेला हा शेवटचा संदेश. आज भारतातील प्रत्येक विद्यार्थ्यांसाठी तो जणू कानमंत्र बनला आहे.

१९६१ साली तिचा कर्नाल गावी जन्म झाला. हरियानातील कर्नाल या नगरात मोठी झालेली कल्पना चावला ही सामान्य घरातील मुलगी. ही मुलगी कागदावर विमानाचे चित्र काढता काढता आकाशाशी नाते जोडू लागते, कल्पनेचे पंख लावून पक्ष्यांबरोबर सफर करू लागते. आणि आकाशातील चांदण्या मिठीत घेण्याची वेड्या प्रेमापोटी पंजाब विद्यापीठात एरोनॉटिकल इंजिनीअरिंगचे शिक्षण घेऊन थेट अमेरिकेत जाऊन पोहोचते व अंतराळात एकदा नव्हे, तर दोनदा भरारी घेते.

हे सारे चित्रपटातील कथानकासारखे वाटत असले तरी कल्पनाने वयाच्या अवघ्या ४२ वर्षात ते खरे करून दाखवले. अमेरिकेत ह्युस्टनला 'नासा'त दाखल झाल्यानंतर त्यांनी अमेरिकन नागरिकत्व स्वीकारले, तरी मनाने त्या पूर्णपणे भारतीय आणि कट्टर राष्ट्रभिमानी होत्या. भारताबाहेर राहूनही त्यांनी भारत मातेचे नाव उच्चल करण्यासाठी अथक प्रयत्न केले. अंतराळ मोहिमेत हा पराक्रम करणाऱ्या कल्पना चावला या पहिल्या भारतीय सुपुत्री होत्या.

कल्पना चावला १६ जानेवारी २००३ रोजी सात अंतराळवीरांसह कोलंबिया यानातून अंतराळाच्या दुसऱ्या सफरीवर निघाल्या. तेव्हा वजन विरहित अवस्थेचा शरीर-रसायनावर काय परिणाम होतो. याचे महत्त्वपूर्ण संशोधन त्यांना करायचे होते.

कोलंबिया पृथ्वीच्या वातावरणात प्रवेश करत असताना हा अपघात झाला. यानाच्या डाव्या पंखात अती उष्ण हवा 'प्लाझमा' शिरल्यामुळे हे यान फुटले असावे. असा निष्कर्ष संशोधकांनी काढला आहे. अंतराळातील उष्णतारोधक यंत्रणा निकामी होऊन हा स्फोट घडला असावा. असाही संशोधकांचा

कयास आहे. कोणतीही कल्पना शक्य आहे. त्यामुळे गेलेली कल्पना आता परत येणार नाही.

कल्पना चावलाने आपल्या कर्तृत्वाने स्वप्नपूर्तीसाठी केलेल्या कष्टांनी, शेकडो हजारो तरुण-तरुणीपुढे आदर्श निर्माण केला आहे. त्याची भारतीय मुलींकडून विशेष अपेक्षा होती. मी जर इथपर्यंत मजल मारू शकते तर कोणत्याही भारतीयत ती क्षमता आहे असे त्या मानीत.

आकाशात चमकणाऱ्या, अवघे आकाश प्रकाशमान करणाऱ्या आणि क्षणातच अंतर्धान पावणाऱ्या विजेचे कल्पना चावलांना फार कौतुक वाटायचे. २ फेब्रुवारी २००३ रोजी तर स्वतः सुद्धा विजेसारख्या चमकून अनंताच्या अंधारात विलीन झाल्या.

आयुष्याचा सार

- करुणा वाघ

B.A. I

चाहूल लागली उंच भरारीची
मज फुलपाखरू होऊनी उडू दे

गंधले मन प्रेमाच्या सुगंधापरी
मज गुलाब होऊनी फुलू दे...

ओढ लागली नव स्वातंत्र्याची
मज पक्षी होऊनी सैर भैर फिरू दे...

रंगले अंतरंग सप्तसंगी रंगात
मज नभी इंद्रधनू होऊनी रंगू दे...

अवनीवरती गीत मधुर ऐकू येती
मज मोर पिसारा फुलवूनी थिरकू दे...

निसर्ग आनंदाच्या मनमोहक क्षणी
मज पाऊस होऊनी धो धो बरसू दे...

मूल्यशिक्षण काळाची गरज

- मोनिका कदम
B.A. I

व्यक्तीमध्ये इष्ट दिशेने परिवर्तन घडवून आणणारी प्रक्रिया म्हणजे शिक्षण होय. स्वामी विवेकानंदांनी म्हटले आहे की, शिक्षण म्हणजे डोक्यात कोंबले जाणारे, गोंधळ उडवून देणारे व न पचणारे ज्ञान नव्हे तर शिक्षणामुळे कल्पना आत्मसात होऊन, जीवनाला दिशा मिळाली पाहिजे आणि त्यातून चारित्र्य निर्माण झाले पाहिजे.

आज आपण वर्तमानपत्र उघडले की बातमी दिसते ती अल्पवयीन मुलांनी केलेल्या गुन्ह्यांची, खून, चोरी, बलात्कार, वाईट व्यसने या सर्वांमध्ये अल्पवयीन मुले सहभागी झालेली दिसतात. ही मुले वाईट विकृतींना बळी पडताना दिसत आहेत. सामाजिक स्तरावर दिवसेंदिवस वाढत चाललेली अनैतिकता हा एक सामाजिक भूकंप आहे. त्याचे दुष्परिणाम भयानक असून शाळांमधून दिले जाणारे मूल्यशिक्षण हाच त्यावरील उपाय आहे. मूल्यशिक्षण ही मुख्यतः काळाची गरज आहे आणि अध्ययन अध्यापनातून ते सहजपणे साध्य करता येईल. इयत्ता १ली ते १२वी पर्यंत आपण १० मूल्ये प्रातिनिधिक मानली असली तरी सदाचाराचे वळण लावण्याचा उद्देश लक्षात घेता मूल्यविचार मर्यादित राहू शकत नाही. आजच्या तंत्रज्ञानाच्या युगात मोबाईल, संगणक इ.च्या अतिआहारी जाऊन समाजाची नैतिकता ढासळत चालली आहे, त्यासाठीच खरेतर मूल्यशिक्षणाची खऱ्या अर्थाने गरज आहे.

व्यक्ती म्हणून निरोगी आणि निरामय स्वरूपाचे जीवन अंतर्बाह्य जगता येण्यासाठी मूल्यशिक्षणाची गरज आहे. कुटुंबातील आणि समाजातील सर्वांशी आदरयुक्त वर्तन करणे तसेच ज्या परिसरात आपण वाढतो त्या परिसराबद्दल सक्रिय प्रेम वाढीस लागणे. सदाचार, नैतिकता, सभ्यता, सुसंस्कृतपणा इ. सद्गुणांची वाढ होण्यासाठी मूल्यशिक्षणाची गरज आहे.

प्रत्येकाबद्दल आदर बाळगणे, कोणालाही हीन न लेखणे, मानसिक व शारीरिक इजा न करणे, दुसऱ्यांच्या भावना जाणून घेणे, खोट्या प्रतिष्ठेला वा वरवरच्या गोष्टींना न भुलणे, षड्रिपूंवर शक्य तितका विजय मिळविणे आणि मुख्य म्हणजे चांगला माणूस होणे. ही अर्थातच अवघड अशी साधना आहे. म्हणूनच चांगला माणूस घडण्याची प्रक्रिया अखंड

चालणारी आहे. या पार्श्वभूमीवर आपल्या मूल्यांचा आणि नैतिक अनैतिकतेचा विचार करायला हवा.

आज दृक-श्राव्य साधनांच्या विपुलतेच्या काळात या साधनांचा उपयोग करून घेता येईल. एरवी हीच साधने मूल्यनिर्मूलनाचे संकट उभे करू शकते. या माध्यमाद्वारा विविध धर्मांतल्या कथा, गोष्टी दाखवून सर्वधर्मसहिष्णुतेबरोबरच इतर मूल्यांचा संस्कार करू शकतील. दैनिक परिपाठ हे मूल्य शिक्षणासाठी अत्यंत प्रभावी माध्यम आहे. सहशालेय उपक्रमात बदलत्या काळानुसार इष्ट तो बदल घडवून आणण्याची शक्ती मूल्यसंस्कारातून वाढू शकते. तसेच आज परिस्थितीवर मात करण्याची शक्ती देखील मूल्यशिक्षणातूनच व्यक्तीला मिळू शकते. घर आणि समाज यांची भूमिका मूल्यशिक्षणाच्या दृष्टीने महत्त्वाची आहे. घरावर मूल्यशिक्षणाची अधिक जबाबदारी आहे. शाळा ही समाजाची छोटी प्रतिकृती असल्यामुळे शाळेतील चरित्रसंवर्धनाचे उपक्रम व्यापकदृष्ट्या परिणामकारक ठरणारे आहेत. म्हणूनच ब्रिली ग्रॅमचे " If character is lost everything is lost!" हे वचन शाळा शाळांमधून शिकवण्याची गरज भासते आहे.

आपल्या भोवतालचे वातावरण प्रदूषित झाले आहे. सर्व क्षेत्रांत भ्रष्टाचार बोकळला आहे. चित्रपट आणि दूरचित्रवाणी ही बाजार बनल्या आहेत आणि सवंग प्रेम, दिखाऊ शौर्य, खोटी प्रतिष्ठा, गुन्हेगारीचे उदात्तीकरण आदींना महत्त्व दिले जात आहे. स्वतंत्रपणे विचार करण्याची क्षमता पद्धतशीर नष्ट केली जात आहे. मूल्यांचा न्हास होत असल्याची तक्रार म्हणूनच वारंवार केली जाते आणि मूल्यशिक्षण देण्याची गरजही व्यक्त केली जाते.

मूल्यशिक्षणाची ही नांदी आजची नसून स्वातंत्र्यपूर्व काळापासून अनेक महान व्यक्तींनी याला महत्त्व दिले आहे. तसेच त्यांची चरित्रे देखील मूल्यशिक्षणाची प्रभावी केंद्रे ठरली आहेत. साने गुरुजी यांचे मुलांसाठी असलेले लेखन साहित्य (शामची आई) याची आज संपूर्ण समाजाला आवश्यकता आहे.

शिक्षण आणि जीवन यांच अतिशय जवळचं नातं आहे. जीवनातून शिक्षण घडत असतं आणि शिक्षणाद्वारे जीवनाला

आकार येत असतो. पारंपारिक शिक्षण पद्धतीद्वारे मूल्यांचाही धडा मिळाला तर ते चांगलेच आहे, परंतु शाळा महाविद्यालयांतील मूल्यशिक्षणही पुरेस ठरत नाही. मुळात शाळा, महाविद्यालये आणि विद्यापीठांना कारखान्याचे स्वरूप प्राप्त झालेले आहे. विद्यार्थ्यांची मानसिक, वैचारिक, बौद्धिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आणि आध्यात्मिक विकास साधणे हा शिक्षणाचा खरा हेतू असून, त्याद्वारे विद्यार्थ्यांत जिज्ञासा, संशोधकबुद्धी, मनाची व हृदयाची शुद्धता, मनाचा कणखरपणा, सर्वसमावेशकता, समाजाबद्दल आपुलकी निर्माण व्हायला हवी. मात्र प्रचलित शिक्षण पद्धतीद्वारे हे किती होते, हा संशोधनाचा विषय आहे.

संवेदनशीलता, वक्तृशरपणा, नीटनेटकेपणा, वैज्ञानिक दृष्टीकोन, सौजन्यशीलता, श्रमप्रतिष्ठा, स्त्रीपुरुष समानता, सर्वधर्मसहिष्णुता, राष्ट्रभक्ती, राष्ट्रीय एकात्मता ही दहा मूल्ये सर्वाना विदित आहेतच. आपल्या देशात विविध धर्मांचे लोक राहतात, प्रत्येक धर्माचे पारंपारिक उत्सव वेगवेगळे आहेत. तथापि प्रत्येक धर्माची शिकवण मानवतेच्या कल्याणाचीच आहे, यावर भर देणे आवश्यक आहे. त्यासाठीच आज सर्वधर्मसहिष्णुता हे मूल्य रुजवणे हितावह ठरले.

आरोग्यदायी सवयी, अंधश्रद्धा निर्मूलन यासाठी वैज्ञानिक दृष्टीकोन अंगी रुजणे आवश्यक आहे. संवेदनशीलता आणि सौजन्यशीलता या मूल्यावर भर देण्यासाठी थोरांची चरित्रे उपयोगात आणता येतील. राष्ट्रभक्ती व राष्ट्रीय एकात्मता या गोष्टी रुजवताना राष्ट्रभक्ती संदर्भात पावनखिंड लढविणारे बाजीप्रभू, स्वातंत्र्यवीर सावरकर, अन्य देशभक्तांच्या राष्ट्रभक्तीची तसेच रणांगणावर लढणाऱ्या सैनिकांची उदाहरणे प्रभावी ठरतील. स्त्री पुरुष समानता या अंतर्गत मुलगा मुलगी समान हे समाज मनावर बिंबवणे आवश्यक झाले आहे. यातूनच स्त्री भ्रूणहत्या ही सामाजिक विकृती नष्ट होऊ शकते. कोणत्याच कामात मुली किंवा स्त्रिया मुलांपेक्षा, पुरुषांपेक्षा कमी नाही, हे लक्षात घेतले पाहिजे.

कोणतेच काम कष्टाचे नाही आणि कष्टाचे काम करणारा हलक्या दर्जाचा नाही हे समजावण्यासाठी श्रमप्रतिष्ठा हे मूल्य रुजवणे आवश्यक आहे. स्वच्छता, नीटनेटकेपणा याचा संबंध श्रमप्रतिष्ठेशी जोडता येतो. 'जो स्वयेचि कष्टत गेला, तोचि भला' असे समर्थ रामदासांनी यासाठीच म्हटले आहे. 'आधी हाताला चटके तेव्हा मिळते भाकर' असे बहिणाबाईंनी म्हटले आहे. मुलामुलींमधील मूलभूत क्षमता सारख्याच असतात हे लक्षात घेऊन सर्व कामे प्रत्येकाला आली पाहिजेत, ती करताना कमीपणा वाटता कामा नये हे लहानपणापासूनच मुलांवर ठसले पाहिजे.

सौजन्यशीलता या मूल्याचा संबंध व्यक्तीच्या दैनंदिन आचरणाशी अधिक आहे. बोलण्यात, वागण्यात माधुर्य असावे, अगत्य असावे, सोशिकता असावी, दुसऱ्याला समजून घेण्याचा समजसपणा असावा अशा ह्या सकारात्मक गुणांच्या विकासांमुळे मुले घडतात. त्यामुळे त्यांच्या वागण्यात सौजन्यशीलता येऊ शकेल. मूल्य रुजविण्याच्या संदर्भात शिक्षक, मुख्याध्यापक यांच्या भूमिका महत्त्वाच्या आहेत. त्यांच्यात परस्पर सहकार्य असणे आणि भावनात्मक ऐक्य असणे मूल्यशिक्षणाला आवश्यक आहे.

नव्या पिढीला मूल्यशिक्षण नको असं कोणीच म्हणणार नाही. खरं तर नव्या पिढीलाच नव्हे, तर सर्वच वयोगटातील लोकांना मूल्यशिक्षणाची गरज आहे. मात्र ते घेण्याची कोणाचीच इच्छाच नाही. वास्तविक मोठ्यांनी मूल्यशिक्षण घेतलं आणि आचरणात आणलं तर नवीन पिढीला वेगळं मूल्यशिक्षण देण्याची गरजच भासणार नाही. कारण नवी पिढी मोठ्यांच्या अनुकरणातून शिकत असते. मात्र असे न करता मूल्यशिक्षणाचा सारा भार शाळांवर टाकून सर्व समाज मोकळा होतो आहे. मूल्यशिक्षणाच्या माध्यमातून धार्मिक शिक्षण देण्याचा प्रयत्नही होतो आहे. आपली राज्यघटना आदर्श असून, तिच्या चौकटीतच मूल्यशिक्षण व्हायला हवे. म्हणूनच एकूणच मूल्यशिक्षणाचा फारेविचार करण्याची गरज आहे.

मूल्यांच्या अभावामुळे अनेक जण एकाकी, एकांगी, हतबल, निरुत्साही, नैराश्यग्रस्त व हिंसाचारी बनत आहेत, हे खरे त्यामुळे व्यापक मानवतेचा संदेश देणारे, चांगला माणूस घडविण्यावर भर देणारे, मुलांना प्रश्न विचारायला लावणारे, प्रत्येक मुलाचे वेगळेपण जपणारे आणि राज्य घटनेच्या चौकटीत राहणारे मूल्यशिक्षण द्यायला हवे. याबाबत आपण सर्वांनीच अंतर्मुख होऊन विचार करायला हवा.

आज अनैतिकता, अराजकता, आतंकवाद, अवैद्य धंदे, भ्रष्टाचार, बलात्कारासारख्या सामाजिक विकृती इ.चे पडसाद देशभर ऐकू येत आहेत. त्यांचे उच्चाटन करण्यासाठी मूल्यशिक्षण ही आजच्या काळाची गरज बनली आहे.

विज्ञानवादी होऊन देऊ वडिलधाऱ्यांना मान, मुलगा मुलगी भेद न येथे सारे काही समान! सत्शील असू आम्ही, संवेदनशील मनाची जाण, सौजन्याने वागू आणि बाळगू देशाचा अभिमान!! हे मुलांमध्ये बिंबवले तर देशाचे सुजाण, सुसंस्कारी भावी नागरिक घडतील यात शंकाच नाही.

पहिल्या स्त्रीवादी विचारवंतः

सावित्रीबाई फुले

- प्रांजली घाडगे

B.Voc. I

“उद्धारण्या भारतमातेच्या लेकी
माय दिली तू सुखाला आहुती
तुझ्याचमुळे गं तेवत आहेत
सावित्रीमाय जगती ज्ञानज्योती”

ऐश्वर्यसंपन्न सुखी संसाराचा त्याग व जीवाचं रान करुन, भारतातील प्रत्येक लेकीला विद्येचे दान देणारी नायगावच्या पाटलांची महान लेक म्हणजे सावित्रीमाय....., आपल्या परखड लेखणीतून अंधश्रद्धेवर कडाडून टीका करणारी माझी सावित्रीमाय... भारतीय स्त्री शिक्षणाच्या अग्रदूत, आद्यशिक्षिका, ज्ञानार्थी, ज्ञानज्योती असे कित्येक बहुमान ज्यांच्या त्यागापुढे व कार्यापुढे तोटके पडावेत अशा क्रांतिसूर्य महात्मा फुलेंच्या खांद्याला खांदा लावून समाजक्रांती घडवणाऱ्या क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले यांच्या पवित्र स्मृतीस विनम्र अभिवादन.

“जी माणसं इतिहास घडवतात,

ती माणसं इतिहास कधी विसरू शकतं नाही,

आणि जी माणसं इतिहास विसरतात,

ती माणसं कधी इतिहास घडवू शकतं नाही”

अठराव्या शतकाचा काळ होता. स्त्रियांचे जीवन चूल आणि मूल पर्यंत मर्यादीत होते. स्त्रियांनी शिक्षण घेणे पाप समजले जायचे. अशा या अठराव्या शतकात सावित्रीबाईचा जन्म ३ जानेवारी १८३१ साली नायगाव ता. खंडाळा, जि. सातारा येथे खंडोजी नेवसे इनामदार पाटील यांच्या घरी झाला. व एका नव्या अध्यायास सुरुवात झाली.

वयाच्या अवघ्या नवव्या वर्षी सावित्रीबाईचा विवाह जोतीराव फुले यांच्या सोबत झाला. सावित्रीबाई फुले धीट, हुशार कर्तृत्वान होत्या. विवाहाच्या वेळी सावित्रीबाई काहीही शिकलेल्या नव्हत्या. परंतु त्यांना शिकण्याची विलक्षण आवड होती. महात्मा जोतीराव फुले यांनी शिक्षणाचे महत्त्व जाणले होते. त्यांच्या मावस आत्या सगुणाऊ यांनी त्यांना प्रेरित केले व स्वतः शिकून त्यांनी आपली पत्नी सावित्रीबाई यांना शिकवले, प्रेरित केले.

“विद्येविना मती गेली, मतीविना नीती गेली,

नीतीविना गती केली, गतीविना वित्त गेले,

वित्तविना शुद्ध खचले,

इतके अनर्थ एका अविद्येने केले”

या कवितेच्या ओळीमधला आकाशव्यापी आशय कित्येक वर्षापूर्वी व्यक्त करणारे महापुरुष महात्मा जोतीबा फुले यांनी १८४८ मध्ये पुण्याच्या बुधवार पेठेतील भिडे वाड्यात मुलींसाठी शाळा सुरु करुन क्रांतिकारक पावले उचलली आणि या पावलांना गती दिली ती स्त्री शिक्षणाच्या प्रणेत्या, सावित्रीबाई फुले या सर्वार्थाने महान असणाऱ्या महन्मातेने

“समाजाचा विरोध स्वीकारुन

शेणाचा मारा सोसणारी

शाळेची पायरी चढून

कायमची दार उघडी करणारी

मुलींत शिक्षणाच बीज रोवून

पहिली अभ्यासाचा धडा गिरविणारी

क्रांतिज्योती सावित्री...”

सावित्रीबाईसारख्या एका हिंदू स्त्रीने शिक्षिकेचे काम केल्याने पुण्यात संतापाची लाट पसरली. विशेषतः हिंदुधर्मशास्त्राचा मक्ता घेतलेल्या ब्राह्मणांनी सावित्रीबाई शाळेत जाताना दिसताच मार्गात त्यांच्या अंगावर चिखल, घाण फेकली, दगड मारले. अशा वेळी ‘मी आपले कर्तव्य करीत आहे, देव तुम्हाला क्षमा करो.’ असे बाणेदार उत्तर देणाऱ्या कर्तव्यनिष्ठेची ज्योत अखंड तेवत ठेवणाऱ्या सावित्रीबाईंचे शैक्षणिक कार्य अतिशय महान असे आहे.

सनातन्यांकडून अनन्वित छळ आणि निंदानालस्ती होत असताना, यांची पर्वा न करता, त्यागबुद्धी आणि चिकाटीने मिस्ट्रेस (शिक्षिका) आणि हेडमिस्ट्रेस (मुख्याध्यापिका) म्हणून सावित्रीबाईसारख्या सर्वसामान्य महिलेने प्रभाविपणे काम करावे, यास एकोणिसाव्या शतकातच काय, परंतु आजच्या एकविसाव्या शतकातसुद्धा तोड नाही.

शाळा सुरु करणे, मुलांना आणण्याचे काम करणे, शाळा टिकविणे, शिक्षक-शिक्षिका मिळविणे आणि मुलींना सर्वगुणसंपन्नतेचे शिक्षण देणे असे जिकिरीचे आणि अवघड काम सावित्रीबाईंनी अतिशय चिकाटीने, जिद्दीने केले. किंबहुना, हे अग्निदिव्यच सावित्रीबाईंनी केले. याबाबत महात्मा फुले यांना जे अपार कष्ट पडले त्यापेक्षा एक स्त्री म्हणून सावित्रीबाईंना ऐन तारुण्यात शिक्षिका म्हणून काम करताना दुःख, यातनातून जावे

लागले, परंतु यांची पर्वा न करता आपले ज्ञानदानाचे स्वीकृत कार्य, धैर्य, जिद्द, कळकळ आणि कौशल्याने करून भारतातच नव्हे, तर जगाच्या इतिहासात एक नवा आदर्श घालून दिला. मुलींना शाळेत पाठविण्यास घाबरणाऱ्या पालकांचे मत अनुकूल बनविण्याचे काम करून सावित्रीबाईंनी विनावेतन आणि त्यागबुद्धीने काम केले हेही महत्त्वपूर्ण आहे.

स्त्री-शूद्रांना शिक्षण देण्याचे व्रत अंगीकारल्यामुळे तळागाळातल्या समाजाचे जवळून दर्शन घेणाऱ्या सावित्रीबाईंनी शूद्रांची दुःखे, दलितांवर होणारा अन्याय प्रत्यक्ष अनुभवला. म्हणूनच स्त्रिया, दीन-दलितांचा विकास आणि उद्धार करावयाचा असेल, तर शिक्षणाशिवाय तरणोपाय नाही असे ठणकावून सांगणाऱ्या सावित्रीबाई, शिक्षणामुळे अंधश्रद्धा आणि नवस यासारख्या अनिष्ट पद्धती बंद होऊन सामाजिक सुधारणा होतील; असे आग्रहाने म्हणत. शिवाय उच्च वर्गाची मिरासदारी मोडण्यासाठी शिकायलाच हवे असे म्हणणाऱ्या सावित्रीबाई म्हणूनच दृष्ट्या विचारवंत म्हणून ओळखल्या जातात. ज्याप्रमाणे, चांगल्या अश्वाला हाताळण्यासाठी उत्तम घोडेस्वाराची गरज असते, हत्तीला काबूत ठेवण्यासाठी चांगल्या माहूताची गरज असते. त्याचप्रमाणे मुलांना शिकवण्यासाठी एका प्रशिक्षित शिक्षकाची गरज असते. म्हणून ज्योतीबा फुले यांनी प्रथम सावित्रीबाई यांना शिक्षण दिले. आणि पुढे त्यांना स्त्री शिक्षिका म्हणून नेमले. आज क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांचे नाव भारतीय स्त्री शिक्षणाच्या जगात 'शिलेदार' म्हणून अजरामर आहे.

“ तू ग सावित्री तू ग ज्ञानज्योती,
तू आमूची विद्यादाती,
सकल महिला वर्गाची,
तूच आहे ग भाग्यविधाती”

जी स्वप्न झोपेत पडतात ती स्वप्न नसतात पण जे स्वप्न झोपूचं देत नाही, तीच खरी स्वप्न असतात. स्वप्न त्यांचीच पुर्ण होतात जे स्वप्न बघण्याचे धाडस करतात. अशी स्वप्ने सावित्रीबाई व ज्योतीबा फुले यांनी पाहिली. म्हणून आपल्या माता-भगिनी आज शिकताना दिसतात. आजही अनेक स्त्रिया डॉक्टर, इंजिनियर होताना आपण बघतो. ते फक्त सावित्रीबाई फुले यांच्यामुळेचं. क्रिडा क्षेत्र, गायन क्षेत्र, राजकारण क्षेत्र, नृत्यक्षेत्र, व्यवसाय क्षेत्र, नोकरदार क्षेत्र इत्यादी क्षेत्रांमध्ये स्त्रियांनी आपली पाऊले उमटवली आहेत. हे सर्व पाहताना आपल्याला खरेचं सावित्रीबाईंचे स्वप्न पुर्ण होताना दिसते.

शिकून शहाणे व्हा, आणि मानसिक गुलामगिरी झुगारून संदर्शानुसार शैक्षणिक कार्य अखंड करणाऱ्या सावित्रीबाईंचा

शिक्षणक्षेत्रात प्रवेश झाल्याने, खऱ्या अर्थाने हिंदू स्त्री सार्वजनिक क्षेत्रात उतरली, असे म्हणावे लागेल.

स्त्री शिक्षणाच्या प्रणेत्या असणाऱ्या सावित्रीबाईंच्या अंगी अनेक गुण होते. त्यांच्या कविता कल्पनेच्या भरान्या मारणाऱ्या नव्हत्या, तर प्रत्यक्ष भोगलेल्या, पाहिलेल्या अडचणी आणि यातनांवर तसेच सामाजिक विषमतेवर प्रहार करणाऱ्या होत्या.

सावित्रीबाईंचे दोन काव्यसंग्रह प्रसिद्ध झाले आहेत. 'काव्यफुले' (१८५४) आणि 'बावनकशी सुबोध रत्नाकर' (१८९२) या दोन कविता संग्रहामध्ये असलेल्या अनेक कवितांमधून निती शिक्षण बोध, शिक्षणाचा गौरव, तळमळ दिसून येते.

“शूद्रांना सांगण्याजोगा आहे शिक्षणमार्ग हा,
शिक्षणाने मनुष्यत्व, पशुत्व हाटते पाहा.”

यासारख्या कवितांमध्ये शिक्षणामुळे माणसांतील राक्षसत्व, पशुत्व यांचा नाश होऊन माणुसकी, परोपकार, समानता निर्माण होते हा आशय ठळकपणे व्यक्त झाला आहे. तर 'शिकण्यासाठी जागे व्हा' या कवितेत.

“उठा बंधूनों, अतिशूद्रांनो जागे होऊनि उठा,
परंपरेची गुलामगिरी ही तोडणेसाठी उठा,
बंधूनों शिकण्यासाठी उठा”

असे मनस्वी आवाहन स्त्रिया अतिशूद्रांना करून, 'परंपरेची गुलामगिरी तोडण्याची शक्ती केवळ शिक्षणातच आहे, असे त्यांनी ठणकावून सांगितले आहे.

केवळ स्त्री शिक्षणच नव्हे, तर महात्मा फुले यांच्या बरोबर सामाजिक अनिष्ट रुढी, परंपरा याविरुद्ध बंड शेतकरी-कामगारांच्या संघटना आणि जागृती अस्पृश्यता निर्मूलन मोहीम अशा क्षेत्रात मनस्वी आणि क्रांतिकारक कार्य करताना सावित्रीबाईंचे एकूणच कार्य किती मोठे होते याची खात्री पटते. “धन्य ती माऊली” या महान क्रांती ज्योतीची ज्योत विजली ती पुणे येथे, १० मार्च १८९७ रोजी प्लेग निवारणाचे काम करत असताना प्लेगच्या साथीने.

अशा या अष्टपैलू सर्वगुण संपन्न स्त्री, अभ्यासू शिक्षण तज्ज्ञ, हरहुन्नरी-व्यासंगी शिक्षिका आणि सिद्धहस्त कवयित्री अशा अनेकविध गुणांची मांदियाळी असणाऱ्या स्त्री-शिक्षणाच्या आद्य प्रणेत्या सावित्रीबाईंना लक्षलक्ष प्रणाम.

“प्रकाशाची स्रोत ती पणती,
तेलाबरोबर महत्त्व असते वातीला...
ज्योतीबा संगे छायासम होती,
करुया साष्टांग नमन सावित्रीमातेला...
करुया साष्टांग नमन सावित्रीमातेला...”

भारतीय राज्यघटना व

मानवी हक्क

- ओंकार लोखंडे

B.Voc. I

प्रत्येक दिवस उजाडतो तसाच तो अस्त देखील होतो परंतु २६ नोव्हेंबर १९४९ हा दिवस कधी अस्त होण्यासाठी उजाडलाच नसावा; तर तो असंख्य भारतीयांच्या जीवनात आकाशातील प्रभाकराप्रमाणे निरंतर तेज विखुरण्यासाठी उजाडला असावा. याच दिवशी स्वतंत्र भारताने स्वतःची राज्यघटना तयार करून ती स्वीकृत केली.

‘सर्वोच्च’ व ‘सर्वसमावेशक’ या शब्दांना शब्दकोशात इतर कोणता साम्य दर्शविणारा शब्द असेल तर तो ‘भारतीय राज्यघटना’ हाच असेल. आपली अमोघ भाषा व तटस्थतेच्या धोरणामुळे भारतीय राज्यघटना इतर राज्यघटनांपेक्षा सर्वस्वी आपले वेगळेपण जपणारी आहे.

‘घटना’ या शब्दाचा सोप्या भाषेत अर्थ सांगायचा झालाच तर तो, समाजाचा अथवा सत्तेचा गाडा नैतिक मुल्यांच्या व नियमांच्या चौकटीत आणून, त्याप्रमाणे राज्यसत्ता व समाजाचे पालन-पोषण करणे असा सांगता येईल.

जगातील बहुतेक घटना या संस्कृती, समाजाच्या चालीरिती व त्या संस्कृतीची मूल्ये यावर आधारित असल्याचे दिसून येते. याचे उत्तम उदाहरण ब्रिटनची राज्यघटना अलिखित आहे, हे देता येईल कारण तिथे राणीची सत्ता समाज व संस्कृतीमान्य आहे व सोबतच राज्यकारभार चालविण्यासाठी निवडून आलेले सरकार, राज्यसत्ता ही बहुतेक परंपरागत चालत आलेल्या रुढींप्रमाणे राज्यकारभार करते व अंतिम सत्ता राणीचीच राहणार असल्याने त्यांना कदाचित राज्यघटना लिहण्याची गरजच पडली नसावी.

परंतु भारतभूमीवर परिस्थिती संपूर्ण वेगळी असल्याचे दिसते. विविध प्रांत, धर्म, भाषा व संस्कृतीसुद्धा भिन्न, प्रत्येक समाजाच्या चालीरिती भिन्न अशावेळी फक्त सामाजिक प्रधानतावर आधारित राज्य फार काळ टिकेल असे दिसत नाही. त्यातच भारतीय लोकांना नेत्यांच्या पाठीमागे अंधपणे धावण्याची सवय, याची जाणीव घटनाकर्त्यांना असावी. म्हणूनच त्यांना जाणीवपूर्वक जगातील सर्वात मोठी लिखित राज्यघटना निर्माण करावी लागली असावी; जेणेकरून लोकसत्तेचे रूपांतर कोण्या एकाच्या हुकुमशाही राजसत्तेत होऊ नये. भारतीय राज्य घटनेच्या अवाढव्यतेला प्रादेशिक

वैशिष्ट्ये व भौगोलिक घटक देखील तितकेच कारणीभूत असावेत असे दिसते.

भारतीय घटना समितीने डॉ. बाबसाहेब आंबेडकरांच्या अध्यक्षतेखाली एकूण २ वर्षे ११ महिने १८ दिवस कार्य केले. या कालखंडात घटना समितीची एकूण ११ सत्रे झाली. आपल्या घटनाकारांनी सुमारे ६० देशांच्या घटनांचा अभ्यास केला होता व घटनानिर्मितीसाठी एकूण ६४ लाख रुपये इतका खर्च आला. “जगातील ज्ञात असलेल्या सर्व राज्यघटना धुंडाळून भारतीय राज्यघटना बनविण्यात आली आहे” असे बाबासाहेबांनी अभिमानाने नमूद केले आहे. जेणेकरून भारतीय राज्यघटनेत कोणतीही कसर राहू नये व ती सर्वमान्य बनावी असे असले तरी भारतीय राज्य घटनेची स्वतःची काही वैशिष्ट्ये आहेत ती पुढीलप्रमाणे:

- १) परिदृढता व परिवर्तनीयता यांचा समन्वय; भारतीय राज्यघटना अमेरिकेसारखी दृढही नाही व ब्रिटनसारखी परिवर्तनीयही नाही.
- २) एकात्मतेकडे झुकणारे संघराज्य; प्रत्येक प्रांताची विविधता जपूनही भारत एक आहे.
- ३) स्वतंत्र व एकात्मिक न्यायव्यवस्था
- ४) भारतीय घटनेने दिलेले मूलभूत हक्क किंवा मानवी हक्क
- ५) राज्यकारभार कसा चालवावा यासंदर्भातील मार्गदर्शक तत्त्वे; भारतीय राज्यघटनेने न्याय, स्वातंत्र्य, समात व बंधुता ही उद्दिष्ट्ये सरनाम्यात ठेवली आहेत.

या उद्दिष्टांना नजरेसमोर ठेवूनच राज्यकारभार चालवावा, यासाठी घटनेने राज्यकारभाराची मार्गदर्शक तत्त्वे घालून दिली आहेत.

“भारतीय राज्यघटना ही मूलभूत हक्क आणि मार्गदर्शक तत्त्वे यांच्या संतुलनाच्या भक्कम पायावर उभी आहे” असे प्रतिपादन सर्वोच्च न्यायालयाने १९८० साली मनवर्हा मिल खटल्यामध्ये केले आहे. यावरून भारतीय राज्यघटनेत मानवी हक्काचा मोठ्या प्रमाणात विचार केल्याचे सिद्ध होते.

मानवी हक्कांचे मुख्य उद्दिष्ट्ये राजकीय लोकशाहीच्या संकल्पनेला चालना देणे हे आहे. कार्यकारी विभागाची जुलूमशाही आणि कायदेमंडळाचे मनमानी कायदे यांच्यावर

मर्यादा घालण्याचे काम हे हक्क करत असतात. या हक्कांसाठी न्यायालयात दाद मागता येते; म्हणजेच त्यांचे उल्लंघन झाल्यास न्यायालयात दाद मागता येते. एवढेच नव्हे तर व्यक्ती थेट सर्वोच्च न्यायालयात जाऊ शकतो

भारतीय राज्यघटनेत भाग ३ मध्ये सर्व नागरिकांना सहा मुलभूत मानवी हक्कांची हमी दिली आहे. यामध्ये;

- १) समतेचा हक्क
- २) स्वातंत्र्याचा हक्क
- ३) शोषणाविरुद्धचा हक्क
- ४) धार्मिक स्वातंत्र्याचा हक्क
- ५) सांस्कृतिक व शैक्षणिक हक्क
- ६) घटनात्मक उपाययोजनांचा हक्क

यांचा समावेश होतो; असे असले तरी हे हक्क अनिर्बंध किंवा निरंकुश नाहीत, त्यावर योग्य अशी बंधने आहेत; जेणेकरून मानवी हक्कांचा गैरवापर होणार नाही.

भारतीय राज्यघटनेतील मानवी हक्क म्हणजे राजा व रंकाला समान पंक्तीत उभे करून समान वागणूक देण्याचे साधनच आहे जणू 'भारतीय घटना लिंग, धर्म, जात, वंश, पंथ, भाषा यावरून कधीही भेद करत नाही यालाच समतेचा हक्क संबोधतात.

प्रत्येक व्यक्तीला त्याच्या मर्जीप्रमाणे आयुष्य जगण्याचे स्वातंत्र्य राज्यघटनेने दिले आहे. असे असले तरी यामुळे देशाच्या एकात्मतेवर घाव घातला जाणार नाही याची काळजी घेतली पाहिजे. भारत हा जगाच्या पटलावरील मोजक्या देशांपैकी एक आहे ज्याने धार्मिक स्वातंत्र्य हे मानवी हक्कांच्या यादीत ठेवले आहे. भारतीय राज्यघटना कोणत्याही धर्माला श्रेष्ठ अथवा कनिष्ठ दर्जाचे मानत नाही किंवा तिचा स्वतःचा असा धर्म नाही. धर्मनिरपेक्ष व समाजवादी राज्यप्रणाली स्वीकारणे हे भारतीय राज्यघटनेच्या वैशिष्ट्यांपैकीच एक आहे.

कोणत्याही असामान्य गोष्टीची निर्मिती होत असताना त्याला काही जणांचा विरोध होणे स्वाभाविकच आहे; या उक्तीप्रमाणेच काही तज्ज्ञांनी भारतीय घटनेवर टीकादेखील केली आहे. सर आयव्हर जेनिंग्ज या तज्ज्ञाच्या मते, "क्लिष्ट भाषा व कायद्यात्मक वाक्यरचनेमुळे भारतीय राज्यघटना 'वकिलांचे नंदनवन' आहे." अशी टीका केली गेली. तर राज्यघटनेचा अवाढव्य आकार हा घटना समितीच्या 'हती' या चिन्हाशी सुसंगत असल्याचे टीका घटना समितीचे सदस्य

बी.एच. कामत करतात. लोकनाथ मिश्रा सारखे तज्ञ घटनेला 'पश्चिमेचे गुलामी अनुकरण' म्हणतात.

या सर्व दिग्गज तज्ज्ञांची मते खोडून, भारतीय राज्यघटनेने नुकत्याच रोवलेल्या स्वातंत्र्याच्या रोपट्याला आधार देणाऱ्या मुळांप्रमाणे कार्य केले व आज ते छोटेसे रोपटे महाकाय वटवृक्षात रुपांतरित झाले आहे. या रुपांतरणात आणिवानी, आर्थिक मंदी, शेजारील राष्ट्रांशी युद्धे यांसारखी अनेक वादळे आली. परंतु आपल्या भक्कम मुळांच्या ताकदीवर हा वटवृक्ष ऐटीत डोलत उभा आहे व तो असाच सदाबहार राहिल.

कोरोनाने शिकवलं

- धनंजय लेंभे
B.A. II

भौतिक सुखात अडकलेल्यांना
जीवनाकडे पाहायला शिकवलं
शहरांमध्ये डोलणाऱ्यांना
मातीत राहायला शिकवलं

रोज रोज धावतांना पोटासाठी
जीवाला दम लागायचा
माणूस तरी कुठे माणसाशी
माणुसक्तीने वागायचा

आहेर धावणाऱ्या मनाला
आत धावता शिकवलं
दूर जाणाऱ्या नात्यांना
पून्हा जोडायला शिकवलं

मनामनातल्या दूरीमध्ये
शोशल डिस्टेंसिंगही झालं
क्रांटाइनच्या नावाखाली
आता घर आपलंसं झालं

पोलीस, डॉक्टर, प्रशासनात
देख पाहायला शिकवलं
यांत्रिकीकरणच्या युगात
माणुसक्ती जपायला शिकवलं

मृत्यु जेव्हा दारात
आ थांबून उभा राहतो
गळून पडतांना मुखवटे
माणूस बघतःकडे पाहतो

चित्रांतीच्या भितीने
चित्रांती घ्यायला शिकवलं
कोरोना तू माणसाला
बघबघ जगायला शिकवलं...

स्वप्न...

- प्रणाली दोरके
B.Com. I

आज माझ्या स्वप्नात एक शहर आले. शहर खूप विशाल होते. नवीन वाटा, नवे रस्ते आणि त्या शहराची नवी ओळख. ते शहर आमच्यासाठी खूप नवीन होते. आम्ही तिथे एका व्यक्तीला शोधत होतो. त्या व्यक्तीला शोधण्यासाठी म्हणून आम्ही रस्ता क्रॉस करत असतानाच आम्हाला एक मुलगा दिसला. त्या मुलाची धावपळ चालली होती. सर्व गरीब व वृद्ध व्यक्तींना मदत करण्याची त्याची तळमळ बघून आम्ही आश्चर्यचकित झालो. आत्ताच्या जगात वावरत असताना लोक आपल्या आईवडिलांना सांभाळण्यास नाकारतात.

पुढे आम्ही एक चाळ बघितली त्या चाळीमध्ये गेलो. ती चाळ सर्वसामान्य होती पण तेथील माणसे स्वभावाने खूप छान व हसमुख होती आम्ही चाळीत जाताना अनेक गल्लीबोळे होती. एका गल्लीतून गेलो तर तो रस्ता वळणावळणाचा होता. आम्ही शोधण्यासाठी गेलेला व्यक्ती भेटला नाही म्हणून परत जायला निघालो. वाटेत आम्हाला खूप दम लागला म्हणून एका दुकानातून पाण्याची बाटली घेत असताना दुकानात खूप गर्दी होती. तेथील लोक धक्काबुक्की करत होते. त्या धक्काबुक्कीमध्ये एका गृहस्थाला इजा झाली. काही लोकांनी त्यांना हॉस्पिटलमध्ये नेले. त्या वृद्ध व्यक्तीला जास्त इजा झाली नाही ना हे पाहण्यासाठी आम्ही हॉस्पिटलमध्ये गेलो तर तो मुलगा आम्हाला पुन्हा भेटला. आम्ही त्याला विचारले की, आता ते आजोबा कसे आहेत? तेव्हा त्याने आम्हाला सांगितले की आता ते बरे आहेत. तो मुलगा हॉस्पिटलमध्ये डॉक्टर आहे हे समजल्यावर आम्ही आश्चर्यचकित झालो. आम्ही त्यांना सांगितले की गरीब व वृद्ध व्यक्तींची मदत करत असताना आम्ही तुम्हाला पाहिले. त्यांनी आम्हाला एक मौल्यवान सल्ला दिला.

आपल्या सर्वांना जगातील सर्व माणसांना एकत्र बांधून ठेवता आले पाहिजे. सर्व जाती समभाव फक्त बोलु नये ते करून दाखवले पाहिजे. लोकांची सेवा करणे हे आपले नंदनवन असले पाहिजे. पैसे कमवून पैशाचा माज करण्यापेक्षा त्याच पैशाने गरीब लोकांची भूक-तहान भागवण्यात खरा आनंद असतो. असा आनंद सर्व श्रीमंताने उपभोगला ना तर जगातील एकही व्यक्ती भुकेने व्याकुळ होऊन दारोदारी फिरणार नाही.

स्त्री- पुरुष समानता ह्या फक्त घोषणा देऊन उपयोग नाही तर त्या अंमलात आणण्याची जबाबदारी सुद्धा आपलीच असते.

त्यांचे हे विचार ऐकून त्यांच्याबद्दल आमच्या मनात खूप आदर निर्माण झाला. त्यांनी सांगितलेला प्रत्येक शब्द हा अनमोल आहे. हे विचार जगातील प्रत्येक व्यक्तीने अंगी बाळगले पाहिजेत.

मी व माझ्या बहिणी तेथून निघालो व त्या विचारांना साथ द्यायची व आयुष्यात खूप मोठे व्हायचे असे मनोमन ठरविले.

निदान झाड जगवा

- करुणा वाघ
B.A. I

उघडा डोळे बघा नीट
शिरतंय डोक्यात काही ?
ज्या देशाची ओळख गंगा,
तिथेच पाणी नाही.

आमचीच उलटी बॉब
नैसर्गिक संकट ओढवलंय
निसर्ग फुक्कट बदनाम ;
जे पेरलंय तेच उगवलंय
चला डोंगर, झाड, पाणी, इंधन
सगळं संपूवन टाकू...
पण पक्ष, पैसा, जात असले ;
फुक्कटचे इगो राखू
असली तर बघा माणूसकी थोडी,
किंवा उसनी तरी मागवा
आणि तुमच्याच पुढच्या पिढीसाठी
निदान झाड जगवा

जगेल झाड पडेल पाणी
त्यातलाच थेंब साचेल
तोच पिऊन येईल पीक
आणि तुमचाच जीव वाचेल..
इतकं सोप्य गणित आहे ;
वाटलं तर नक्की सोडवा..
नाही वाटलं तर पाण्याविना,
सगळी सृष्टी बुडवा!

संस्कार आणि आजची तरुणाई

- श्रेया उगले

B.Sc. II

होतात दररोज युद्ध येथे
परी कृष्ण देखण्या नाही
गीता कोणास सांगू
तो अर्जुन आज नाही
भरतात दररोज दरबार येथे
परी शिवशाही आज नाही
शिवशाही कोणास सांगू
तो महाराष्ट्र आज नाही

आज या महाराष्ट्रामध्ये छत्रपती शिवरायांना अपेक्षित असणारा तरुण राहिला नाही. छत्रपती शिवरायांना निर्व्यसनी सदाचारी तरुण हवा होता. पण तो राहिला नाही म्हणून आज मला संस्कार आणि आजची तरुणाई यावर थोड लिहू वाटलं म्हणून एक छोटासा प्रयत्न.

सुसंगती सदा घडो, सुजन वाक्य कानी पडो. या शिकवणीपासून आजचा तरुण वर्ग दुरावला आहे. मुळात मुलांना चांगले आणि वाईट याची जाणीव करून द्यायला पालकांना वेळ कुठे आहे? मुलांपेक्षा आपल्या व्यावसायिक जीवनात रमलेल्या पालकांनाच आता फटके देण्याची वेळ आली आहे, दुर्जनाच्या सहवासात केवळ दुर्गुणच शिकता येतात. कारण संगत बिघडली की पंगत बिघडायला वेळ लागत नाही. त्यामुळे अपप्रवृत्तीपासून मुलांचे संरक्षण करण्यासाठी पालक तत्परतेने त्यांच्या मित्रपरिवारावर लक्ष ठेवून असतात. मात्र व्यस्त जिवनशैलीत केवळ पैशाच्या मागे धावणाऱ्या पालकांना मुलांसाठी वेळच उरला नाही. आजची पिढी ही चुकीच्या मार्गाने घडत आहे. घरातील मोठ्या मंडळींच्या पाया पडून घराचा उंबरठा ओलांडणारी पिढी आता पाहायला मिळत नाही.

भौतिक सुखाला आसुसलेले पालक आज पैसे कमविण्याच्या हव्यासापायी नातेसंबंधाला तिलांजली देत आहेत. त्यामुळे माणुसकी हरवत चालली आहे. आजच्या संस्कारशून्य तरुण पिढीला संस्कृती व परंपरा याचाच विसर पडलेला सकृतदर्शनी पाहावयास मिळत आहे. पुर्वी पालक आपल्या मुलांच्या बाबतीत जागरूक असायचे, त्यांच्या उज्वल भविष्यासाठी त्यांच्यावर संस्कार करायचे मुलांमध्ये सुद्धा आई-वडिलांविषयी आदर असायचा. त्याचप्रमाणे शाळेमध्ये

शिक्षक विद्यार्थ्यांवर संस्कारांची जोपासना करीत असायचे. मुले ही देवाघरची फुले समजून त्यांची जोपासना व्हायची.

पुर्वी एकत्र कुटुंबात लहान मुलांवर संस्कार व्हावे म्हणून शुभंकरोती, रामरक्षा, मनाचे श्लोक इत्यादी म्हणण्याची सक्ती केली जात असे. तर आज-आजोबा रात्री झोपताना मुलांना देवादिकांच्या, संतांच्या कथा सांगत असत. त्यामुळे मुलांवर उत्तम संस्कार होत होते. सातच्या आत घरात, असा तेव्हाचा परिपाठ होता; परंतु आता जग जवळ आले आहे. संस्कृती स्वीकारण्यासाठी पाश्चात्य लोक येथे येऊन रहात आहेत. तर आपण मात्र पाश्चात्यांचे अनुकरण करू लागलो आहोत.

म्हणून आजच्या पालकांनी आपल्या मुलांकरीता धन कमवून ठेवण्यापेक्षा संस्कार कमवून ठेवा कारण आजची तरुणाई जर संस्कारामध्ये वाढलेली असेल तरच आपल्या भारताचं भवितव्य उज्वल असेल.

लेख

- यास्मीन इनामदार

B.Com. II

बरं झालं देवा, दिली एक कन्या
तिच्यामुळे मला कळाली ही दुनिया

तुरुतुरु चालताना बोलायचे पेंजण
शोभा आली घरा, तिनं फुलवलं अंगण

बोबडे तिचे बोल, तिचे केस भुरुभुरु
बाबा आनंदून म्हणती, किती लाड करु ?

वाढू लागली लेक, झाली माझी आई!
काढू लागली चुका... म्हणे तुला कळत नाही!

घरभर फिरत असते, खूप तिची बडबड
'मदत करते तुला' म्हणत करते किती गडबड!

खरच का ही लेक कधी जाईल मला सोडून ?
नुसत्या विचारान सुद्धा कंठ येता दाटून!

सावित्रीबाई फुले आणि सार्वत्रिक शिक्षण

- हर्षदा पवार
B.Com. I

“समाजाचा विरोध स्वीकारून
शेणाचा मारा सोसणारी
शाळेची पायरी चढून कायमची
दार उघडी करणारी
मुलींत शिक्षणाच बीज रोवून
पहिली अभ्यासाचा धडा गिरविणारी
क्रांतीज्योती सावित्री!!”

सावित्रीबाई फुले या भारताच्या प्रथम महिला शिक्षिकाच नव्हे तर त्या एक उत्तम कवियित्री, अध्यापिका, समाजसेविका आणि पहिली विद्याग्रहण करणारी महिला देखील आहेत. या व्यतिरिक्त त्यांना महिलांच्या मुक्तिदातादेखील म्हटल्या जात. त्यांनी आपले संपूर्ण आयुष्य महिलांना शिक्षित करण्याकरता आणि त्यांना त्यांचा हक्क मिळवून देण्याकरता खर्ची घातले.

महिलांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणताना सावित्रीबाईंना अनेक संघर्षांना सामोरे जावे लागले. परंतु त्यांनी हार मानली नाही आणि धैर्य खचू न देता संपूर्ण आत्मविश्वासाने संघर्षाला सामोरे गेल्या आणि यश मिळवलेच.

१ मे, इ.स. १८४७ रोजी सावित्रीबाईंनी सगुणाऊला, मागासांच्या वस्तीत एक शाळा काढून दिली. ही त्यांची पहिली शाळा, सगुणाऊ तेथे आनंदाने व उत्साहाने शिकवू लागल्या. पुढे भिड्यांच्या वाड्यात शाळा सुरु झाल्यानंतर सगुणाऊंना त्या शाळेत बोलविण्यात आले. ही पहिली शाळा मध्येच बंद पडली. त्या काळात लोक म्हणत जो शिकेल, त्याच्या सात पिढ्या नरकात जातील. त्यावर उपाय म्हणून त्यांना सांगण्यात

आलं की, “गोऱ्या साहेबानं एक शोध लावलाय की, जो शिकणार नाही त्याच्या चौदा पिढ्या नरकात जातील.” नरकाच्या भीतीने का होईना लोक शिक्षणाला होकार देऊ लागले.

सावित्रीबाईंनी १८४८ साली शिक्षणाचे माहेर घर असे ज्याला आपण म्हणतो त्या पुण्यात पहिली मुलींची शाळा सुरु केली. पती महात्मा ज्योतीबा फुले यांच्या मदतीने त्यांना सतत पुढे जाण्याकरता प्रेरणा मिळत होती, ते त्यांचे फक्त पती नव्हते तर एक चांगले गुरु व संरक्षक देखील होते. सावित्रीबाईंच्या कार्याचे ते सतत कौतुक करून त्यांचा उत्साह वाढवित असत.

सावित्रीबाई फुले यांचा जन्म नायगाव जि. सातारा येथे झाला. सावित्रीबाईंचा विवाह ज्या सुमारास झाला त्यावेळेस बालविवाहाची परंपरा होती आणि त्यामुळे वयाच्या अवघ्या ९ व्या वर्षी त्यांचा विवाह १२ वर्षांच्या ज्योतीराव फुले यांच्या समवेत करून देण्यात आला. म्हणजे त्या वेळेच्या रुढीनुसार लग्नाला उशीरच झाल्याचे मानले गेले. सावित्रीचे सासरे गोविंदराव फुले हे मुळचे फुरसुंगीचे क्षीरसागर, परंतु पेशव्यांनी त्यांना पुण्यातील फुलबागेची जमीन बक्षीस दिली म्हणून ते पुण्याला येऊन राहिले व फुलांच्या व्यवसायावरून त्यांना फुले हे आडनाव मिळाले.

त्यांचा विवाह झाला त्यावेळेस त्या शिक्षित नव्हत्या. पण लग्नानंतर ज्योतीरावांनी त्यांना लिहायला-वाचावयास शिकविले. तो काळ स्त्रियांच्या दृष्टिकोनातून फारसा चांगला काळ नव्हता. त्यांना शिक्षणाची देखील अनुमती नसल्याने सावित्रीबाईंच्या शिक्षणाकरता ज्योतीबांच्या परिवाराने फार विरोध केला.

जुन्या चालीरितींचा पगडा आणि समाजाच्या भितीने ज्योतीबांच्या घरच्यांनी दोघांना घराबाहेर काढले. परंतु ज्योतीबांनी सावित्रीबाईंचे शिक्षण सुरुच ठेवले व त्यांचा प्रवेश एका प्रशिक्षण शाळेत करविला. समाजाच्या इतक्या विरोधानंतर देखील सावित्रीबाईंनी आपले शिक्षण पूर्ण केले.

शिक्षण पूर्ण केल्यानंतर या शिक्षणाचा उपयोग समाजातील महिलांना शिक्षित करण्याकरता करावा, असा

विचार सावित्रीबाईंनी केला. पण हा विचार एखाद्या आव्हानापेक्षा कमी नव्हता. कारण त्या काळात महिलांना शिक्षणाची परवानगी नव्हती.

शिक्षणाच्या प्रसारासाठी अन्य सामाजिक क्षेत्रांतही काम करणे गरजेचे आहे. स्त्रियांचा आत्मविश्वास वाढवणे गरजेचे आहे हे सावित्रीबाईंनी ओळखले. काही क्रूर रुढी पंरपरांनाही त्यांनी आळा घातला. लहानपणीच लग्न झालेल्या अनेक मुली वयाच्या बारा-तेराव्या वर्षी विधवा व्हायच्या. पतीच्या निधनानंतर एकतर त्यांना सती जावे लागे किंवा मग त्यांचे केशवपन केले जाई. त्यांना कुरूप बनविले जाई. विरोधाचा अधिकार नसलेल्या या विधवा मग कुणातरी नराधमाच्या शिकार बनत. गरोदर विधवा म्हणून समाज छळ करणार, जन्माला येणाऱ्या मुलाला यातनांशिवाय काहीच मिळणार नाही. अशा विचारांनी या विधवा आत्महत्या करत किंवा भ्रूणहत्या करत.

ज्योतीरावांनी या समस्येवर उपाय म्हणून बालहत्या प्रतिबंधक गृह सुरु केले. सावित्रीबाईंनी ते समर्थपणे चालवले. गृहातील सर्व अनाथ बालकांना सावित्रीबाई आपलीच मुले मानत. याच ठिकाणी जन्मलेल्या काशीबाई या ब्राह्मण विधवेचे मुल त्यांनी दत्तक घेतले.

केशवपन बंद करण्यासाठी नाभिक समाजातील लोकांचे प्रबोधन करणे व त्यांचा संप घडवून आणणे, पुनर्विवाहाचा कायदा व्हावा यासाठी प्रयत्न करणे अशी अनेक कामे सावित्रीबाईंनी कल्पकतेने पार पाडली. सत्यशोधक समाजाच्या कार्यातही सावित्रीबाईंचा मोठा सहभाग असे. महात्मा फुले यांच्या निधनानंतरही सावित्रीबाईंनी सत्यशोधक समाजाच्या कार्याची धुरा वाहिली.

याकरिता सावित्रीबाईंनी खूप संघर्ष केला आणि या रुढीला तोडण्यासाठी सावित्रीबाईंनी खूप संघर्ष केला आणि या रुढीला तोडण्यासाठी सावित्रीबाईंनी पती ज्योतीरावांच्या सहाय्याने १८४८ साली मुलींची पहिली शाळा उघडली. ही शाळा म्हणजे भारतातील मुलींकरता सुरु होणारे पहिले विद्यालय ठरले.

१ जानेवारी, इ.स. १८४८ रोजी भिडे वाड्यात त्यांनी पहिली मुलींची शाळा काढली. तत्कालीन ब्रिटिश भारतातली एतद्देशीय व्यक्तीने काढलेली ही पहिलीच मुलींची शाळा ठरली. सावित्रीबाई मुख्याध्यापिका म्हणून काम पाहू लागल्या

आणि अशा तऱ्हेने त्या देशाच्या पहिल्या शिक्षिका बनल्या. त्या काळात पुण्यातील अन्य भागांतही २-३ मुलींच्या शाळा त्यांनी सुरु केल्या व काही काळ चालवल्या.

सुरुवातीला शाळेत सहा मुली होत्या, पण १८४८ साल संपेपर्यंत ही संख्या ४०-४५ पर्यंत जाऊन पोहोचली. या यशस्वी शाळेचे स्वागत सनातनी उच्च वर्णीयांनी "धर्म बुडाला...जग बुडणार... कली आला..." असे सांगून केले. सनातन्यांनी विरोध केला. अंगावर शेण फेकले. काही उन्मत्तांनी तर अंगावर हात टाकण्याची भाषा केली. अनेक संघर्ष करत हा शिक्षणप्रसाराचा उपक्रम चालूच राहिला. घर सोडावे लागले. सगुणाऊ सोडून गेली. अनेक आघात होऊनही सावित्रीबाई डगमगल्या नाहीत.

सावित्रीबाई म्हणायच्या; वेळ विनाकारण व्यर्थ घालवू नका जाऊ आणि शिक्षण प्राप्त करा!

पुढे पुढे शाळेत मुलींची संख्या वाढत गेली. अस्पृश्य समाजातील मुलींची संख्या यात लक्षणीय होती. या दरम्यान त्यांच्या समस्या वाढत गेल्या. सावित्रीबाई शिकवण्याकरता ज्यावेळेस घरून निघत असत त्या दरम्यान शाळा ते विद्यालय हे अंतर पार करताना त्यांना अनेक कटू अनुभवांना सामोरे जावे लागत असे.

सावित्रीबाईंवर शेण, दगड, कचरा फेकण्यात येत असे, त्यांना शिवीगाळ केली जात असे तरी देखील त्या त्यांच्या निश्चयापासून डगमगल्या नाहीत. ध्येयापासून परावृत्त झाल्या नाहीत. आत्मविश्वासाने आलेल्या प्रत्येक प्रसंगाचा त्यांनी सामना केला आणि स्त्री शिक्षणाची जाज्वल्य ज्योत आपल्या मनात तेवत ठेवली.

पती ज्योतिबा फुले यांच्या मदतीने कुणाचेही आर्थिक सहाय्य न घेता १ जानेवारी १८४८ पासून १५ मार्च १८५२ पर्यंत मुलींच्या शिक्षणाकरता त्यांनी १८ शाळा सुरु केल्या. १८४९ ला पुणे येथे उस्मान शेख या मुस्लिम बांधवाच्या घरी मुस्लिम महिलांना आणि लहान मुलांना शिक्षित करण्याच्या उद्देशाने त्यांनी शाळा सुरु केली

महिलांच्या शिक्षणाच्या ध्येयाने प्रेरित सावित्रीबाई सतत या क्षेत्रात काम करीत राहिल्या. सावित्रीबाईंचे आणि ज्योतिरावांचे शिक्षणक्षेत्रातील योगदान पाहून १६ नोव्हेंबर १८५२ ला ब्रिटीश शासनाने त्यांचा यथोचित गौरव केला.

केवळ शिक्षण क्षेत्रापुरते त्यांचे कार्य मर्यादित नव्हते.

विधवांची परिस्थिती सुधारावी म्हणून, बालकांच्या हत्या थांबाव्यात (विशेषतः स्त्रीभ्रूण हत्या) म्हणून त्यांनी आश्रमाची उभारणी केली. दलित आणि अस्पृश्य समाजाकरता त्यांनी कार्य केले. सावित्रीबाईंनी थोडेच परंतु अत्यंत परखड लेखन केले आहे. अंधश्रद्धेवर कडाडून हल्ला करताना सावित्रीबाई लिहितात...

धोंडे मुले देती । नवसा पावती ॥

लग्न का करती । नारी – नर ॥

केशवपन किती हृदयद्रवक असते त्याचे वर्णन करताना त्या लिहितात...

का हो बाबा, मी तुमची लाडकी।

का करिता मला बोडकी ?

सावित्रीबाई कवियत्री म्हणून देखील या समाजाला परिचित आहेत. "काव्यफुले" आणि "बावनकाशी सुबोध रत्नाकर" यात त्यांच्या काव्यरचना आजदेखील आपल्याला पाहता येतात.

ज्योतिबा फुलेंच्या निधनानंतर सुद्धा त्या सतत कार्यमग्न राहिल्या आणि समाजाचे ऋण फेडत राहिल्या. १८९७ ला पुण्यात महाभयंकर अशी 'प्लेगची' साथ सुरु झाली. सावित्रीबाईंनी स्वतःच्या प्राणांची पर्वा न करता रुग्णांची सेवा सुश्रुषा त्या करित राहिल्या. अश्यातच त्यांना देखील या आजाराने ग्रासले आणि त्यातच १० मार्च १८९७ रोजी त्यांनी या जगाचा निरोप घेतला.

समाजाप्रती त्यांच्या अतुल्य अशा योगदानाला कधीही विसरता येणार नाही. महिलांच्या क्षेत्रात त्यांच्या कार्यामुळे त्यांना अनेक पुरस्कारांनी सन्मानित करण्यात आले आहे. महाराष्ट्र आणि केंद्र सरकारने त्यांच्या नावाने अनेक पुरस्कारांची निर्मिती केली आणि त्यांच्या सन्मानार्थ एक डाक तिकीटदेखील काढण्यात आले आहे. सावित्रीबाईंच्या सामाजिक कार्याबद्दल कृतज्ञता म्हणून १९९५ पासून ३ जानेवारी हा सावित्रीबाईंचा जन्मदिन हा 'बालिकादिन' म्हणून साजरा केला जातो. बहुजन समाजाला गुलामगिरीतून मुक्त करण्यासाठी अविरत झटणाऱ्या क्रांतीज्योजी सावित्रीबाई फुले यांच्या पवित्र स्मृतीस विनम्र अभिवादन।

"घडलो नसतो मी जर

शिकली नसती माली माय,

जर नसत्या सावित्रीबाई तर

कशी शिकली असती माली माय.."

तिच्या आठवणीत...

- शुभम आडागळे

B.A. II

मी जागाच तसाच शांत

तिच्या आठवणी चाळत बसलेला.

तिच्या छान, छान आठवणी,

तिच्यावर केलेल्या कविता

शांतपणे वाचत बसलेलो.

मी माझ्या मनाला विचारलं!

की खूप रात्र झाली का ?

मनाने उत्तर दिलं

तरीही तू जागाच ?

उठलो... थोडासा चहा केला

आठवणींच्या चर्चेला रंग चढवून दिला

पण दोन कप.

मी एकच प्याला

दुसरा तिच्या आठवणीत वहीत झिरवत नेला

मनाला विचारलं...

चहा पिऊन झाला.. खूप रात्र झाली का ?

मनाने उत्तर दिलं

तरीही तू जागाच ?

तिच्या विचारात माझी

अर्धी रात्र उलटून गेली

झोपलेली पाखरे

जागी होऊ लागली

रात्री तिच्या आठवणींची काय मैफिल रंगली

मनाला विचारलं मैफिल संपून गेली ?

खूप रात्र झाली का ?

मनाने उत्तर दिलं

ती झोपेतून उठायची वेळ झाली.

आई

- शिवानी बर्गे
B.Com. III

रुग्णसेवा हीच खरी ईश्वरसेवा आहे, हे ज्यांनी आपल्या कृतीतून आणि आयुष्यभराच्या कार्यातून दाखवून दिले, त्या म्हणजे 'मदर तेरेसा'. रुग्ण, अनाथ, अपंग, निराधार लोकांची सेवा करण्यात ज्यांनी आपलं आयुष्य खर्ची घातलं, त्या मदर तेरेसा यांना माझे अभिवादन. आपल्याला बालवाडीपासून उच्च शिक्षणापर्यंत ज्ञानाचे धडे देणारे शिक्षक आपल्याला आठवतात. संत तुकाराम, संत ज्ञानेश्वर, संत एकनाथ, संत जनाबाई अशा अनेक थोर संतांची परंपरा महाराष्ट्राला लाभली आहे पण या सर्वांचे गुरु म्हणून स्मरण करता-करता आपण विसरून जातो तो म्हणजे आपला चालता-बोलता देव! आपला तोल जाऊ नये, म्हणून आपल्याला वेळोवेळी सावरणारी, आपल्या उज्ज्वल भविष्यासाठी रात्रंदिवस काबाडकष्ट करणारी आपली आई होय. आपली आई म्हणजे आपला गुरुच आणि म्हणूनच मी म्हणोन...

'आई हाच गुरु, सदैव आईला स्मरु,
उभ्या आयुष्यात सदा, सन्मान आईचा करु,
आई उन्हातली छाया
आई पावसाची सर
निळ्या आभाळाचे छत
तिच्या मायेचा पदर....''

बाळ कसाही असो, तो खोडकर असो, तो उनाड असो, तो मतिमंद असो, तो गतिमंद असो, तिचा तो कान्हाच असतो आणि एवढे असूनही बाळाला बघत-बघत ती रानातही राबते..

आई रानात राबते
आई घरात राबते
साऱ्या जीवनाचे दुःख
खोल उरात दाबते.

आपले सारे दुःख मनात ठेवून हसत-हसत शेतात राबणारी आई संपूर्ण घरादाराच्या पोटाची भूक शमविण्यासाठी चुलीपुढं चटके सोसित राबणारी आई. मुलांचे पोट भरलेले ढेकर ऐकून सारा थकवा, शीण सारं सार एका क्षणांत विरून जाणारी आई, हल्ली शहरांमध्ये नोकरी करून मुलांचे संगोपन करणारी आई, त्यांना योग्य वळण लावणारी, त्यांचा अभ्यास घेणारी, त्यांना योग्य शाळेत घालणारी, त्यांच्यातील कलागुणांना विकसित करणारी सुशिक्षित आईदेखील तवेढेच सोसते.

आयुष्याचा सार

- समाधान नलावडे
B.Voc. I

आयुष्याच्या या वणव्यामध्ये जळुनी राख झालो
राखेमधुन मी पुन्हा नवनिर्मित झालो
लाखो झळ्या बसल्या तरी हार नाही मानली
प्रत्येक क्षणी मी विजयाची वाट पाहिली
नैराश्याच्या वाटेवरुनी चाललो तरी
नाही साथ सोडली कधी आशेच्या किरणाची
झालो घायाळ पुरता संकटांनी जरी
तरी माघार घेणे आले नाही माझ्या मनी
आयुष्याच्या वाटेवरती दुःखाच्या सागरामध्ये बुडालो तरी
बुडता-बुडता पोहायला शिकून आलो बाहेर मी
जगण्याच्या ह्या संघर्षामध्ये एकटा पडलो मी
तरी ही स्वतःलाच सोबती बनवून पुढे निघालो मी
भुतकाळाचे घाव आहेत माझ्या मनी जरी
भविष्यकाळाचा सूर्य पाहुनी जातो विसरुनी सर्व काही
दृश्याच्या ठोक्याप्रमाणे लढलो प्रत्येक क्षणी
नाही कशाची अपेक्षा लढणे हाच फक्त ध्यास मनी
पाहिली स्वप्ने हजारो
लढलो त्याच्यासाठी सुद्धा मी
काही स्वप्ने भंगली जरी
स्वप्न पाहण्याचे सोडले नाही कधी
वाईट काळ आला सांगून गेला मजला
जीवनाच्या लढाईमध्ये संघर्ष करावा लागतो मोठा
संघर्ष करता-करता होतोस तू मग बलवान
आभाळा एवढं यश खेचून आणतोस मग एकटा
स्वतःसाठी जगता-जगता लागतो दुसऱ्यांसाठी जगायला
मग मला कळाले जन्म मिळतो कशाला
दुसऱ्याच्या स्वप्नपुर्तीसाठी जेव्हा केला निस्वार्थ संघर्ष
मग अंतकरणामधून वाहू लागला आनंदाचा सागर
जगता-जगता मिळाला जीवनाचा सार
आयुष्यामध्ये झाला नवउर्जेचा संचार
नवउर्जेच्या संचारामधून झाला दिव्य मनुष्य प्रकट
त्याने दाखविला
समाजाला नवीन प्रकाश

नदी, फुल, देव आणि आपण

(मुक्त चिंतन) - पूनम सकुंडे
B.A. II

कधीतरी एखाद्या बागेत जा, एखाद्या गुलाबाच्या किंवा मोगऱ्याच्या रोपट्याला विचारा- 'कंटाळा कसा येत नाही तुला तीच ती फुलं, त्याच त्या रंगाची, त्याच सुवासाची वर्षानुवर्षे तेच. उपयोग काय त्याच त्या गोष्टीचा...' ते झाड हसले, म्हणाले अरे कंटाळा कसा येईल ही फुल फुलवणं, सुगंध वाटणं, सुंदर दिसणं आणि आपण सुंदर आहोत हे आपल काम हेच मान्य करण हेच माझ जगणं. हे स्वीकार करणं यात कंटाळा कसला. हे ऐकून आपण गप्प बसावं आणि सरळ चालत एखाद्या नदीकाठी जावं. तिचा तोच खळखळट तोच प्रवाह.

नदीला विचारावं कशाला इतकी उधाणतेस? उपयोग काय तुझ्या उधाणाचा? एवढं करून करतेस काय तर ठरलेल्या वाटेने वाहत शेवटी समुद्राच्या खान्या पाण्यात हरवूनच जातेस ना? नदी वाहत म्हणेल मी उपयोगी बनण्याचा आणि तसं वागण्याचा प्रयत्न करतेय असं कोण म्हणालं. मी फक्त नदी आहे आणि नदीसारखं वागण्याचा प्रयत्न करतेय इतकंच.

आणि मग संतापून देवालाच विचारावं, कशाला रे एवढा घोळ घालून ठेवला आहे. उपयोग काय या साऱ्याचा? तो म्हणेल उपयोग कसा नाही, झाडावरून पडणार प्रत्येक पान हे महत्त्वाच आणि उपयोगी आहे. तुझ्या डोक्यावरचा केस आणि हवेतला न दिसणारा जिवाणूही त्याचं त्याचं कामच करतोय. मग शेवटी स्वतःला विचाराव, माझा आहे का काय उपयोग? मी कशाला जगतोय?

खरं सांगू जे नदीनं, फुलझाडानं आणि देवाने सांगितले ते लक्षात ठेवत तर हा प्रश्नच पडणार नाही. आपण उपयोगी व्हायचा प्रयत्न करण्यापेक्षा आपण आपण म्हणून सहज जगायला पाहिजे. त्या जगण्याचा होईलच कुणाला न कुणाला उपयोग.

मुलींनी स्वप्न पाहणं हा गुन्हा?

(मुक्त चिंतन) - पूनम सकुंडे
B.A. II

आपण आज खरंच एकविसाव्या शतकात आहोत का? कारण अजूनही मुलीचं लग्न करून देणं आणि तिने नाही झालं तरी सासरीच राहणं यातच घराची प्रतिष्ठा मानली जाते. बायको, मुलगी, बहीण या नात्यांच्या पलीकडे एक स्त्री म्हणून आपलं काही अस्तित्व नाही का? एखादा निर्णय आमचा स्वतःचा असू शकतं नाही का? प्रत्येक वेळी तू मुलगी आहेस, लोक काय म्हणतील याचा विचार केला पाहिजे का?

एखाद्या मुलीचं लग्न होतं, अॅरेंज मॅरेज नंतर तिचं तिथं पटत नाही, पण तिला कोणी साथ देत नाही ती शिकलेली असते. नोकरी करू शकते. स्वतःच्या पायावर उभी राहू शकते पण नाही मन मारून तिला तिथं राहायला भाग पाडलं जात.

हाच निर्णय एखाद्या वेळी एका मुलाने घेतला तर पुढच्या क्षणी मुलीच्या चुकांची लिस्ट तयार केली जाते. मग हेच मुलीने करणं चूक असतं. मुलगी असल्याची एवढी मोठी किंमत का मोजायची? घरच्या मुलीत स्पष्टवक्तेपणा असू नये. कारण तो तिचा उर्मटपणा ठरतो. तिचं कमी बोलायच किंवा बोलायचं नाही. एखाद्या मुलीचा जन्म अपंग झाला. तर तिला रोज पप्पांच्या शिव्या ऐकाव्या लागतात. प्रसंगी मार खायचा कारण मुलीला चालायला एका काठीचा आधार घ्यावा लागतो. लग्नाच्या बाजारात माझी काही किंमत नाही. मुलगी अपंग आहे म्हणून मुलीने स्वप्नच बघू नयेत का?

असे खूप प्रश्न आहेत समाज म्हणून कुठे सुधारतोय आपण?

“मैंने अपनी पीड़ा
किसी को नहीं बताई
क्योंकि मेरा मानना है कि
व्यक्ति में इतनी ताकत
हमेशा होनी चाहिए
कि अपने दुःख, अपने संघर्षों से
अकेले जूझ सकें।”

- मन्नू भंडारी

हिंदी विभाग - डॉ. उत्तम आळतेकर

अ.नं.	तपशील	नाव	पान नं.
१.	आखिर कब तक ?	मुल्ला शबनूर	२०
२.	जीवन एक बहता झरणा है	चव्हाण शेखर	२१
३.	जिंदगी से प्यार करो	चव्हाण गिता	२२
४.	जिंदगी क्या है ?	जगताप विवेकानंद	२३
५.	अनुभव की सिख	बरकडे संजय	२४
६.	जिंदगी एक सफर	भोसले वैष्णव	२५
७.	संगती-कुसंगती	बिचुकले गौरी	२६
८.	वो कॉलेज के दिन	पवार अनिकेत	२६
९.	तुमुल कोलाहल कलह में, मैं हृदय की बात रे मन	बोर्डे सौरभ	२७
१०.	अहिंसा	थोरात ज्योति	२८
११.	जीवन सुख-दुःख का संगम है	चव्हाण मंजूषा	२९
१२.	जीवन का सार	बिचुकले पुनम	३०
१३.	मंजिल	गायकवाड साधना	३०
१४.	हिंदी के कवि का रेल प्रेम	कांबळे विश्वजीत	३१
१५.	जीना इसीका नाम	कदम सुनिल	३२
१६.	महिला	सस्ते वनिता	३२
१७.	Tension भरी Life का Solutions	गाडवे यश	३३
१८.	अपराध	बोड्रे पूजा	३३
१९.	जश्न आजादी का	कदम रोहित	३४
२०.	मंजिल	बोडके अनिकेत	३४
२१.	जिंदगी गुलजार है	चिकणे शुभम	३५
२२.	जिंदगी	पवार हर्षदा	३५

आखिर कब तक ?

- मुहम्मद शबनूर

B.A. III

नहीं आता ? सब लोग बस अपने बारे में ही सोचते हैं, बस खुद के ही स्वार्थ भरे जीवन में उलझे हुए हैं। अगर किसी लडकी, औरत के साथ छेड़-खानी, अत्याचार हो तो सब लोग सिर्फ तमाशा देखते हैं। और ये कहकर चले जाते हैं कि, यह औरत थोड़े ही मेरी कुछ लगती है, मैं इसके झंझट में क्यों पड़ू ? पर कोई भी ये नहीं सोचता की, शायद कल उस लडकी या औरत की जगह खुद के घर की कोई स्त्री हो सकती है।

आज समाज में स्त्री-भ्रूण हत्या और बलात्कार जैसे धिनौने प्रकार बढ़ते जा रहे हैं। और इसके उपर कोई भी ठोस कदम नहीं उठाया गया। ना ही न्यायव्यवस्थाने उठाया और ना ही समाज ने। यह बड़ी ही खेदभरी बात है। कुछ साल पहले दिल्ली में एक लडकी पर चलती बस में सामुहिक बलात्कार हुआ, उसे चलती बससे बाहर फेंक दिया गया और वही उसकी मौत हो गई। इस वारदात ने पूरे देश को हिलाकर रख दिया। काफी लोगों ने उसके खिलाफ आवाज उठायी पर... आज भी उसके गुनाहगार खुलेआम घुम रहे हैं। क्या कोई और लडकी फिर से इस घटना का शिकार नहीं बन सकती ? फिर से वो किसी और को अपनी हवस का शिकार नहीं करेंगे ? फिर भी उन लोगों को हमारी खोकली न्यायव्यवस्थाने कोई दंड नहीं दिया। उन्हें उसी वक्त फांसी की सजा क्यों नहीं दि गई ? यह सवाल मुझे हमेशा सताता है। 'आखिर कब तक ?' गुनाहागार गुनाह करेंगे और कब तक उन्हें समाज में खुलेआम हम घुमने देते रहेंगे ?

कभी-कभी लगता है, हम सब लोग गांधीजी के तीन बंदर बन के रह गये हैं। "बुरा मत देखो, बुरा मत सुनो, बुरा मत बोलो" हमारी आँखों के सामने बुरा हो रहा है फिर भी हम आँखे बंद करते हैं। पर कभी ये नहीं सोचते की, कल हमारे साथ ही बुरा हुआ तो ? हमारी आँखों के सामने पिडित लोगों की चिखे, किंकलीयाँ सुनाई देती हैं, फिर भी हम कान बंद कर लेते हैं। पर कल हमारे साथ बुरा हुआ, हम चिखने-चिल्लाने लगे, मदद की गुँहार लगाने लगे तो ? हमसे कोई मदद माँग रहा हो, तो भी हम उस गुनाहागार को कुछ नहीं कहते। पर अगर कल हमें ही मदद की जरूरत पड गयी तो ? एक किस्सा याद आया, एक शादिशदा औरत के पिछे कछ लडके पडे थे उस

कल वर्तमानपत्र में एक वार्ता पढने में आई, की एक पिता ने अपनी बेटी पर जुलुम, अत्याचार किए... उसपर बलात्कार किया...। यह पढकर मैं एकदम सुन्न हो गई। कितनी शर्मनाक घटना है यह ! यह समाचार पढकर ही मेरे शरीर भर में रोंगटे खडे हो गए। कोई पिता अपनी ही बेटी के साथ ऐसा कैसे कर सकता है ? मेरे दिलों-दिमाग में विचारों ने घेरा कर दिया, अनेक सवाल जहन में घुमने लगे। पिता और बेटी का रिश्ता सबसे अलग होता है। बेटी माँ से ज्यादा पिता के करिब होती है। अगर पिता भी ऐसे निकले तो, भारत की बेटियों कि रखवाली कौन करेगा ? कौन होगा हमारा रक्षणकर्ता ? और फिर इस विषयपर सोचते-सोचते ही मुझे खयाल आया की, क्यों ना मैं 'स्त्री-अत्याचार' पर मेरी राय लिखू ? और लोगों तक, आज के नई पिढी और भारत के भविष्यतक पहुँचाऊँ।

समझ में नहीं आता कि शुरुवात कहा से करु और इसका अंत कहापर है ? किस समाज में जी रह है हम ? कैसे समाज की निर्मिती कि है हमने ? पंडित जवाहरलाल नेहरुजी ने भावी भारत के विषय में कहा था कि, मेरा भारत भविष्य में उज्वल हो। सुख-समृद्धी और तरक्की से भरा हो। मैं यह सवाल पूछना चाहती हूँ कि, क्या सच में हमारा भारत ऐसे बना है ? देश में होनेवाला भ्रष्टाचार, स्त्री अत्याचार, बलात्कार, स्त्री-भ्रूण हत्या, स्वार्थ से भरा देश का राजकारण इनसे देश दुख, कठिनाईयाँ और अधोगती से भरा हुआ नजर आता है। 'आखिर कब तक ?' यह सवाल क्या किसी के भी जहन में

औरत को भरे बाजार में छेड़ रहे थे। वो मदद की पुकार लगा रही थी और लोग देखकर अनदेखा करके चले गये। उस औरत ने खुदकी रक्षा करनी चाही तो उन लडकों ने सरेआम उसे बेइज्जत कर दिया.... और ये सब लोगोंके आँखों के सामने घटा। छी! कितनी बड़ी हैवानियत है यह? पर उसके खिलाफ आवाज उठानेवाला कोई नहीं। अगर कोई आवाज उठाता भी है तो उसे डरा-धमका के चुप कराया जाता है। ऐसा 'आखिर कब तक?'

इन सबका जिम्मेदार कौन है? सिर्फ हम, हमारा समाज, हमारी न्यायव्यवस्था और हमारे बिच किसी बड़े पेड़ की तरह जमके डटके खड़ा हुआ भ्रष्टाचार! जब तक ये सब नहीं बदलता तब तक पंडित जवाहरलाल नेहरुजी का उज्वल भारत का सपना पूरा नहीं हो सकता। स्त्रीपर होनेवाले आत्याचारों के जितने उदाहरण हम देंगे उतने कमही है। आज हमारे देश में हर एक दिन में नब्बे से भी ज्यादा बलात्कार की वारदाते सामने आती है और जो सामने नहीं आती उनकी गिनती तो अलग ही है। स्त्रीपर होनेवाले जुलुम, अत्याचार और उससे तंग आकर आत्महत्या करने की घटनाएँ दिन में तीस-चालीस से भी ज्यादा होती है। और यह आँकड़े दिन ब दिन बढ़ते ही जा रहे है। इसपर ठोस कदम उठाने के बजाए 'आखिर कब तक?' हम सिर्फ बढ़ते आँकड़े गिनते रहेंगे? स्त्री-अत्याचार के खिलाफ बहुत सारे कानून बनाए गये है पर... नोटों से सबके हाथ गरम होते-होते, घटी वारदात थंडी पड जाती है। गुनाहागार अगला गुनाह करने के लिए निकल पडता है।

'आखिर कब तक?' यह सवाल सबके मन में उठना चाहिए। पर... ऐसा होता नहीं, बल्की समाज में बदनामी होगी, थू-थू होगी ऐसी बाते बनाके आवाज उठानेवालों का आवाज दबाया जाता है। इस विषय पर जितना कहा जाए उतना कमही है। कहने के लिए तो बहुत कुछ है, पर सुनने के लिए कोई नहीं है। हमारे समाज को अच्छी, बड़ी सोच रास नहीं आती और फिर कुछ लोगों की ऐसी अच्छी सोच समाज के कुछ लोग खत्म करने की कोशिश करते रहते है। फिर भी वो खत्म नहीं हो पायी तो ऐसी सोच रखनेवाले लोगों की आवाज ही हमेशा के लिए बंद कराई जाती है।

'आखिर कब तक?' कुछ लोग आवाज उठाएँगे और बाकी के लोग सिर्फ तमाशा देखते रहेंगे?

जरा सोचिए, 'आखिर कब तक?'

जीवन एक बहता झरणा है

- चव्हाण शेखर
B.A. II

जीवन है एक पहेली जो समझ ना आया
जीवन है सुख-दुःख बड़ा झरणा
कहा नही जा सकता जीवन में किस पल क्या होगा
जीवन की डोर बहती ही जाती है
कभी जीवन में है रात तो कभी दिन
इसीलिए जीवन एक बहता झरणा है।

कोई न जाने किस पल क्या है जीवन
हर बार नियती अपना रंग दिखाती है
कभी दुख तो कभी सुख ही जीवन है
ये सब चलता ही है न जाने क्या पहेली है
यह पहेली तो कभी-कभी उलझती नहीं
यह पहेली काल की गती से बहती है

कभी मिले सूख तो कभी दुख
न जाने ये कैसी उलझन है
वैसे तो मन ही हर मुसीबत की
जड है मन को जो लगे अच्छा
वह हर किस को लगे अच्छा
कभी जीवन बंझर है, तो कभी
लगे सुख की नदी है इसलिए
जीवन एक बहता झरणा है
वह बहता ही है

जीवन नियती के सुख-दुःख के गति
को टाला नहीं जा सकता हर कोई इसमें
बहता रहता है हर कोई किसी न किसी
उलझन से सुख-दुख पाता है असल
में इस जीवन का सार क्या है जीवन
है सुख-दुख का बहाणा इसलिए
जीवन एक बहता झरणा है।

। ‘जिंदगी से प्यार करो’ ।

- चव्हाण गिता

जन्म से लेकर मृत्यु तक
हर खूशी मे हर गम में
वह तो हमेशा साथ देती है
ऐसी हमारी जिंदगी होती है

मनुष्य संसार में अपनी जिंदगी के साथ आता है। उसकी बढ़ती आयु के साथ-साथ उसके विचार भी बदलते हैं। बचपन की खूशी, माँ के आँचल का प्यार धीरे-धीरे कम होने लगता है। जब कोई विद्यार्थी नौवीं कक्षा में पढ़ता हो तो उसकी तिसरी कक्षा की यादें ताजा हो जाती हैं। कॉलेज की सुहानी घटा में हाईस्कूल की यादें आँखों के सामने बरसती हैं। उस विद्यार्थी का दिल अतीत की सूहानी यादों में खो जाता है।

अतीत की यादें ताजा करती हैं
वर्तमान में जीना सिखाती हैं
भविष्य का एहसास कराती हैं
ऐसे ही हमारे दिन बदलती हैं

कॉलेज के दिनों में आँखों के सामने बहोत सारे सपने होते हैं। दिल में न जाने कितने अरमान होते हैं। कोई आई.ए.एस, आई.पी.एस. के जरिए देश की सेवा करना चाहता है। तो कोई और ही कुछ सोचता है। उसके लिए वह विद्यार्थी पढ़ाई में भी ध्यान लगाते हैं। रात और दिन जी तोड़ मेहनत करते हैं। अपनी मंजिल हासिल करने के लिए जब एक दिन सपना सच होता है, उसकी खुशी आसमान में भी नहीं समाती लेकिन जब सपना टूट जाता है तब... आसमान के सितारे भी पत्थर लगने लगते हैं। पूनम का चाँद चूल्हे का कोयला लगता है। दिल के न जाने कितने टुकड़े हो जाते हैं। घर के और बाहर के लोग बहुत सारी बुरी बोलियाँ सुनाते हैं। इन सब बातों से मन उदास बन जाता है।

कभी हसाँती है तो कभी रुलाती है
आँखों के सपनों को हकीकत बनाती है
तो कभी उन्हें मिट्टी में मिलाती है
यह सब करनेवाली हमारी जिंदगी होती है।

सपने जब चूर होते हैं, तब जिंदगी भी नया रास्ता दिखाती है। उस रास्ते को पहचानवाले फिर नई उँचाई को छूते

हैं। नकामयाबी को कामयाबी में बदलते हैं। जिंदगी तो ऐसी होती है। कभी खुशहाली की शैय्या पर सुलाती है तो कभी गम के काँटों पर चलाती है। पर कुछ लोग जिंदगी के खुशी में और उसके गम में भी मुस्कूराते हैं। कुछ लोग सुख में हँसते और दुख में रोते हैं। कुछ लोग हर पल उदास रहते हैं।

अपने पसंद के घर में जनम लेना इन्सान के बस की बात नहीं है। वह जिस घर में जन्म लेता है। और जिस सामाजिक स्थितियों में पलता है। उसी घर और सामाजिक स्थितियों का उसपर असर पड़ता है। ऐसे ही संस्कारों से वह कभी राम बनता है तो कभी रावण।

जिंदगी जैसी मिली हो, उसका स्वीकार करें। वह तो मनुष्य को दी हुई भगवान की अनमोल देन है।

जिंदगी आपके लिए बहारे लाएगी।

जब आप उससे नाता जोड़ेंगे

जब आप उसे अपनी मानेंगे

तो वह बैसाख में भी सावन लाएगी।

इन्सान के जीवन में कभी-कभी दुख आता है। तब उसका धीरज टूट जाता है। लेकिन उस दुख के पीछे भी भगवान का कोई तो मकसद भी होता है। आज वह आपको दर्द देता है तो कल वह आपको दुगुणी खूशी देगा। वह मनुष्य को हमेशा के लिए गम नहीं देता।

सचमुच इस जीवन में बैसाख की गरमी है और सावन की फूहार भी है। जीवन में कामयाबी और नाकामयाबी आती और जाती रहती है। लेकिन मनुष्य ने नाकामयाबी को कामयाबी में बदलने की ताकद रखनी चाहिए। दर्द में भी चेहरे पर मुस्कान लानी चाहिए। हर आदमी के साथ उसकी समस्याएँ, आपदाएँ होती हैं। लेकिन उन समस्याओं को और आपदाओं को हँसते हँसते निपटाना चाहिए।

मैंने एक समय पुस्तकालय में किसी किताब में पढ़ा था, इन्सान के सामने समस्याओं का होना उसके जिंदा होने का प्रतीक है। सुखी लोग सिर्फ स्वर्ग में पाए जाते हैं। यह बात सही है। समस्याओं के साथ लड़ता हुआ इन्सान ही जिंदा नजर आता है। जो खाना खाकर चैन खुशी के साथ बिना किसी

वजह अपना समय बरबाद करता है, वह मूर्ख की तरह होता है।

कभी-कभी समस्याओं और आपदाओं के साथ लड़ते-लड़ते कुछ लोग अपनी हार स्वीकार करते हैं। और हार मानकर करते हैं खुदकुशी। खुदकुशी करना यह बात तो अपनी जीत अपने ही हाथों से गँवाने जैसी है। जिंदगी तो सबसे मौल्यवान चीज है। वह तो एक ही बार मिलती है। जब उसे खो दिया जाता है, तब उसे वापस पाना बिलकुल नामुमकिन है।

काले अंधेरे में रास्ता दिखाती है

उसका हाथ मत छोड़ना

जिंदगी तो बेहतरीन गहना है

उसे खोने न देना

बहुत लोगों की जिंदगी होती है अधुरी-सी। कोई मुँह से बोल नहीं सकता तो कोई अंधी आँखों की वजह से दुनिया देख नहीं सकता। फिर भी ऐसे लोग ऐसा कमाल करते हैं कि उनका अधूरापन न जाने कहाँ गूम हो जाता है। ऐसे लोगों से सब को जीने की प्रेरणा मिलती है। अपनी कोई भी शारीरिक अपंगता हो, उसको भी जिंदगी में स्वीकार करना चाहिए। न जाने यह अपंगता ही आपके लिए भगवान का प्यारा सा तोहफा साबित हो जाएगा।

भगवान ने तो यह बढ़ीया जिंदगी दी है। कुछ अच्छा करने के लिए। इन्सान से यही गलती हो जाए तो उसे दोहराना नहीं चाहिए। ऐसी गलतियों से भगवान हमें सीखने का मौका देते हैं। अपनी गलती में सुधार लाने के लिए। जिंदगी एक अनसुलझी उलझन है। अपने जीवन में कल क्या होगा यह बात कोई भी नहीं जान सकता। एक ही घर में पलनेवाले दो भाईयों की जिंदगी एक जैसी नहीं होती। मैंने किसी अखबार में एक कहानी पढ़ी थी। एक गाँव में एक आदमी रहता था। उसको शराब पीने की बुरी आदत थी। शराब पीकर किसी रास्ते पर पड़े रहना, घर आकर पत्नी और बच्चों को पीटना, किसी भी काम को हाथ न लगाना यह उसकी रोजमर्रा की जिंदगी थी।

इस आदमी का भाई दूर किसी शहर में नौकरी करता था। उसकी भी पत्नी और बच्चे थे। भाई की आमदनी अच्छी थी। वह बीवी और बच्चों के साथ आनंद से रहता था। एक दिन उस शराबी को गाँव के किसी आदमी ने पूछा अरे भाई तुम्हारा भाई शहर में नौकरी करता है। उसकी रोजी-रोटी अच्छी चल रही है। फिर तुम क्यों छोटा-मोटा काम नहीं करते? हमेशा शराब पीकर क्यों किसी गंदी नाली में पडते रहते हो? शराबी ने

कहा मेरा बाप हमेशा शराब पिता था। और माँ को और हम भाईयों को पीटता था। मुझे उसकी आदत पड़ गई है। उस आदमी ने शहरवाले भाई से पूछा तुम अच्छी नौकरी करते हो, तुम्हारी आमदनी अच्छी है। पर तुम्हारा भाई इतना बिगड़ा हुआ क्यों है? उसने कहा हमारे पिताजी बहुत शराब पिते थे। हम लोगों को बहुत पीटते थे तब मैंने निश्चय किया मैं इस हालत में अच्छा बदलाव लाऊँगा। इस तरह एक ही घर के दो भाईयों की जिंदगी का सफर ऐसा रहा।

जन्म लेते वक्त हर प्राणी तथा मानव का, मरना तय होता है। जब किसी मनुष्य की मृत्यु हो जाती है, उसके रिश्तेदारों को उसकी याद सताती है। जब अच्छा इन्सान मर जाता है तो उसकी मृत्यु पर सारा समाज दुःखी हो जाता है। लेकिन बुरे इन्सान के मर जाने पर सारा समाज खुश हो जाता है। मनुष्य को जिंदगी में ऐसे जीना चाहिए की उसके जाने के बाद पूरा समाज उसे याद रखे।

वह सूरज की पहली किरण है

वह चाँद की चाँदनी भी है

वह फूलों की जिंदा शय्या भी है

वह हमारी जिंदगी है।

जिंदगी क्या है

- जगताप विवेकानंद

B.A. II

जिंदगी एक ईश्वर का अनमोल तोहफा है।

इसे खोना नहीं, खो के रोना नहीं

जिंदगी एक खुबसुरत महल है।

इसमें सोना नहीं, लम्बे समय तक रहना है।

जिंदगी एक सुंदर वन है,

इसमें खोना नहीं, कुछ प्राप्त करना है।

जिंदगी एक जंग का मैदान है,

जिसमें पराजित नहीं, विजयी होना है।

जिंदगी एक महासंघर्ष है,

जिसमें हमें युद्ध करना है।

जिंदगी एक महासागर है,

इसमें डुबना नहीं, पार करना है।

जिंदगी एक मधुर गीत है,

जिसे हमें सुनना नहीं अपनाना है।

अनुभव की सिरख

- बरकडे संजय

B.A. II

रामधन नाम का एक पुराना व्यापारी था। जिसकी व्यापारी समझ के कारण उसको कोई भी टक्कर नहीं दे सकता था। वो दूर-दूर से अनाज लाकर उसे शहर में बेचता था। उसे बहुत लाभ होता था। वो अपनी इस कामयाबी से बहुत खुश था। इसलिए उसने सोचा व्यापार बढ़ाना चाहिए और उसने पड़ोसी राज्यों से व्यापार करना शुरू किया।

दूसरे राज्य जाने के रास्ते का मानचित्र देखा गया जिसमें साफ-साफ था की रास्ते में एक बड़ा मरुस्थल है। खबरों के अनुसार उस स्थान पर कई लुटेरे भी हैं। लेकिन बूढ़ा व्यापारी कई सपने देख चुका था। उस पर दूसरे राज्य में जाकर धन कमाने की इच्छा प्रबल थी। उसने अपने कई किसान साथियों को लेकर प्रस्थान करने की ठान ली। बैलगाड़ीयाँ तैयार की और उसपर अनाज लादा। इतना सारा माल था जैसे कोई राजा की शाही सवारी हो।

बूढ़े रामधन की टोली में कई लोग थे जिसमें जवान युवक भी थे और वृद्ध अनुभवी लोग जो बरसों से रामधन के साथ काम कर रहे थे। जवानों के अनुसार अगर इस टोली का नेतृत्व कोई नव युवक करता तो अच्छा होता क्योंकि यह वृद्ध रामधन तो धीरे-धीरे जायेगा और पता नहीं उस मरुस्थल में क्या-क्या देखना पड़ेगा।

तब कुछ नौ जवानों ने मिलकर अपनी अलग टोली बना ली और स्वयं का माल ले जाकर दूसरे राज्य में जाकर व्यापार करने की ठानी। रामधन को उसके चहीते लोगों ने इस बात की सूचना दी। तब रामधन ने कोई गंभीर प्रतिक्रिया नहीं दी। उसने कहा भाई सबको अपना फैसला लेने का हक है। अगर वो मेरे इस काम को छोड़कर अपना काम शुरू करना चाहते हैं तो मुझे कोई आपत्ती नहीं है। और जो भी उनके साथ जाना चाहता है वो जा सकता है। अब तो अलग व्यापारियों की टोली बन चुकी थी। जिसमें एक का नेतृत्व वृद्ध रामधन कर रहा था और दूसरे का नेतृत्व नव युवक गणपत कर रहा था। दोनों की टोली में वृद्ध एवं नौ जवान दोनों सवार थे।

सफर शुरू हुआ। रामधन और गणपत अपनी अपनी टोली लेकर चल पड़े। थोड़ी दूर सब साथ-साथ ही चल रहे थे,

की जवानों की टोली तेजी से आगे निकल पड़ी और रामधन और उसके साथी पिछे रहे थे। रामधन की टोली के नौ जवान इस धीमी गती से बिल्कूल खुश नहीं थे और वे बार-बार रामधन को कोस रहे थे। कहते थे कि वो नौ जवानों की टोली तो कब की नगर की सीमा लाँध चुकी होगी। और कुछ ही दिनों में मरुस्थल भी पार कर लेगी। और हम सभी इस बूढ़े के कारण भूखे मर जायेंगे। धीरे-धीरे रामधन की टोली नगर की सीमा पार करके मरुस्थल के समीप पहुँच जाती है। तब रामधन सभी से कहते हैं यह मरुस्थल बहुत लंबा है और इसमें दूर-दूर तक पानी की एक बूँद भी नहीं मिलेगी इसलिए जितना हो सके पानी भर लो। और सबसे अहम यह मरुस्थल गुंडे और लूटेरों से भरा पड़ा है। इसलिए हमे यहाँ का सफर बिना रुके करना पड़ेगा। और साथ ही हर समय चौकन्ना रहना होगा।

उन्हें मरुस्थल के पहले तक बहुत से पानी के गड्डे मिल जाते हैं, जिससे वे बहुत सारा पानी संग्रह कर लेते हैं। तब उनमें से एक पूछता है की इस रास्ते में पहले से ही इतने पानी के गड्डे हैं हमें एक भी गड्डा और तयार करना नहीं पड़ा। तब रामधन मूछों पर ताव देकर बोलते हैं इसलिए तो मैंने नव जवानों की उस टोली को आगे जाने दिया। यह सभी उन लोगों ने खूद के लिए तैयार किया होगा। जिसका लाभ हम सभी को मिल रहा है। और अन्य रामधन के अनुभव की प्रशंसा करने लगते हैं। सभी रामधन के कहने के अनुसार बंदोबस्त करके और आराम करके आगे बढ़ते हैं। आगे बढ़ते हुए रामधन सभी को आगह कर देता है। आगे बढ़ते हुए रामधन सभी को कहता है अब हम सभी मरुस्थल में प्रवेश करनेवाले हैं। जहाँ तो ना पानी मिलेगा और खाने को फल और नाही ठहरने का स्थान और यह बहुत लंबा भी है। हमें कई दिन भी लग सकते हैं। सभी रामधन की बातों में हामी मिलाते हुए उसके पिछे चले जाते हैं।

अब वे सभी मरुस्थल में प्रवेश कर चूके थे। जहाँ बहुत ज्यादा गर्मी थी, जैसे अलाव लिए चल रहे हो। आगे चलते चलते उन्हे सामने कुछ लोग आते हुए दिखाई देते हैं। वे सभी रामधन को प्रणाम कर हालचाल पूछते हैं। उनमें से एक कहता है आप सभी व्यापारी लगते हो, काफी दूर से चले आ रहे हो,

अगर कोई सेवा का अवसर देंगे तो हम सभी तत्पर हैं। उसकी बाते सून रामधन हाथ जोड़कर कह देता है की भाई हम सभी भले चंगे हैं, तुम्हारा धन्यवाद जो तुम सभी ने इतना सोचा। और वे अपने साथियों को लेकर आगे बढ़े जाते हैं। आगे बढ़ते ही टोली के नवयुवक फिर से रामधन को कोसने लगते हैं की जब वे लोग हमारी सहायता कर रहे हैं, तो इस वृद्ध रामधन को क्या परेशानी है ?

कुछ दूर चलने के बाद फिर से कुछ लोग सामने से आते दिखाई देते हैं जिनके वस्त्र गिले थे। और वे रामधन और उनके साथियों को कहते हैं की आप सभी राहगीर लगते हो और इस मरुस्थल के सफर से थके लग रहे हो। अगर आप चाहो तो हम आपको पास के जंगल में ले चलते हैं। जहाँ बहुत पानी और खाने के फल हैं। साथ ही अभी यहाँ तेज बारिश भी हो रही है। उसी में हम सब भीग गये थे। अगर आप सभी चाहे तो अपना सारा पानी फेंक कर जंगल से नया पानी भर ले और पेट भर खाकर आराम कर लो। लेकिन रामधन साफ ना बोले और अपने साथियों को आगे चलने को कह देते हैं।

अब टोली के कई नौ जवान को रामधन पर गुस्सा आता है और पुछते हैं कि क्यों वे उन भले लोगों की बात नहीं मान रहे हैं और क्यों हम सब पर जूलम कर रहे हैं। तब रामधन मुस्कराते हुए कहते हैं की वे सभी लुटेरे हैं और हमसे अपना पानी फिकवाकर हमें निसहाय करके लूट लेना चाहते हैं और हमें यही मरने छोड़ देना चाहते हैं। तब वे नवयुवक गुस्से में दाँत पिसते हुए कहते हैं की, सेठजी आपको ऐसा क्यों लगता है ? तब रामधन कहते हैं की तुम खूद देखो इस मरुस्थल में कितनी गर्मी है, यहाँ की भूमी इतनी सूखी है की दूर-दूर तक बारिश न होने का संकेत देती है। यहाँ एक परिंदे का घोंसला तक नहीं तो फल-फूल कैसे हो सकते हैं। और जरा निगाह उठाकर उपर देखो दूर-दूर तक कोई बारिश के बादल नहीं है। ना ही हवा में ठंडक है ना ही गिली मिट्टी की महक तो कैसे उन लोगों की बातों पर यकीन किया जा सकता है ? मेरी बात मानो कुछ भी हो जाये अपना पानी मत फेंकना और ना ही कही भी रुकना।

कुछ देर आगे चलने के बाद उन्हें रास्ते में कई नरकंकाल और टूटी-फूटी बैलगाडी मिलती है। वे सभी कंकाल गणपत की टोली के लोगों के थे। उन में से एक भी नहीं बचा था। उनकी ऐसी दशा देखकर सभी रोने लगते हैं क्योंकि वे सभी उन्ही के साथी थे। तब रामधन कहते हैं की जरूर इन

लोगों ने तुम्हारे जैसे ही इन लुटेरों को अपना साथी समझा होगा और इसका परिणाम यह हुआ। और उन्हे अपने जीवन से हाथ धोना पड़ा। रामधन सभी को ढाडस बंधाते हुए कहते हैं, हम सभी को भी यहां से जल्दी निकलना होगा क्यों की वे सभी लुटेरे अभी भी हमारे पीछे हैं। प्रार्थना करो की हम सभी सही सलामत यहां से निकल जाए।

कहते हैं अनुभव की कंधी जब हमारे काम आती है, तब सर पर कोई बाल नहीं बचता अर्थात अनुभव उम्र बातने और जीवन जीने के बाद मिलता है। जैसे इस कहानी में नव जवानों में जोश तो बहुत था, लेकिन अनुभव की कंधी नहीं थी, जो की रामधन के पास थी। जिसका उसने सही समय पर इस्तेमाल किया और विपत्ती से सभी को निकालकर ले गया।

शिक्षा यही है की किसी काम को करने के लिए जोश के साथ अनुभव होना भी अत्यंत आवश्यक है।

जिंदगी - एक सफर

- भोसले वैष्णव
B.A. II

जिंदगी एक फूल की तरह हैं,
उसे मुस्कुराकर जीना सीखो।
जिंदगी एक सपना हैं,
उसका आनंद लेकर जीना सीखो।
जिंदगी एक किताब हैं,
उसे पढ़कर जीना सीखो।
जिंदगी प्यार का नगमा हैं,
उसे महसूस करके जीना सीखो।
जिंदगी एक मधू कलश हैं,
उसका स्वाद लेकर जीना सीखो।
जिंदगी दुख का सागर हैं,
उसे सुख का आकाश समझकर जीना सीखो।
जिंदगी एक प्यारी सी दुल्हन हैं,
उसे सजाकर जीना सीखो।
जिंदगी एक अमानत हैं,
उसे सँभालकर जीना सीखो।

संगती - कुसंगती

- विचुकले गौरी
B.A. III

जीवन यापन करते समय हर मानव पर संगती का असर जरूर पड़ता है। अगर मानव अच्छी संगती में रहेगा तो अच्छा ही व्यवहार करेगा और अगर वह बुरी संगती में रहेगा तो बुरा ही व्यवहार करेगा। मतलब मानव का अच्छा या बुरा होना अधिकतर उसकी संगती पर निर्भर होता है।

जिस प्रकार की संगती में हम रह सकते हैं, उसी प्रकार के फल हमें प्राप्त होते हैं। इसी कारण मनुष्य को सत्संगती में ही रहना आवश्यक है। जो मनुष्य सत्संगती के अभाव में कुसंगती के साथ जी रहा है, उसका जीना ही व्यर्थ है। संगती कुसंगती के बारे में कबीरजी कहते हैं कि,

मुरिष संग न कीजिए
लोहा जाली न तिराई
कदली सीप भवंग मुषी
एक बुँद तिंहू भाई।

मतलब - कबीरजी का कहना है कि, आप को मुखौं का साथ कभी नहीं करना चाहिए क्योंकि लोहा कभी भी जलपर नहीं तैर सकता। मुख लोग तो कभी भी सत्विचार को नहीं अपनाते। इतनाही नहीं तो हर मनुष्य के जीवनपर संगती का असर कैसे पड़ता है, यह बुँद का उदाहरण देकर कबीरजी समझाते हैं। स्वाती नक्षत्र की बुँद एक ही होती है। लेकिन वह जिसकी संगती में जाती है, उसी के अनुसार उसपर असर हो जाता है। स्वाती नक्षत्र की बुँद जब केले के पत्तेपर पड़ जाती है। तो केले की संगति से वह कपूर बन जाती है। वही बुँद अगर सीपी में पड़ जाती है तो सीपी की संगती में वह मोती बन जाती है और वही बुँद अगर भुजंग के मुख में पड़ती है तो उसका विष बन जाता है।

इस तरह हर इन्सान को अच्छी संगती में रहना आवश्यक है। सत संगती से हमारा जीवन सफल बन सकता है। लेकिन कुसंगती से हम भी बुरा सोचने लगते हैं। अंत में हमारा भी बुरा हो जाता है। इसी कारण हर किसीसे दोस्ती करते समय हमें यह ध्यान रखना आवश्यक है कि वह अच्छे विचारों वाला है या फिर बुरे विचारोंवाला। कुसंगती में पड़कर दुःखी होने से अच्छा है कि हम सत्संगती में रहे।

केले का पौधा अगर बेर के वृक्ष के पास रहेगा तो वह कभी-भी ठीक तरह से बड़ा नहीं बनेगा क्योंकि ज्यो-ज्यो हवा का झोंका आएगा त्यों-त्यों वह बेर हिलेगा और केले को चीरने की कोशिश करेगा। बेर के काँटे केले को चीरते रहेंगे। मतलब अगर इन्सान भी बुरी संगति में रहेगा तो उसका बुरा ही होगा। इसी कारण हर इन्सान को सोच समझकर अच्छी ही संगती को अपनाना आवश्यक है।

वो कॉलेज के दिन

- पवार अनिकेत
B.A. II

कुछ बातें भूली हुई,
कुछ पल बीते हुए,

हर गलती का एक नया बहाना,
और फिर सबकी नजर में आना,

exam की पुरी रात जागना,
फिर भी सवाल देखके सिर खुजाना,

मौका मिले तो क्लास में न जाना,
फिर दोस्तों के साथ canteen जाना,

एक झलक देखने रोज कॉलेज जाना,
उसको देखते attendane भूल जाना,

हर पल है नया सपना,
आज जो टूटे फिर भी है अपना,

ये कॉलेज के दिन
इन लम्हों में जिंदगी जी भर के जीना

याद करके उन पलकों को,
फिर जिंदगी भर मुस्कुराना।

तुमुल कोलाहल कलह में, मैं हृदय की बात रे मन

- सौरभ बोर्डे
B.A. III

बीसवीं सदी के अन्त तक ऐसा माना जाता जा रहा है कि मानव जीवन की सफलता में सच्चाई और ईमानदारी का सबसे बड़ा योगदान होता है। हमारा विश्वास था की इक्कीसवीं सदी का प्रारंभ होते ही यह दोनों गुण विश्व में सभ्यता का स्थायी आधार बन जायेंगे। हो सकता है कि मेरा सोचना मानव इतिहास की सार्थकता बन जाय पर न जाने क्यों मेरा यह विश्वास लडखडाने लगा है। मुझे ऐसा लगता है कि आडम्बर का लबादा ओढकर ही आज के युग में सफलता के सोपान जीते जा सकते हैं।

मैं जब चिंतन के क्षणों में अपने अंतर चक्षुओं से आज की दुनिया का अवलोकन करता हूँ तो मुझे अपने चारों ओर बौद्धिकता के नाम पर ढोंग ही दिखायी पडता है। भारतीय संस्कृति में संत की व्याख्या भाषा के श्रेष्ठतम मानकों में भी व्यंजित नहीं हो पाती थी पर आज क्या आशाराम बापू, क्या रामपाल, रामरहीम सभी संत परंपरा का रूप प्रस्तुत करते दिखायी पडते हैं। संपादक और गहन विचारक राष्ट्र धर्मिता के वाहक होते हैं। पर आज तरुण तेजपाल और नोबेल विजेता पचौरी से लेकर हर चैनल सत्योत्तर कुतर्कों और उत्तेजकता के दुर्गन्ध जाल में सिमटे हुये हैं। राजनीतिज्ञ मानव विकास के कर्णधार होते हैं। शायद भारत के अतिरिक्त अन्य देशों में ऐसा हो भी पर भारत में क्या ओम प्रकाश चौटाला, क्या लालू यादव, क्या डी.पी. यादव, क्या सारधा कांड से लेकर छोटे बड़े घोटाले के दोगले सूत्रधार सभी के सब प्रवंचना का लबादा ओढकर विकास की दुहायी दे रहे हैं। काले धन पर चिल्लाने वाले कानून की जटिलता का उल्लेख कर रहे हैं और दरिद्र नारायण की बात करनेवाले धन की अपार महिमा में चालिसा लिखने लगे हैं।

सहसा विश्वास नहीं होता कि प्रगती का सच्चा अर्थ क्या है? ऊपर की ओर उठना या अधोगती होना? शक्ति और ज्ञान में तो रावण, कंस और जरासंध भी अपना सानी नहीं रखते थे पर भारत ने कभी उन्हें आदर्श नहीं माना क्योंकि वे स्वयं के अभियान से ऊपर उठकर समस्त मानव कल्याण के लिए अपने को कभी समर्पित नहीं कर सके।

मैं जानता हूँ कि मेरी दृष्टी संपूर्ण नहीं है और शायद वो अपने आस-पास के वातावरण को समग्रता से समेट नहीं पाती। पर दृष्टी के अधुरेपन के बावजूद मुझे यह कहने में संकोच नहीं है

कि आज के अधिकांश समाचारपत्र रुपये के तराजू पर तोले जा रहे हैं। मीडिया का काम सत्य को उजागर करना है न कि सत्य को हास्यास्पद दलीलों द्वारा विखंडित करना। जब मीडिया किसी विशिष्ट अवधारणा के प्रति प्रतिबद्धित हो जाता है तो वह एक बाजारू वस्तु बन जाता है। भारत का 'प्रोफेशनल क्लास' भी अराजकता को न केवल बढ़ावा दे रहा है बल्कि उसमें सक्रिय सहयोग भी प्रदान कर रहा है। कानून के संरक्षक वकिलों को ही लीजिए उनके धरने, प्रदर्शन, आपसी मारपीट कलह, गोलीबारी सभी कुछ कानून को गहरे गड्डे में दफना रही है। डाक्टरों को धरती पर ईश्वर के प्रतिरूप में सम्मानित किया जाता था पर हो सकता है कि लोग मुझे इस बात के लिए प्रतिगामी कहें कि मैं डाक्टरों को आज सभ्य डाकुओं से अधिक कहने के लिए अंतर शक्ति नहीं पा रहा हूँ। मोबाईल और इंटरनेट की क्रान्ति ने संसार को एक गाव में अवश्य बदल दिया है। पर यह गाँव भी धीरे-धीरे अपराध की पृष्ठभूमि में बेजोड होता जा रहा है।

मीडिया बिना खूबसूरत चेहरों और झुठे-सच्चे सांकेतिक और अश्लील विज्ञापनों के बिना चल ही नहीं सकता। चारों ओर तुमुल कोलाहल है। ऐसे में आंतरिक श्रद्धा की तलाश कौन करे। आज कौन हृदय की बात सुनता है। अब तो चिकित्सा विज्ञान यह भी दावा करने लगा है कि बनावटी हृदय का आरोपण सफल हो चुका है और निकट भविष्य में बनावटी हृदय की धडकनें ही मानव जाती का भविष्य बनायेगी। प्रेम कहानियाँ मिथ्याचार का कौतुहल संजोकर अपरिपक्व मस्तिकों को भ्रमित कर रही हैं। कदाचार का वर्तुल चक्र प्रकाश के क्षीण बिम्ब को घेरता है। प्रकृति भी शायद इसी मानवीय स्खलन का प्रतिरूप बनती जा रही है। पश्चिमी विश्वोभ भारतीय संस्कृति के अवदात और वैतुल्य भरे नीतिशास्त्र को अवरोधित कर रहा है और भौगोलिक धरातल पर पश्चिमी विश्वोभ से भारत की कृषी प्रणाली क्षुधित हो चुकी है। और न जाने कितने संक्रामक रोग पलते पनपते जा रह हैं।

माटी मैला आँचल के बावन दास की भाँती कदाचार की वाहिका वाहन प्रणाली के आगे छाती खोलकर खडी है। हिम्मत है तो आप 'माटी' के सहभागी बन सकते हैं। अन्यथा बाजार की खरिद फरोख्त तो आपको मुबारक होती ही रहेगी।

अहिंसा

- थोरात ज्योती

B.A. III

अक्सर मेरा अपने मित्रों से हिंसा अहिंसा की परिभाषा को लेकर विवाद होते रहते हैं। कहना है कि, "राम की हिंसा तो फिर भी समझ में आती है। किंतु कृष्ण की हिंसा मात्र हिंसा थी। अकारण व्यर्थ में अपने तर्क देना कृष्ण से बड़ा कोई अहिंसक पैदा ही नहीं हुआ आज तक और वे सत्य, धर्म, न्याय के लिए कमजोरों की सहायतार्थ खड़े हुए।" एक मित्र तो हसकर कहता "जिस न्याय, सत्य में करोड़ों की जाने जायें। व्यर्थ है न्याय सत्य। कृष्ण को तटस्थ हो जाना चाहिए था।" मैं अपने तर्क रखता किंतु वह नहीं मानता। हम दोनों रहे थे कि एक पुरुष ने एक स्त्री को मार-पीट करना शुरू कर दिया। मैं रोकने के लिए आगे बढ़ा। उसने रोककर कहा, "यदि इस बीच बचाव में तुमने उस पर हाथ उठाया तो हिंसा होगी।"

मैंने कहा, "फिर उस स्त्री के साथ हुई हिंसा अन्याय का क्या होगा?" उसने कहा, "इसके लिए पुलिस है, कानून है। फिर कुछ न कुछ गलती स्त्री की भी होगी। ये भी हो सकता है कि यहा पर इसी जगह पिटना स्त्री का प्रारब्ध हो।" मैंने कहा, "भगवान ने हाथ क्यों दिये।" उसने कहा, "भोजन और शौच के लिए। शरीर पर बैठे मच्छर मखखी भगाने के लिए। शरीर की सफाई के लिए।"

मैंने कहा, "ये समाज भी हमारे शरीर की तरह है। यदि इसमें कोई अपराध हो, अन्याय हो तो इसका विरोध करना होगा।" वे बोले, "ये तो हिंसा हुई।" फिर अपनी व्यस्तता के सिलसिले में मैं बाहर चला गया। कुछ देर बाद वापस आया तो जो खबर मिली उसे सुनकर हैरान रह गया। मेरे परम् अहिंसक मित्र ने एक व्यक्ति का कत्ल कर दिया था। मैं उससे मिलने गया और पूछा, "हे अहिंसा के पुजारी तुम तो हत्यारे निकले। खून कर दिया तुमने।" वह बोला, "मैं भूल गया था कि दूसरे के घर आग न बुझाने से वह आग अपने घर तक भी पहुँच सकती है। एक अपराधी मेरे घर के अंदर घुसकर सारा सामान लूटने के बाद मेरी पत्नी के साथ जबरदस्ती करने लगा। अपने आप हाथ उठ गया और मैंने घर में रखी कुल्हाड़ी से उसपर वार कर दिया। जो राम ने किया जो कृष्ण ने किया वह हिंसा नहीं थी। वे अन्याय के विरोध में धर्म के पक्ष में खड़े थे। मैं गलत था।"

अहिंसा का ऊपरी शब्द पकड़ लिया मैंने। उसकी गहराई में नहीं गया। अपराध, अन्याय होते देखना भी हिंसा ही है। मेरी अहिंसा की परिभाषा संकुचित और ऊथली थी। हाथ मात्र खाने और खुजली मिटाने के लिए नहीं है। न मात्र शौच साफ करने के लिए है। वे हाथ व्यर्थ हैं। वे हाथ होते हुए भी नहीं हैं जो अन्याय अत्याचार के विरुद्ध न उठे। समाज में रहनेवाला यदि ये कहता है कि हमें क्या लेना दूसरे की समस्याओं से तो वह व्यक्ति समाज में रहने योग्य नहीं। वह पापी है। मैं उन तमाम योद्धाओं को नमन करता हूँ, जो राष्ट्र के लिए लड़े। जिन्होंने शत्रुओं का सीना छलनी किया गोलियों से अपनी जान की परवाह किये बिना। वे सही मायने में अहिंसक थे। जब बिना किसी लोभ लाभ के लिए, अपने कर्तव्य के लिए शस्त्र उठाये जाये तो वो अहिंसा नहीं धर्म युद्ध है। अब मैं समझ रहा हूँ कि क्यों कृष्ण अर्जुन को युद्ध करने के लिए कहते थे। असल में वे युद्ध नहीं कर्म करने के लिए कह रहे थे। वो कर्म जो अर्जुन के लिए जरूरी था, उसका धर्म था और जिससे वह भाग रहा था। कहते-कहते उसके आँसू में आसू आ गये।

शेरो-शायरी

दोस्त वो हैं जो आपको अपना मान सके।
आपके हर गम को भी जान सके।
आप चल रहे हो तेज बारिश में।
तो पानी में भी आपके आँसू पहचान सके।

जीवन सुख-दुख का संगम है।

- चव्हाण मंजूषा

B.A. III

“जीवन क्या हो तुम -
एक भ्रम, एक बोलती-चालती परछाई।
साँसों की धूप में जो अस्तित्वमान है,
मृत्यु की छाँव में जो गुमनाम है।”

‘जीवन’ यह शब्द ही हमें बहुत बड़ा अर्थ समझाता है। ‘जीवन’ जिंदगी और मौत के बीच का अंतर ही है जिंदगी तो मौत की अमानत है। साँस आती है, चली जाती है, यही तो अंत है जिंदगी का। जीवन में सुख है तो दुःख भी है अर्थात् दर्द।

“सीने में दर्द छिपा था,
होठों पर हँसी थी
देखनेवाली को क्या पता ?
हसनेवाली भी कितनी रोयी थी।”

सीने में दर्द छिपाकर होठोंपर हँसी की मुस्कान लहराये कितने ही चले आये हैं। कोई नया मोड़ राह पर मिलता है। दर्द! देते हैं कभी अपने तो कभी पराये। हर कोई चाहता है इसे भूलाना। कोई अपनाए संगीत, कोई प्यार, कोई दोस्ती, कोई हँसी तो कोई आँसू।

आँसू तो होते ही बहाने के लिए बह जाने के लिए! आँसू सुख और दुख के होते हैं। हमें जीवन लंबाई से नहीं बल्कि गहराई से नापना होगा। आसूँओं के साथ दर्दभरी यादों को बहा देना होगा और खुशी के साथ नवनिर्माण में जुट जाना होगा। क्योंकि,

“याँदे याद आती है,
बाते भूल जाती है।”

इसलिए हमें जीवन जीते-जीते सुखों की यादें सँभालते, दुःखों को झेलते आगे बढ़ना है। अपनी राहें ढुँढनी हैं हमें। यहाँ राहों का रुख अपनी तरफ मोड़ते जाना है हमें। चाहतो को अंजाम देते जाना है हमें। क्योंकि,

“जहाँ चाह है, वहाँ राह है।”

राह हो हमारी प्रगती की, इस शब्द को विकसित बनाने की, इन्सान को इस कर्मकांड से उभारकर, जाँत-पाँत से ऊपर उठाकर ‘इन्सानियत’ सिखाने और समझाने की। जीवन का उपयोग ही हमें इस मानवता के उद्देश के लिए करना है। जीवन

में सुख आता है तो हम खयाल करे। उनका नसीब है जिनको दो वक्त की रोटी मिलती है। जो स्वतंत्रता के ६० सालों बाद भी सोते हैं फूटपाथ पर और निवास करते हैं रास्तों पर। हम याद करे उन्हें भी जिनके बलिदान पर हमें मिली है आजादी और आज भी कर रहे हैं जो हमारी रक्षा। उनमें ही होगा कोई तुम्हारा भाई और होगी कोई बहन।

समाज में हम अगर मानते हैं हम खुद को जिन्दा तो, कुछ कर्तव्य भी बनता है। हमारा कर्तव्य लोगों के सहायता का और उन्हें थोड़ी सी ही सही लेकिन खुशियाँ देने का। आज दक्षिण भारत में प्रकृति ने मचाया है प्रलय और हतबद्ध है हमारी मानवजाति।

लेकिन इस स्थिति में भी हमें जो बचे हैं वहाँ पर उनको अपनाना होगा और मदद भी करनी होगी। आज उनपर है, तो कल हमपर भी होगी मुसीबतें। जीवन में हम ‘निर्माण’ करते हैं, विनाश करते हैं, फिर पुनः निर्माण करते हैं, लेकिन अंतिम स्वरूप की कल्पना नहीं, क्या है अंतिम स्वरूप? हमने ही किया है खून जात-पात के नामपर, हमारे ही भाइयों का और अत्याचारित किया है असहाय बहनों का। लेकिन अब हमें इस कुकर्म को समाप्त करना होगा। ऐसा ही जुल्म करनेवालों को चौराहों पर खत्म करना होगा। ऐसा ही जीवन अब हमें जीना होगा। आज ही फैसला करना है हमें वरना कल कयामत में ऐसा मौका भी नसीब ना होगा। राष्ट्र के नवनिर्माण में युवाओं को ही अब योगदान देना है।

जीवन हर शख्स के लिए आवाहन है। उसे न डगमगाते हुए, न हारते हुए धैर्य से उसे स्वीकारना होगा। आज भी बहुत से अधियारे घरों में ‘दिया’ जलाना है। सूरज की रोशनी का इंतजार बरसों से कुछ हमारी ही मानवता को है।

‘जीवन’ देते समय ईश्वर ना तो जात-पात देखता है ना कुल। लेकिन इन्सान ने तो ईश्वर को ही जातियों में बंद कर दिया है। ‘मानवता’ दिखाए तो कौन? इसलिए हमें जादा तर आज की जो युवा कौम जिसपर देश का भविष्य निर्भर है, वहीं सोचें की क्या कर सकते हैं अपने मजबुत हाथों से? बचा सकते हैं इज्जत हमारी माँ-बहनों की? कर सकते आजाद

'इन्सानियत' को समाज की कुप्रवृत्तीरूपी जंजीरो से और दिला सकते हैं न्याय सदियों से जुल्म झेलते आ रहे हमारे ही अन्यायग्रस्त बंधुओं को।

तभी जीवन सुख-दुख का संगम है। हम हृदय में मानवता की गरिमा है। जीवन तो इन रूपों की मिलीभगत है इन रूपों को जो जान पाएगा वहीं इस जीवन को खुशी से जी लेगा, अगर हम 'जीवन' को जीकर दूसरों का भी 'जीना' आसान बनाने का प्रयत्न करेंगे तो 'इन्सानियत' का दौरा फिर से नया प्रवाह धारण करेगा, बस—
"जिंदगी का जिंदगी से वास्ता जिंदा रहे, हम रहे जब तक हमारा हौसला जिंदा रहे।"

जीवन का सार

- बिचुकले पुनम
B.A. III

फूलों में जैसे सुगंध होती है
वैसे ही जीवन में आनंद होता है
फूलों में जैसे कांटे होते हैं
वैसे ही जीवन में दुःख होता है
जैसे फूलों में सुगंध और कांटों के
बिना फूल की कोई कीमत नहीं
उसी प्रकार जीवन में अगर
सुख-दुःख ना हो तो
जीवन जीने में क्या मजा
इसीलिए जीवन को यथार्थ
वही बनाता है
जो जीवन के सार को समझता है।

मंजिल

- गायकवाड साधना
B.A. III

मंजिल थी पास
पाने की थी आस
कोशिश थी पाने की
जरूरत नहीं थी घबराने की
ऐसा कहता था दिल मेरा
लेकिन नजर आता था चेहरा तेरा।

रास्ते में थे कांटे
वही पैदा करते थे, रुकावटे।
आँखें थी रास्ते की तलाश में
तभी नसीब ने दिया साथ
बन गई बात।

माँ की चाहत थी बेटी की मुस्कुराहट
पिता को सुनाई देती थी उसी की आहट।
बेटी की चाहत थी मंजिल को पाना,
माँ की जुदाई का दर्द था सहना।
इसलिए आता था रोना।

दिल कहता था मेरा,
तुम जरूर जितना।
थककर कभी न रुकना,
मंजिल पास ही है,
बस पाने की आस है।

मंजिल को पाना है मेरी चाहत
उसीसे मिलेगी राहत।
अब मंजिल को पाना है मेरा लक्ष्य।

हिंदी के कवि का रेल प्रेम

- कांबळे विश्वजित

B.A. III

पत्नी ने अपने पती से कहा डॉक्टर के पास जाना है। थोड़ा सा चेकअप करना है। शाम पत्नी को डाक्टर के पास ले जाकर कवि ने कहा जाइए दिखाईए।

मेरा तो बहाना था।

दरअसल आपको दिखाना था।

डॉक्टर साहब, ये कवि सम्मेलनो में जाते है।

सप्ताह में केवल दो दिनों के लिए घर आते है। महिने में बीस दिन बाहर रहते है। लगातार 'रेल यात्रा' के वातावरण को सहते है। इस बार घर आते हि कमाल कर दिया है। चार किट के पलंग को काटकर दो किट का कर दिया है।

अटैची को सांकल से बांध कर ताला लगाते है। तकिये मे हवा भरते है। और चप्पल सिरहाने रखते है। कमरे का ट्युब लाइट अलग किया उसकी जगह जीरो वाट का बल्ब लगा दिया है। टेप रिकार्डर से फिल्मी गानो का कैसेट निकाल कर रेलवे अनाउंसमेंट गाडी चलाने की ध्वनी, घंटी की घनघनाहट, और गरम चाऽऽय समोसा कि कर्कश आवाज का कैसेट लगाते है। मुंगफली के छिलके और बीडी सिगरेट के तुकडे पलंग के चारो और फैलाते है।

मैं तो रातभर जागती हूँ। और ये आराम से सो जाते है। पता नहीं कैसे जिंदगी जिते है। कप में चाय दो तो कुल्हड में पीते है। एक रात मेहमान आये तो मैंने इन्हें जगाया इन्होंने करवट बदली और मेरे हाथ में ट्रेन का टिकट और सौ रुपये का नोट थमाया। मैंने कहाँ ये क्या है, तो कहा रसीद नहीं बनाना इदौर आये तो ख्याल से उठाना। पिता जी से दहेज मे मिला

सोफासेट आधे दामों में बेच आये है। बदले में दो सीमेंट की बेंच खरीद लाये है। बेडरूम मे लगी पेंटीगज को अलग कर दिया है। उनकी जगह भारतीय रेल अपनी सम्पत्ति है। जंजीर खींचना मना है। लिखवा दिया है।

एक रात इनके पास आकर बैठी इन्होंने पाँव मोडे और कहा आइए आइए आराम से बैठिए। डॉक्टर साहब बताने में शर्म आती है पर आपसे क्या छिपाना है। निंद में मुझसे कहते है, बहन जी आपको कहा जाना है। डायनिंग टेबल पर खाना खाने से मना करते है। पुडीयाँ मिठाई के डिब्बे में और सब्जी को प्लास्टिक की थैली में भरते है। एक रात मेरे भाइ और पिताजी आये। दोनों इनकी हरकत से बहुत लजाये। रात में भाई ने इनकी अटैची जरासी खिचकाई ये गुस्से में बोले जंजीर खिंचू, चोरी करते शर्म नहीं आई। सुबह सुबह बुढ़े पिताजी जल्दी उठकर नहाने जा रहे थे। बाल्कनी पर इनके पास वाली खिडकी से आ रहे थे। उन्होंने खिडकी से हाथ डाल कर इन्हे जगाया इन्होंने गुस्से से कहा इस तरह से मत जगाओ। यहाँ कुछ नहीं मिलेगा बाबा, आगे जावो। पिताजी आगे गये तो उन्हे वापस बुलाया। उन्हे एक रुपया दिया और पुछा कौनसा स्टेशन आया।

इनका अजीब कारनामा है। एक पर एक हंगामा है। अभी कबाडी के यहाँ से पुराना टेबलफैन मंगवाया, छत पर लटके अच्छे खासे सिलींगफैन को उतार कर उसी जगह टबलफैन लटकाया। उसे चालू करने का विचित्र तरीका अपनाते है। सुबह मंजन ब्रश साबुन निकाल कर बाथरूम की ओर जाते है। मैं कहती हूँ बेटा गया है। तो वही लाइन लगाते है। समझाती हूँ आ जाओ तो रोकते है। हर दो मिनट के बाद बाथरूम का दरवाजा ठोकते है।

इन्होंने पुरे घर को सिर पर उठा लिया है। घर को वेटिंग रूम और बेडरूम को ट्रेन का कम्पार्टमेंट बना दिया है। इनके साथ जिंदगी कैसे कटेगी यह सोचकर डरते है। और ये सात जन्म कि बात करते है। हम तो एक हि जन्म से पछताये। भगवान किसी युवती को ऐसी रेल यात्रा करने वाले कवि की पत्नी न बनाये।

जीना इसी का नाम

- कदम सुनिल
B.A. III

खुश रहो खुश रखो
हँसो खेलो नाचो गाँओ
देते रहना लेना नहीं
हमारा कुछ भी नहीं
हवा देखो, पानी देखो
भूमी देखो फल देखो
प्रकाश हो या अंधेरा
कुछ भी हम लाए नहीं
जो है वह धरती का
मिलकर यहाँ बाँटे रहो
धरती के इस मैदान में
जब तक सांस चलती है
तब तक खुशी से खेलना
आँखे मुँद जाने पर
सबकुछ यहा छोडना है
नंगे बदन आए थे
खाली हमे जाना है
इसीलिए मेरा मेरा
करते यहाँ रहना नहीं
सभी इन्सान अच्छे है
धर्मो मे बाँटे नहीं
मन तो सबका है उसे
छोटा नहीं बडा मानों
भले ही दुखी हो मगर
दूसरों को खुश रखो
कल को हमने देखा नहीं
आज ही हम जिंदा है
जो तुमे करना है
कल पर कभी छोडो नहीं
देर कभी करो नहीं
आज ही तुम खुश रहो
यही तो जीवन का
दूसरा नाम है।

महिला

- सरते वनिता
B.A. III

महिलाएं सिर्फ शकल
और जिस्म से ही खुबसूरत नहीं होती,
बल्की वो इसलिए भी खुबसूरत होती है।
क्योंकी प्यार में ठुकराने के बाद भी...
किसी लडके पर तेजाब नहीं फेकती!
उनकी वजह से किसी लडके को
रास्ता नही बदलना पडता।
वो इसलिए भी खुबसूरत होती है...
की उनकी वजह से कोई लडका
दहेज मे प्रताडित हो कर फांसी नहीं लगाता।
वो राह चलते लडको पर
अभद्र टिप्पनिया नही करती।
वो इसलिए भी खुबसूरत होती है, कि
देर से घर आनेवाले पति पर
शक नहीं करती,
बल्की फिक्र करती है।
वो छोटी छोटी बातो पर
गुस्सा नहीं होती,
सामान नही पटकती,
हाथ नही उठाती
बल्की पार्टनर को समझाने की,
भरपूर कोशिश करती है।
वो जुर्म सह कर भी
रिश्ते निभा जाती है,
क्योंकि वो अपने बुढे माँ-बाप का
दिल नही तोडना चाहती।
वो हालात से समझौता
इसलिए भी कर जाती है,
क्योंकि उन्हे अपने बच्चों के
उज्वल भविष्य कि फिक्र होती है।
वो रिश्तों मे जीना चाहती है।
रिश्ते निभाना चाहती है।
रिश्तों को अपनाना चाहती है।
दिलों को जीतना चाहती है।
प्यार देना चाहती है।
हमसफर, हमकदम बनाना चाहती है।

Tension भरी Life का Solutions

- गाडवे यश
B.A. II

जब तुम्हें आता है tension
तो लुज होता है attension
दिमाग में होता है confusion
और फिर होती है irritation
इसी वक्त बिगडते हैं relation
और नहीं मिलता अच्छा co-operation
तभी आ जाते हैं बहुत से complication
और हो B.P. जाता है serious coughtion
और हो जाता है hepertension
समझ कर वो situation
तुम्हे ही ढूँढना पडेगा solution
problem solve होगा करने से discussion
इसे ना समझो हमारा suggestion
ये सिर्फ आपके लिए हैं एक precaution
समझो या नहीं.... discussion.

शेर-शायरी

दो दोस्तों की दोस्ती से जलते हैं लोग,
तरह-तरह की बाते करते हैं लोग
अब चाँद और सूरज का होता है
खुलकर मिलन, तो उसे भी
'ग्रहण' कहते हैं लोग।

अपराध

- बोर्डे पूजा
B.A. II

ताज था इंडिया का नाम,
नेताओं ने अपने लिए मिटा दिया उसका राज।
इंडिया का हर आदमी चाहे ताज में जाना,
आतंक ने किया ताज को निशाना।
टाटा की थी वह एक शान,
आतंकवाद ने ली उसकी भी जान।
ओबेराय, नरीमन हाऊस को भी न छोडा,
आतंकियो ने हमारे इंडिया को तोडा।
इंडिया की असुरक्षित जनता अब न सोती हैं,
तूफान के बाद शांति उसे चैन न देती हैं।
मुंबई की जनता त्सुनामी, आतंकवाद से
परेशान,
सरकार ने उसे दिया राजधानी का नाम।
जान देकर अमर बने करकरे, साळसकर, कामटे
हमारे उन जवानों को हम करते हैं, सलाम।
बार-बार प्रताडित करता यह सवाल
कौन हैं इसका वास्तविक जिम्मेदार ?
आतंकवाद, नेता या खुद इन्सान ?

शेर-शायरी

“अपने सपनो को कभी
ये मत बताओ कि,
आपकी तकलीफ कितनी बडी है।
अपनी तकलीफ को ये
बताओ कि आपका
सपना कितना बड़ा है।”

जश्न आजादी का

- कदम रोहित
B.A. II

नई उमंगे नई तरंगे,
नया सवेरा आया है।
आजादी का जश्न मनाने
स्वातंत्र्यदिन ये आया है।

सत्य अहिंसा और त्याग की
याद दिलाने आया है।
खुशियों की सौगात लेकर,
आसमान पर तिरंगा लहराया है।

शूर वीरों की गाथा को,
फिर दोहराने आया है।
झूम रही है चारो दिशाएँ
पंछी सूर में गा रहे
जलेबियों की मिठास घोलने
स्वातंत्र्य दिन ये आया है।

हजारों दिलों की मुस्कुराहटे
फिर से लौटाने आया है।
आजादी का जश्न मनाने
स्वातंत्र्य दिन ये आया है।

मंजिल

- बोडके अनिकेत
B.A. II

मंजिल थी पास

पाने की थी आस

कौशिश थी पाने की

जरूरत नहीं घबराने की

ऐसा कहता था दिल मेरा।

लेकिन गजर आता था चेहरा तेरा।

रास्ते में थे काँटे

वहीं पैदा करते थे रुकावटें।

आँखें थी रास्ते की तलाश में

तभी नसीब ने दिया साथ

बन गई बात।

माँ की चाहत थी बेटी की मुस्कुराहट

पिता को सुनाई देती थी उसी की आहट।

बेटी की चाहत थी मंजिल को पाना,

माँ की जुदाई का दर्द था सहना

इसलिए आता था रोना।

दिल कहता था मेरा,

तुम जरूर जितना।

थककर कभी ना रुकना

मंजिल पास ही है,

बस पाने की आस है।

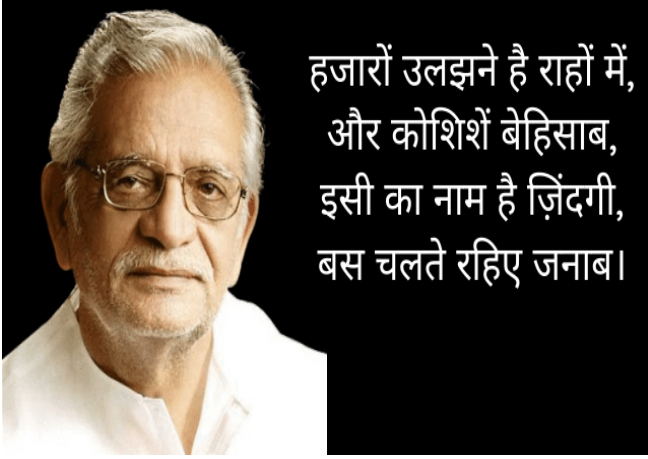
मंजिल को पाना है मेरी चाहत

उसीसे मिलेगी मुझे राहत

अब मंजिल को पाना ही है मेरा लक्ष्य।

जिंदगी गुलजार है..

- चिकणे शुभम
B.A. II

हजारों उलझने है राहों में,
और कोशिशें बेहिसाब,
इसी का नाम है जिंदगी,
बस चलते रहिए जनाब।

ये जिंदगी बड़ी अजीब होती है
कभी हँसाती है, तो कभी रुलाती है।

लेकिन जो इन मुश्किलों में भी हँसता है।
जिंदगी उसी के सामने सर झुकाती है

उम्मीदवाली धूप सच्चाईवाली आशा
रोने के बहाने कम हँसने के बहाने ज्यादा

जिंदगी कभी भी हमारे हिसाब से नहीं चलती
हमें जिंदगी के हिसाब से चलना पड़ता है

और ये बात सभी पर लागू होती है।
जिंदगी में हमें छाँव के साथ साथ धूप भी
झेलनी पड़ती है।

और इन दोनों से ही हमारी जिंदगी भरी पूरी
लगती है।
जिंदगी गुलजार होती है।

जिंदगी

- पवार हर्षदा
B.Com. I

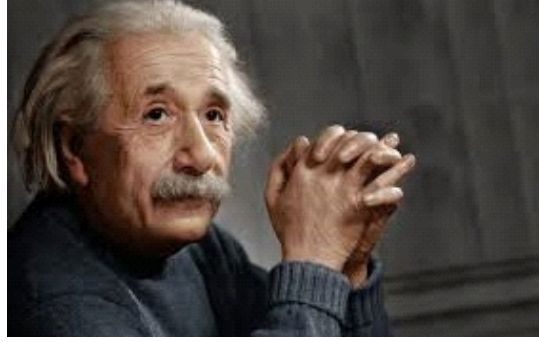
किंताबों के पन्ने पलट कर सोचती हूँ,
यूँ पलट जाएँ जिंदगी तो क्या बात है
तमन्ना जो पुरी हो ख्वाबों में
हकीकत बन जाए तो क्या बात है
कुछ लोग मतलब के लिए दूँढते है मुझे
बिना मतलब के कोई आए तो क्या बात है
कत्ल करके तो सब ले जाएँगे दिल मेरा,
कोई बातों से ले जाए तो क्या बात है
जो शरीफों के शराफत में ना हो बात,
एक शराबी कह जाए तो क्या बात है
जिंदा रहने तक खुशी दुँगी सबको
किसी को मेरे मौत पे खुशी मिल जाए
तो क्या बात है...!

जो आपकी जिंदगी में कील बनकर बार-बार
चुभे उसे एक बार हथौड़ी बन कर ठोक देना
चाहिए

**“You can't solve a problem on the same level that it was created.
You have to rise above it to the next level.”**

**Albert Einstein
(Greatest Physicists)**

English Section - Dr. Manoj Gujar

1.	Importance of English in the Present Era	Miss. Someshwari Shirtode
2.	The seven C's of Marketing & Management	Miss. Vaishnavi Pol
3.	Amul: The Taste of India	Miss. Pooja Pawar
4.	George Orwell and his Influence on Language and Writing	Miss. Mayuri Gholap
5.	Neeraj Chopra: First Indian Gold Medalist in Tokyo Olympics	Miss. Minal Bhoite
6.	Tips for Effective Time Management	Miss. Dhanshri Jagtap
7.	Basics of Intellectual Property Management (IP)	Akshay Karande
8.	Famous Quotes by Shakespeare	Miss. Gauri Shendage
9.	The Rise of Health-Consciousness among Consumers for Safe Food	Asst. Prof. Prajakta Bhise
10.	The Rise of the Bakery Industry in India at all Levels	Asst. Prof. Suhel Bhendawade

Importance of English in the Present Era

Miss. Someshwari Shirtode

The Best Jobs in English:

1. Advertising Manager
2. Lawyer
3. Public Relations Manager
4. Technical Writer
5. Writer & Author
6. Teacher/Lecturer
7. Reporter/Editor
8. Paralegal
9. Interpreter & Translator
10. Anchor
11. Magazine or newspaper editor
12. Copywriter
13. Social service
14. Production assistant
15. Marketing associate
16. Social Media Manager
17. Human resources Generalist
18. Content manager
19. Publisher
20. Research analyst
21. Brand Strategist
22. Internal Communications Executive

The Skills of English:

- Structured, quality writing
- Technical skills
- Time management
- Written and oral communication
- Analytical reading
- Critical and creative thinking

The seven C's of Marketing

The seven C's of Management

Miss. Vaishnavi Pol

1. Customer.
2. Consistency.
3. Creativity.
4. Culture.
5. Communication.
6. Change.
7. Channel.

1. Character
2. Connection
3. Cognition
4. Capability
5. Compassion
6. Confidence
7. Commitment

Amul: The Taste of India

Miss. Pooja Pawar

Over the years, Amul, one of the most beloved brands of our country, has become the taste of India just as its tagline claims. Every Indian millennial has grown up listening to the jingles of its many dairy products, and the Amul girl, the brand's mascot in the polka-dotted dress, has become a nostalgia-evoking symbol.

Amul was molded as a part of a cooperative movement against Polson Dairy in Anand, Gujarat, which procured milk from local farmers of Kaira District at very low rates and sold it to the then Bombay government. Everyone, except the farmers, benefited from this trade. The farmers took their plea to Sardar Patel who had advocated farmers' cooperatives since 1942. The result was the formation of the Kaira District Co-operative Milk Producers' Union Limited in Anand.

The union started pasteurizing milk produced by a handful of farmers for the Bombay Milk Scheme and grew to 432 farmers by the end of 1948. The rapid growth led to problems including excess production that the Bombay Milk Scheme couldn't accommodate. To solve this issue, a plant was set up to process all that extra milk into products such as milk powder and butter.

Amul, an Indian dairy cooperative society based at Anand, is a cooperative brand

managed by a cooperative body, the Gujarat Co-operative Milk Marketing Federation Ltd. (GCMMF), which today is jointly owned by 36 lakh milk producers in Gujarat, and the apex body of 13 District Milk Unions, spread across 13,000 villages of Gujarat. Amul spurred India's White Revolution, which made the country the world's largest producer of milk and milk products. Kaira District Milk Union Limited (later renamed to Amul - Anand Milk Union Limited) was founded in 1946 through the efforts of Tribhuvandas Patel. Amul's foundation was a significant contributor to the white revolution in India.

Tribhuvandas Patel under the guidance of Sardar Vallabhbhai Patel became the founding chairman of the organization and led it until his retirement in the 1970s. He hired Dr. Verghese Kurien in 1949. He convinced Dr. Kurien to stay and help with the mission. Under the chairmanship of Tribhuvandas, Dr. Kurien was initially the general manager and helped guide the technical and marketing efforts of Amul. Dr. Kurien was the chairman of Amul briefly after Tribhuvandas Patel died in 1994. Kurien, founder-chairman of the GCMMF for more than 30 years (1973-2006), is credited with the success of Amul's marketing. Amul has ventured into markets overseas. Amul cooperative was registered on 19th Dec. 1946 as a response to the exploitation of marginal milk producers by traders and agents in small cities. The prices of milk were arbitrarily determined at the time. The government had given Polson an effective monopoly in milk collection from Kaira and its subsequent supply to Mumbai.

Angered by the unfair trade practices, the farmers of Kaira approached Sardar Vallabhbhai Patel under the leadership of local

farmer leader Tribhuvandas Patel. He advised them to form a cooperative (Kaira District Co-operative Milk Producers' Union) and supply milk directly to the Bombay Milk Scheme instead of Polson. He sent Morarji Desai to organize the farmers. In 1946, the milk farmers of the area went on a strike which led to the setting up of the cooperative to collect and process milk. Milk collection was decentralized, as most producers were marginal farmers who could deliver, at most, 1-2 liters of milk per day. Cooperatives were formed for each village, too. By June 1948, the KDCMPUL had started pasteurizing milk for the Bombay Milk Scheme. Then Prime Minister Lal Bahadur Shastri visited Anand to inaugurate Amul's cattle feed factory on Oct. 31, 1964, and spent a night in village and spoke to farmers about their cooperative and after returning to Delhi he set in motion the creation of an organization, the National Dairy Development Board (NDDB), to replicate the Kaira cooperative in other parts of India. Under the selfless leadership of Tribhuvandas Patel, in 1973, Amul celebrated its 25th Anniversary with Morarji Desai, Maniben Patel and Verghese Kurien.

The cooperative was developed and managed by Dr. Verghese Kurien (Father of the White Revolution in India) with H. M. Dalaya. Dalaya's innovation of making skim milk powder from buffalo milk was a technological breakthrough that revolutionized India's organized dairy industry. With Kurien's help, the process was expanded on a commercial scale which led to the first modern dairy of the cooperative at Anand. This cooperative would go on to compete against established players in the market.

The trio's (T. K. Patel, Kurien and Dalaya's) success at the cooperative's dairy soon spread to Anand's neighborhood in Gujarat. Within a short span, five unions in other districts - Mehsana, Banaskantha, Baroda, Sabarkantha and Surat - were set up, following the approach

sometimes described as the Anand pattern. In 1970, it spearheaded the White Revolution of India. To combine forces and expand the market while saving on advertising and avoid competing against each other, the Gujarat Co-operative Milk Marketing Federation Ltd., an apex marketing body of these district cooperatives, was set up in 1973. The Kaira Union, which had the brand name Amul with it since 1955, transferred it to GCMMF. In 1999, it was awarded the Best of all 'Rajiv Gandhi National Quality Award.'

The GCMMF is the largest food products marketing organization in India. It is the apex organization of the dairy cooperatives of Gujarat. It is the exclusive marketing organization for products under the brand name of Amul and Sagar. From last 55 years, dairy cooperatives in Gujarat have created an economic network that links more than 31 lakh village milk products with crores of consumers in India. In one more major achievement, the dairy cooperatives of Gujarat under the GCMMF fold crossed milk procurement of 100 lakh kgs. per day mark on 27 Dec. 2007, which is the highest ever milk procurement achieved by any dairy network in India, be it private or cooperative and the entire quantity of milk received was accepted without any milk holidays and was processed successfully into milk and other milk products.

Over the years, Amul, together with GCMMF, has won numerous awards. Some of these include the Rajiv Gandhi National Quality Award (1999); the Golden Trophy for Outstanding Export Performance (2009-10); Best Marketing Campaign (2014); and World Dairy Innovation Award, among many others. Amul earned recognition all over the world when GCMMF introduced it on the Global Dairy Trade (GDT) platform, where only the six top dairy players across the world sell their products.

George Orwell and his Influence on Language and Writing

Miss. Mayuri Gholap

Eric Arthur Blair's (25th June 1903 – 21st January 1950) pen name is George Orwell. He is an English novelist, essayist, journalist and critic. In his work, we get lucid prose,

social criticism, opposition to totalitarianism, and outspoken support of democratic socialism. His allegorical novella *Animal Farm* (1945) and another novel *Nineteen Eighty-Four* (1949) are famous. He writes on the working class life in the north of England. His other works are *The Road to Wigan Pier* (1937) and *Homage to Catalonia* (1938). *Homage to Catalonia* (1938) is an account of his experiences soldiering for the Republican faction of the Spanish Civil War (1936–1939). In 2008, *The Times* ranked George Orwell second among 'The 50 greatest British writers since 1945'.

The adjective 'Orwellian'- describing totalitarian and authoritarian social practices is part of the English language, like many of his neologisms, such as 'Big Brother', 'Thought Police', 'Two Minutes Hate', 'Room 101', 'memory hole', 'Newspeak', 'doublethink', 'unperson', and 'thought crime', as well as providing direct inspiration for the neologism 'groupthink'.

In his essay 'Politics and the English Language' (1946), Orwell provides six rules for writers:

1. Never use a metaphor, simile or other figure of speech which you are used to seeing in print.
2. Never use a long word where a short one will do.
3. If it is possible to cut a word out, always cut it out.
4. Never use the passive where you can use the active.
5. Never use a foreign phrase, a scientific word or a jargon word if you can think of an everyday English equivalent.
6. Break any of these rules sooner than say anything outright barbarous.

Orwell worked as a journalist. He claimed that we should be attentive to how the use of language has limited our capacity for critical thought just as we should be equally concerned with the ways in which dominant modes of thinking have reshaped the very language that we use.

In *Nineteen Eighty-Four*, Orwell described a totalitarian government. Several words and phrases from *Nineteen Eighty-Four* have entered popular language. 'Newspeak', 'Doublethink', 'Prolefeed' and 'Big Brother'. Big Brother means a supreme dictator who watches everyone.

Orwell may have been the first to use the term 'cold war'. It refers to the state of tension between powers in the Western Bloc and the Eastern Bloc. His essay, 'You and the Atom Bomb' was published in *Tribune* on 19 October 1945.

Neeraj Chopra: First Gold Medalist in Tokyo Olympics

Miss. Minal Bhoite

Neeraj Chopra is an Indian athlete who competes in the javelin throw. As of August 2021, he is ranked world No. 2 by the World Athletics organization. He is the first track and field athlete to win a gold medal for India at the Olympics. He is also an Indian athlete to win at the IAAF World U20 Championships, where in 2016 he achieved a world under-20 record throw of 86.48 m, becoming the first Indian athlete to set a world record. He participated in the 2018 Commonwealth Games & the Asian Games, serving as the flag-bearer in the latter and winning gold medals in both. In his debut, at the 2020 Tokyo Olympics, Chopra won the gold medal on 7 August 2021 with a throw of 87.58 m in his second attempt. As of 2021, he is one of only two Indians to have won an individual Olympic gold medal the other being Abhinav Bindra.

Chopra was born on 24 December 1997, in Khandra village, Panipat district, Haryana. He was graduated from Dayanand Anglo-Vedic College in Chandigarh, and as of 2021 is pursuing a Bachelor of Arts from Lovely Professional University in Jalandhar, Punjab. Chopra won his first international medal in 2014, silver at the Youth Olympics Qualification in Bangkok. He achieved his first throw of over 70 metres at the 2014 senior nationals.

In the year 2015, he broke previous world record. He finished in fifth place at the 2015 National Games in Kerala, and received a call back for the national-level training camp as a result, leaving Panchkula in 2016 to train at Netaji Subhas National Institute of Sports, Patiala. According to Chopra, his inclusion in the national camp marked a turning point in his career, as he received better facilities, a better quality diet and an improved standard of training from that available at Panchkula. Training with national level javelin throwers improved his morale. Chopra was also assigned his first dedicated javelin coach, Kashinath Naik.

At the 2016 South Asian Games, Chopra achieved a new personal best during the athletics finals in Guwahati on 9 February, winning gold with a throw of 82.23 meters, though falling short of the 83-meter Olympic qualifying mark. He also began training under Australian coach Gary Calvert that month. Chopra won a gold medal in the 2016 IAAF World U20 Championships in Bydgoszcz, Poland and set a world junior record of 86.48 m, becoming the first Indian athlete to achieve a world record, at the same time setting a new

national record. Impressed with Chopra's performance and his future potential, the Indian Army offered him a direct appointment as a Junior Commissioned Officer (JCO) in the Rajputana Rifles with the rank of Naib Subedar. In Sept.2016, he left the Netaji Subhas National Institute of Sports to train at the Sports Authority of India centre in Bangalore. He was formally inducted as a JCO in Dec. 2016, and subsequently received extended leave to continue his training.

Chopra won a gold medal in the 2017 Asian Athletics Championships in Bhubaneswar, Odisha. In the men's javelin throw at 2018 Commonwealth Games, he registered a season-best effort of 86.47 metres, becoming the first Indian to win the javelin throw at the Commonwealth Games. In May 2018, he again broke the national record at the Doha Diamond League with a throw of 87.43 metres.

In August 2018, Chopra made his debut appearance at the Asian Games and was also the flag-bearer for the Indian contingent during the 2018 Asian Games Parade of Nations. On 27 August, he threw a distance of 88.06 m to win gold in the Men's javelin throw at the 2018 Asian Games and set a new Indian national record, bettering his own previous record. It was also India's first gold medal in javelin throw at the Asian Games. Chopra was the only track and field athlete that year to be recommended by the Athletics Federation of India (AFI) for the country's highest sports award, the Major Dhyanchand Khel Ratna was awarded the Arjuna Award in September 2018. He was further rewarded by the army with an out-of-turn promotion to subedar in November. Chopra missed the 2019 World Championships in Doha due to bone spurs in his right elbow, undergoing surgery in Mumbai on 3 May 2019.

After a 16-month gap, he returned to

international competition in Jan. 2020 with a winning throw of 87.86 metres in the Athletics Central North West League Meeting in Potchefstroom, South Africa, which as a distance of over 85 meters qualified him for the Tokyo Olympiad. After South Africa, Chopra travelled to Turkey for training, but was forced to return to India in March 2020 due to the COVID-19 pandemic. Owing to the pandemic and lockdown in India, Chopra spent the next year training at the NIS Patiala. In late 2020, the Athletics Federation of India and the Odisha state government aided the national javelin team by arranging a training camp at Kalinga Stadium in Bhubaneswar, which Chopra attended from December 2020 through February 2021.

On 5 March 2021, Chopra again broke his own national record with a new throw of 88.07 m, which ranked him third-best internationally. He opened his international season of 2021 there with a throw of 83.18 metres, which earned him a gold medal. He went on to compete in the Karlstad Meet in Sweden on 22 June, where he achieved gold with a sub-par throw of 80.96 m. before winning a bronze in the Kuortane Games in Finland despite achieving a throw of 86.79 m. On 4 August 2021, Chopra made his debut at the Olympics, representing India in the Japan National Stadium. Chopra topped his group and qualified for the final with a throw of 86.65 metres. Chopra won the gold medal in the final on 7 August with a throw of 87.58 m in his second attempt, becoming the first Indian Olympian to win a gold medal in athletics, and the first post-independence Indian Olympic medalist in athletics. He dedicated his win to sprinters Milkha Singh and P. T. Usha, both former Olympians from India.

Tips for Effective Time Management

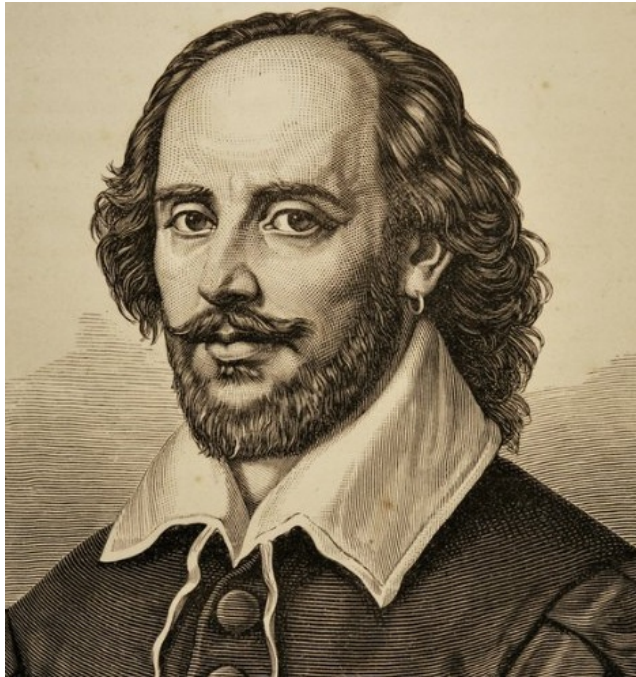
Miss. Dhanshri Jagtap

1. Start your day early.
2. Focus on one task at a time.
3. Set goals correctly. Set goals that are achievable and measurable.
4. Prioritize wisely. Prioritize tasks based on importance and urgency.
5. Set a time limit to complete a task.
6. Take a break between tasks.
7. Organize yourself.
8. Remove non-essential tasks/activities.
9. Plan ahead.
10. Train the other side of your brain.
11. Put a time limit on tasks.
12. Add a "done list" to your to-do list.
13. Before meetings, determine your desired results.
14. Turn your system into habits.
15. Exercise often.
16. Sleep well.
17. Schedule relaxation time.
18. Learn to say 'No.'
19. Create a daily plan or to-do list.
20. Take advantage of golden hours or biological prime time.
21. Find out where you're Wasting Time
22. Establish Routines and Stick to them as Much as Possible.
23. Get in the Habit of Setting Time Limits for Tasks.
24. Be Sure Your Systems are Organized
25. A Bonus Tip: Your Time Belongs to You.

Famous Quotes by Shakespeare

Miss. Gauri Shendage

1. "All the world's a stage, / And all the men and women merely players:"
2. "This above all: to thine own self be true,"
3. "To be, or not to be, that is the question,"
4. "Hell is empty / And all the devils are here."
5. "It's not enough to speak, but to speak true."
6. "Double, double toil and trouble."
7. "The course of true love never did run smooth;"
8. "Love looks not with the eyes, but with the mind;"
9. "That had a heart to love, and in that heart / Courage to make 's love known?"
10. "Love sought is good, but given unsought is better."
11. "All that glisters is not gold."
12. "Whoever loved that loved not at first sight?"
13. "But love is blind and lovers cannot see / The pretty follies that themselves commit;"
14. "Friendship is constant in all other things / Save in the office and affairs of love:"
15. "There's daggers in men's smiles."
16. "Neither a borrower nor a lender be; / For loan oft loses both itself and friend."
17. "I would not wish, / Any companion in the world but you,"
18. "It is a wise father that knows his own child."
19. "Cowards die many times before their deaths; / the valiant never taste of death but once."
20. "A man can die but once."
21. "Thou know'st 'tis common; all that lives must die, / Passing through nature to eternity."
22. "Death lies on her like an untimely frost / Upon the sweetest flower of all the field."
23. "Everyone can master a grief but he that has it."

The Rise of Health-Consciousness among Consumers for Safe Food

Asst. Prof. Prajakta Bhise
Department of B. Voc.
Food Processing Technology

The increasing incidences of food-related disorders have prompted consumers to bring about vital changes in their diet and lifestyle, making them more health-conscious than ever. Automatically, the train of thought is diverted towards purchasing foods without added preservatives that might hamper one's health. The demand for products that do not carry the 'healthy' label is then bound to reduce, and to stay at the top, the need to eliminate artificial constituents from products has come to the fore as one of the major challenges faced by food and beverage managers.

One of the major factors that have led to increased diabetes prevalence is obesity, linked to a major intake of sugar via processed foods and cereals. This realization has, since the last half a decade, led to consumers shying away from products containing artificial sweeteners and other added preservatives. Thus, one of the biggest challenges of food and beverage industry is for manufacturers to come up with healthy products that provide ample nutrients; yet, at the same time, do not take away from the aesthetics of the brand. This has led to a variety of nutrient-rich foods making it to supermarket aisles, labeled 'gluten-free', 'dairy-free', 'sugar-free', and the like. The widespread expansion of food supplements ingredients markets an apt example justifying the aforesaid.

As consumers tend to purchase products with value addition, food products reinforced with proteins, vitamins, and other nutrients have

better chances of a massive sale, fueling food additives market, which is slated to register revenues over USD 115 billion by 2024. Adding value to food products without diminishing their quality or compromising on taste, and yet maintaining the cost-effectiveness, adds to the long list of current issues in the food industry. Yet another trend that forms the crux of the challenges faced by food and beverage managers is the rising demand for organic food. The drastic reduction in the demand for processed foods has fueled the organic food market, increasing awareness levels regarding natural foods and their positive health impact. This has favored the demand for natural, healthy, food products, pushing organic rice protein market trends.

The dramatic no-show of consumers from the 'center of store' aisle products also demonstrates that consumers prefer to stay away from packaged goods, which is why brainstorming strategies to combat the increasing demand for organic products is one of the major challenges faced by food and beverage managers today. A recent example of how beverage manufacturers have been tackling this challenge is that of Coca Cola, which has recently launched the first sugar-free flavored water in Japan, under the brand "ILOHAS".

The Rise of the Bakery Industry in India at all Levels

Asst. Prof. Suhel Bhendawade

Department of B. Voc.

Food Processing Technology

In the olden days, people did not make extravagant dishes and stuck to simple food like chapatis, rice, pulses, corn, bajara amongst others. There was no advancement in food habits as there was no awareness of the advanced methods of cooking food. But with the passing of time, man started thinking of some new items of food to change the taste with the same ingredients used in traditional food. Food ingredients have commanded the food industry around the globe making people savour the food they eat. Food is no more about quenching the hunger, but it is actually driving people into an obsession with the tastes it leaves behind. Bakery products are one of the most popular food items that people go for in the 21st century. As one of the largest segments in the food processing sector in India, the bakery industry offers huge opportunities for growth, innovation, and job generation. Separated into three categories, bread, biscuits, and cakes and

pastries, the bakery industry reached a market value of USD 7.22 billion in 2018. As the second largest producer of biscuits after the USA, India is a key player internationally.

Changing consumer habits and lifestyle are shaping the bakery industry in India. Part of a global trend, there is greater demand for healthier products and alternatives, particularly when it comes to bakery goods which are now more commonly consumed daily as opposed to being a treat. With high consumption rates, customers want baked goods that are 'guilt-free' and are increasingly seeking gluten-free products or goods made with alternative ingredients such as multigrain and whole-wheat. Alongside healthier options, millennial in particular are always seeking new flavours and experiences, making flavour innovation key.

With the recent influx of international cafe and bakery chains, on-the-go food has become increasingly popular. With hectic lifestyles, Indian consumers are prioritizing convenience, and as breads and biscuits are fast-moving consumer goods (FMCG), bakeries are a go-to option. While there is demand and appetite for bakery products, the Indian bakery industry

faces certain challenges. The industry is generally divided into organized and unorganized, with more than 2,000 organized or semi-organized bakeries, and 1,000,000 unorganized bakeries. Operational efficiency is a major issue in the industry, as is the lack of technology and skilled workers.

At every level in the bakery industry in India there are challenges and opportunities. While the rise of local home bakers is encouraging, there are issues of hygiene practices and standards, and organized bakeries are also incurring losses due to lack of operational efficiency and skilled workers.

Career Opportunities

1. Chefs and Head Cooks: Chefs and head cooks oversee the daily food preparation at restaurants and other places where food is served. They direct kitchen staff and handle any food-related concerns.

2. Cooks: Cooks prepare, season, and cook a wide range of foods, which may include soups, salads, entrees, and desserts.

3. Food Processing Workers: Food and tobacco processing workers operate equipment that mixes, cooks, or processes ingredients used in the manufacture of food and tobacco products.

4. Food Preparation Workers: Food preparation workers perform many routine tasks under the direction of cooks, chefs, or food service managers. Food preparation workers prepare cold foods, slice meat, peel and cut

vegetables, brew coffee or tea, and perform many other food service tasks.

Education for Bakers

Although there are no formal education requirements to become a baker, some candidates attend a technical or culinary school. Programs generally last from 1 to 2 years and cover nutrition, food safety, and basic math. To enter these programs, candidates may be required to have a high school diploma or equivalent. There are other bakery and confectionery specific specialization courses of 6-month duration. You can read more about the top hotel management colleges in India here.

Duties of Bakers

Bakers typically do the following:

1. Check the quality of baking ingredients
2. Prepare equipment for baking
3. Measure and weigh flour and other ingredients
4. Combine measured ingredients in mixers or blenders
5. Knead, roll, cut, and shape dough
6. Place dough into pans, into molds, or onto baking sheets
7. Set oven temperatures and place items into ovens or onto grills
8. Bakers produce various types and quantities of breads, pastries, & other baked goods sold by grocers, wholesalers, restaurants, and institutional food services.

अहवाल विभाग

प्रास्ताविक

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा या मुख्य उद्देशाने महाविद्यालयात वर्षभर विविध उपक्रम आणि कार्यक्रमाचे आयोजन केले जाते. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२०२१ शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयातील विविध विभाग, प्रशासकिय समित्या यांच्या मार्फत घेण्यात आलेल्या उपक्रमांचा अहवाल आपणासमोर सादर करीत आहोत.

महाविद्यालयातील Entrepreneurship and Placement Cell, स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र, राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग, सांस्कृतिक विभाग, क्रीडा विभाग, परीक्षा विभाग, समाजिक शास्त्र मंडळ, अंतर्गत तक्रार समिती, सेचतना मंडळ, वाणिज्य विभाग, नर्सिंग मंडळ, सहल विभाग, जिमखाना विभाग, अंतर्गत दर्जा हमी कक्ष, प्राध्यापक प्रबोधिनी, ग्रंथालय विभाग, व्यवसाय शिक्षण प्रशिक्षण विभाग, शिष्यवृत्ती विभाग, आय.सी.टी. विभाग, भिक्तीपत्रक विभाग, अविष्कार संशोधन मंडळ, अग्रणी महाविद्यालय योजना, विद्यार्थी कल्याण विभाग, संशोधन विभाग, महिला विकास कक्ष तसेच महाविद्यालयातील मराठी विभाग, हिंदी विभाग, इंग्रजी विभाग, अर्थशास्त्र विभाग, इतिहास विभाग, वाणिज्य विभाग, विज्ञान व बी.व्होक. विभाग इत्यादी विभागांच्या वतीने वर्षभर संपन्न होणाऱ्या कार्यक्रमांची व विविध उपक्रमांची सविस्तर माहिती अहवाल रुपाने आपणासमोर सादर केली आहे.

प्रा. डॉ. सुंदर पोटभरे
सहसंपादक अहवाल विभाग

२०२०-२१ मधील प्रवेशित विद्यार्थी संख्या

कला शाखा
बी.ए. भाग -१ - १६०
बी.ए. भाग -२ - ८६
बी.ए. भाग -३ - ७८
३२४

वाणिज्य शाखा
बी.कॉम. भाग -१ - ७९
बी.कॉम. भाग -२ - ३०
बी.कॉम. भाग -३ - २६
१३५

विज्ञान शाखा
बी.एस्सी. भाग -१ - ६०
बी.एस्सी. भाग -२ - ४३
१०३

बी.व्होक. शाखा
बी.व्होक. भाग -१ - २४
२४

Professional Courses run by Enterprenership & Placement Cell

Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur and Innovative engineering, Satara jointly started Two Professional Courses:

1. Skill Development Programme on International Trade (Export-Import Management) starts from 26 July 2021, Enrolled 10 Students.
2. Skill Development Programme on GST Law
(These Courses designed and framed by Er. Arvind Kadam, Entrepreneur, Innovative Engineering, (Manufacturing and Export Venture) Satara.

This Committee Work done in Year 2020-21:

- 1) Organized One day National Webinar on 'Hydrogan: the fuel of Future a Promising Step towards Retiring for Fossil Fuels on 28th Sept. 2021 .' (Resource Person Er.Arvind Kadam)
- 2) Organized special lecture on Intoduction to GST Law Course by Er. Arvind Kadam , Entrepreneur, Innovative Engineering, Satara (Manufacturing and Export Venture) on dated 23rd March 2021.
- 3) Organized special lecture on Certificate Course on International Trade (Export-Import Management) by Er. Arvind Kadam, Entrepreneur, Innovative Engineering, (Manufacturing and Export Venture) Satara on dated 20th July 2021.
- 4) Organized a Book Publication Ceremony on 'International Trade (Export-Import Management)' in the presence of Chief Guest of Hon'ble MLA Maheshji Shinde, Hon'ble Rajendra Ranade & Hon'ble Sandip Bhagat on 07th August 2021.
- 5) Exercised an Internship programme for College Students with Girisha Wealth Maker, Satara organized (05 students are participated and Miss Rutuja Pawar was selected).
- 6) Completed Online Internship Programme with Citi Bank Edubridge, Learning Pvt Ltd., on 13th July 2020 to 28th July 2020.
  1. Dhanshree Salunkhe B.A.III (Economics).
  2. Madhuri Bodake B.A.III (Economics).
  3. Ajay Davande B.A.III (Hindi).
  4. Arti Dalvi B.A.III (Hindi)
- 7) Exercised an Internship Programme for the Marathi, Hindi & English with Daily Sakal, Media Group, Satara on 1st April 2021 to 15th April 2021.

Dr. Sundar Potbhare
Coordinator

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना स्पर्धा परीक्षा उदा. युपीएससी, एमपीएससी, स्टाफ सिलेक्शन, बँकिंग, रेल्वे, पोस्ट, संरक्षण दल, एलआयसी, इत्यादी परीक्षांची माहिती करून देणे व त्यासाठी त्यांना प्रेरणा देण्यासाठी व स्पर्धा परीक्षा संदर्भात विद्यार्थ्यांना आवड निर्माण व्हावी यासाठी हा विभाग सतत कार्यरत असतो. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये या विभागाने ऑनलाईन व ऑफलाईन पद्धतीने खालील उपक्रम राबविले.

अ.क्र.	दिनांक	कार्यक्रम	प्रमुख पाहुणे
१.	१५ जून २०२०	महाराष्ट्र शासनाच्या जिल्हा कौशल्य विकास रोजगार व उद्योगजता मार्गदर्शन केंद्र सातारा मार्फत ऑनलाईन रोजगार प्रशिक्षणात आपल्या विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला	डॉ. मनिषा आनंद पाटील
२.	१६ डिसेंबर २०२०	'स्पर्धा परीक्षा करीअरचा मार्ग' या विषयावर व्याख्यानांचे आयोजन	मा. अमित ढाणे, युनिक अॅकॅडमी, पुणे
३.	१३ मार्च २०२१	Guest Lecture Career opportunities in Forestry and How to go about it? या विषयांवर विशेष व्याख्यान	Ad. Balasaheb Ubale Asst. Commissioner of Forest Dept (Retd)
४.	१२ मे २०२१	'स्पर्धा परीक्षांना सामोरे जाताना' या विषयावर विशेष व्याख्यान	डॉ. अनिल सत्रे मोहनराव, पतंगराव पाटील महाविद्यालय, बोरगाव
५.	१४ जून २०२१	महाराष्ट्र राज्य उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग यांच्या सहकार्याने 'करीअर कड्डा' कार्यक्रम	मा.यशवंत शितोळे, अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य माहिती तंत्रज्ञान विभाग
६.	२४ जुलै २०२१	MPSC/UPSC परीक्षांची तयारी कशी करावी ?	मा.श्री. अनिल धायगुडे धायगुडे अॅकॅडमी, सातारा
७.	३० जुलै २०२१	सैन्यदलातील करीअरच्या संधी या विषयावर विशेष व्याख्यान	मा.श्री. दिपक खोंडे पाटील ज्ञानभारती फौंडेशन, कोल्हापूर
८.	२४ ऑगस्ट २०२१	Webinar on Emergina Career option in Banking and Real Estate Sector	Ms. Shaila Thakur SP Academy, Banglor

प्रा.डॉ. सुंदर पोटभरे

विद्यार्थी सहाय्य निधी समिती

महाविद्यालयातील आर्थिकदृष्ट्या मागासलेल्या विद्यार्थ्यांना आर्थिक सहाय्य करण्यासाठी महाविद्यालयात विद्यार्थी सहाय्य निधी समितीची स्थापना करण्यात आलेली आहे. या समितीने शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये महाविद्यालयातील आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत विद्यार्थ्यांना परीक्षा फी सवलत, प्रवेश फी मध्ये सवलत अशा विविध स्वरूपात विद्यार्थी सहाय्य निधीमधून महाविद्यालयातील २२ विद्यार्थ्यांना रुपये १०,०००/- एवढी मदत केलेली आहे. याशिवाय गरजू विद्यार्थी दत्तक पालक योजनेच्या अंतर्गत महाविद्यालयातील प्राद्यापकांनी अत्यंत गरजू अशा ११ विद्यार्थ्यांची प्रवेश फी, परीक्षा फी भरण्याची जबाबदारी स्वीकारून या विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक प्रवास सुकर होण्यास मदत केली आहे.

डॉ. अशोक शेलार

माजी विद्यार्थी मंडळ

महाविद्यालयाच्या माजी विद्यार्थी मंडळाच्या माध्यमातून महाविद्यालयाला नेहमीच वेगवेगळ्या प्रकारची मदत होत असते. यामध्ये यावर्षी दि. ०९/०७/२०२० रोजी महाविद्यालयात महाविद्यालय वर्धापन दिनाच्या निमित्ताने माजी विद्यार्थी संघ, ग्रामपंचायत देऊर व रासेयो च्या संयुक्त विद्यमाने रक्तदान शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये ३५ रक्तदात्यांनी रक्तदान केले. दि. १५/०८/२०२० व १५/०८/२०२१ रोजी कोरेगाव तालुक्यातील किल्ले वंदनगड येथे राष्ट्रीय सेवा योजना, माजी विद्यार्थी संघ, ग्रामपंचायत बनवडी व वनविभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने वृक्षारोपनाचा कार्यक्रम राबविण्यात आला या वेळी ११५ व ५१ असे एकूण १६६ रोपांचे वृक्षारोपन करण्यात आले. दि. १६/११/२०२० रोजी महाविद्यालयात इनोव्हेटीव इंजिनिअरींग, सातारा यांच्या प्रायोजकत्वात व माजी विद्यार्थी संघ याच्या सहकार्याने व संयुक्त विद्यमाने भाऊबीज एक सामाजिक दायित्व या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले यामध्ये देऊर पंचक्रोशीतील अकरा गावांमधील एकूण २३ भगिनींना साडी व मिठाईची भाऊबीज देऊन या भगिनींचा आत्मसन्मान वाढविला. महाविद्यालयाच्या माजी विद्यार्थ्यांनी कोविड-१९ प्रतिबंधात्मक कार्यक्रमांमध्ये आपापल्या गाव पातळीवर सक्रीय सहभाग नोंदविला.

डॉ. अशोक शेलार

विद्यार्थी-पालक-शिक्षक समिती

विद्यार्थी-पालक-शिक्षक समितीच्या वतीने विद्यार्थी, पालक व शिक्षक यांच्यात समन्वय साधण्याचे काम या समितीमार्फत केले जाते. विद्यार्थी व पालकांना महाविद्यालयातील विविध योजनांची माहिती व्हावी यासाठी विद्यार्थी-पालक-शिक्षक मेळावा व विविध उपक्रम राबविले जातात. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये या समितीने खालील उपक्रम राबविले आहेत.

- १) महाविद्यालयातील प्रवेश प्रक्रिया राबविण्यासाठी जून महिन्यात १२ वी पास झालेल्या विद्यार्थ्यांना भेटण्यासाठी विद्यार्थी-पालक भेटीची गावनिहाय नियोजन केले. त्यानुसार महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापकांनी विद्यार्थी-पालक भेट केली.
- २) प्रवेश घेणे, शिष्यवृत्तीसाठी कोणकोणत्या कागदपत्राची आवश्यकता आहे. परीक्षा संदर्भातील माहिती विद्यार्थ्यांना देणे यासारखी अनेक कामे या समितीने वर्षभरात केली.
- ३) दि. १२ सप्टेंबर २०२० रोजी ऑनलाइन पद्धतीने विद्यार्थी-पालक-शिक्षक मेळावा आयोजित केला. या मेळाव्यासाठी एकूण ९८ सहभागीने आपला सहभाग नोंदविला.
- ४) दि. १९ जानेवारी २०२१ रोजी ऑनलाईन पद्धतीने दुसरा विद्यार्थी-पालक-शिक्षक मेळावा आयोजित केला या मध्ये एकूण ६७ विद्यार्थी पालक शिक्षकांनी सहभाग नोंदविला. महाविद्यालयातील विविध उपक्रम पार पाडण्यासाठी ही समिती सातत्याने कार्यरत असते.

डॉ. कमलसिंग क्षत्रिय

राष्ट्रीय सेवा योजना

- ❖ दि. २१/०६/२०२० रोजी जागतिक योगदिनानिमित्त योग प्रशिक्षक अॅड. संतोष भोसले अरबवाडी ता. कोरेगांव यांचे मार्गदर्शनाखाली योगासने प्रात्यक्षिकाचा कार्यक्रम ऑनलाईन स्वरूपात घेण्यात आला.
- ❖ दि. २६/०६/२०२० रोजी छ. शाहू महाराज जयंती साजरी करण्यात आली यावेळी मा. प्राचार्यांच्या शुभहस्ते शाहू महाराजांच्या प्रतिमेचे पूजन करण्यात आले.
- ❖ दि. ०९/०७/२०२० रोजी महाविद्यालयात 'महाविद्यालय वर्धापन दिनाच्या निमित्ताने' माजी विद्यार्थी संघ, ग्रामपंचायत देऊर व रासेयो च्या संयुक्त विद्यमाने रक्तदान शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. या शिबीरात एकूण ३५ रक्तदात्यानी रक्तदान केले. क्रांतीसिंह नाना पाटील शासकीय सर्वसाधारण रुग्णालय साताराच्या शासकीय रक्तपेढीने या शिबीरासाठी सहकार्य केले.
- ❖ दि. १५/०८/२०२० रोजी कोरेगाव तालुक्यातील किल्ले वंदनगड येथे माजी विद्यार्थी व वनविभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने वृक्षारोपनाचा कार्यक्रम राबविण्यात आला यावेळी ११५ रोपांची लागण करण्यात आली..
- ❖ दि. ०३/०९/२०२० रोजी रासेयो व क्रीडा विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने देऊर येथे फिट इंडिया फ्रीडम रॅली चे आयोजन करण्यात आले.
- ❖ दि. ०८/०९/२०२० रोजी महाविद्यालय परिसरामध्ये रासेयो स्वयंसेवकांनी वृक्षसंवर्धनासाठी श्रमदान केले.
- ❖ दि. २७/१०/२०२० रोजी भ्रष्टाचार निमुर्लन दिनानिमित्त भ्रष्टाचार संदर्भात जनजागृती व जनआंदोलन याकरीता महाविद्यालयाच्या सर्व शिक्षक व प्रशासकीय कर्मचारी यांनी भ्रष्टाचार विरोधी शपथ घेतली.
- ❖ दि. २९/१०/२०२० रोजी पासून महाविद्यालयात ऑफलाईन पद्धतीने सुरु झालेल्या विद्यापीठ परीक्षा कोविड विषयक प्रतिबंधात्मक नियमांचे काटेकोर पालन करून सुरक्षितरित्या पार पाडण्यासाठी रासेयो कार्यक्रम अधिकारी व स्वयंसेवकांनी कोविड १९ प्रतिबंधात्मक उपाययोजना राबविण्यामध्ये योगदान दिले.
- ❖ दि. ०७/११/२०२० हा दिवस 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर शाळा प्रवेश दिन' असून महाराष्ट्र शासनाच्या सूचनांनुसार हा दिवस विद्यार्थी दिन म्हणून साजरा करण्यात आला. यावेळी डॉ. शरद गायकवाड, महावीर कॉलेज, कोल्हापूर यांचे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जीवन व कार्य या विषयावर ऑनलाईन व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- ❖ दि. १६/११/२०२० रोजी महाविद्यालयात इनोव्हेटीव इंजिनिअरींग सातारा यांच्या प्रायोजकत्वात व माजी विद्यार्थी संघ यांच्या सहकार्याने व संयुक्त विद्यमाने भाऊबीज एक सामाजिक दायित्व या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले यामध्ये देऊर पंचक्रोशीतील अकरा गावांमधील एकूण २३ भगिनींना साडी व मिठाईची भाऊबीज देऊन या भगिनींचा आत्मसन्मान वाढविला. या कार्यक्रमासाठी संस्था विश्वस्त व पंचक्रोशीतील ११ गावतील सरपंच व लोकप्रतिनिधी उपस्थित होते.
- ❖ दि. ०७/१२/२०२० रोजी सशस्त्र सेना ध्वज दिन व दिव्यांग दिन या संयुक्त कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये माजी सैनिक श्री. सत्यवान निंबाळकर व दिव्यांग जेष्ठ नागरिक शिवाजी जगताप दहिगाव यांना कुबड्या प्रदान करून सन्मानित करण्यात आले.
- ❖ दि. १६/१२/२०२० रोजी महाविद्यालयात जागतिक एडस् दिन ऑनलाईन व्याख्यान कार्यक्रमाने संपन्न झाला. यावेळी मा.हेमंत भोसले जिल्हा एडस् प्रतिबंधक व नियंत्रण कक्ष शासकीय रुग्णालय सातारा यांनी एडस् प्रतिबंध व नियंत्रण कक्ष शासकीय रुग्णालय सातारा यांनी एडस् जाणीवजागृती या विषयावर मार्गदर्शन केले.
- ❖ दि. ०१/०१/२०२१ रोजी वसुंधरा दिवस कल्याणगड येथे वृक्ष संगोपन व ट्रेकिंग या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले.
- ❖ दि. १६/०१/२०२१ रोजी महाविद्यालयात वृक्षसंवर्धन व संगोपनासाठी श्रमदान करण्यात आले.
- ❖ दि. २३/०१/२०२१ रोजी महाविद्यालय परिसर स्वच्छता यासाठी श्रमदान केले.
- ❖ दि. २६/०१/२०२१ रोजी प्रजासत्ताक दिनानिमित्त ध्वजारोहण व देशभक्त किसन वीर यांच्या कवठे ता. वाई येथील स्मारकातून देशसेवेसाठी बलिदान देणाऱ्या कवठे येथील शहीद जवानांच्या स्मृती जागवण्यासाठी शहीद जवान ज्योतीचे आयोजन केले.

- ❖ दि. २९/०१/२०२१ रोजी महाविद्यालय परिसरात वृक्षारोपण करण्यात आले.
- ❖ दि. ०८/०३/२०२१ रोजी जागतिक महिला दिनानिमित्त रोटरी क्लब सातारा यांच्या संयुक्त विद्यमाने महिला दिन या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये देऊर पंचक्रोशितील स्वयंस्फूर्तीने समाजोपयोगी काम करणाऱ्या महिलांचा सन्मानपत्र देऊन गौरव करण्यात आला. यामध्ये श्रीमती सारिका चव्हाण, तळिये, श्रीमती रुपाली जाधव, दहिगाव, डॉ. संध्या पौडमल यांना रोटरी क्लबचे अध्यक्ष व पदाधिकारी यांच्या शुभहस्ते सन्मानित करण्यात आले.
- ❖ दि. २५/०३/२०२१ रोजी महाविद्यालयात वनदिनानिमित्त 'वनसंपदा' भित्तीपत्रकाचे आयोजन करण्यात आले. तसेच या निमित्ताने सकाळ यिन माध्यम समुह यांच्याकडून प्रदान करण्यात आलेल्या रोपट्यांचे महाविद्यालय परिसरात रोपण करण्यात आले.
- ❖ दि. ०७/०५/२०२१ रोजी 'महिलांविषयक भेदभाव आणि हिंसा: कारणे व उपाय' या विषयावर श्रीमती आरती रजपूत महिला व बालसंगोपन केंद्र पोलीस मुख्यालय, सातारा यांचे दूरदृश्य प्रणालीतून व्याख्यानाचे आयोजन केले.
- ❖ दि. १७/०५/२०२१ रोजी महाविद्यालय आणि देऊर ग्राम पंचायत यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'कोविड-१९ विलगीकरण कक्ष' सुरु करण्यात आला. या विलगीकरण कक्षास प्रांताधिकारी कोरेगाव, तहसिलदार कोरेगाव, आरोग्य अधिकारी, पळशी यांनी वेळोवेळी भेटी देऊन मार्गदर्शन केले.
- ❖ दि. २८/०५/२०२१ रोजी शिवाजी विद्यापीठाच्या 'माझा गाव कोरोनामुक्त गाव' या अभियानांतर्गत देऊर, दहिगाव, पिंपोडे खु., पळशी आणि आदकी खु. या महाविद्यालयाने दत्तक घेतलेल्या गावातील ग्रामस्थांच्या कोविडविषयक जनजागृती व प्रतिबंधात्मक उपाय यासाठी डॉ. शिरीषकुमार शिंदे, जनरल सर्जन, निम्स हॉस्पिटल, नंदुरबार यांचे दूरदृश्य प्रणालीतून व्याख्यानाचे आयोजन केले.
- ❖ दि. १८/०६/२०२१ रोजी जागतिक रक्तदाता दिनानिमित्त 'रक्तदान समज व गैरसमज' या विषयावर डॉ. प्रियांका त्रिमुखे व स्वाती पवार शासकीय रुग्णालय सातारा यांचे व्याख्यानाचे आयोजन केले.
- ❖ दि. १९/०६/२०२१ रोजी महाविद्यालय परिसरातील वृक्षांच्या संगोपनासाठी श्रमदान केले.
- ❖ दि. २१/०६/२०२१ रोजी जागतिक योग दिनानिमित्त आर्ट ऑफ लिव्हिंगच्या योग प्रशिक्षक श्रीमती स्वाती भुजबळ यांचे दूरदृश्य प्रणालीद्वारे प्राणायाम आणि ध्यानधारणा शिबीराचे आयोजन केले.
- ❖ दि. १०/०७/२०२१ रोजी भुजल साक्षरतेसाठी भूजल सर्वेक्षण विकास यंत्रणा महाराष्ट्र शासन सातारा, भूगोल विभाग व रासेयो यांच्या संयुक्त विद्यमाने भूजल पुनर्भरण जनजागृती व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. यामध्ये मा.श्री.एम.एम. गडकरी, कनिष्ठ भूवैज्ञानिक, भूजल सर्वेक्षण विकास यंत्रणा महाराष्ट्र शासन, सातारा यांचे दूरदृश्य प्रणालीद्वारे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- ❖ दि. १२/०७/२०२१ रोजी 'जागतिक लोकसंख्या दिनानिमित्त' डॉ. ज्ञानराजा चिघळीकर कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, गडहिंग्लज यांचे 'लोकसंख्या भारतापुढील आव्हाने आणि संधी' या विषयावर दूरदृश्य प्रणालीद्वारे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- ❖ दि. १३/०८/२०२१ रोजी राष्ट्रीय सेवा योजना, विद्यार्थी विकास कक्ष आणि क्रीडा विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'फिट इंडिया फ्रीडम रन' या कार्यक्रमाचे आयोजन केले. यावेळी देऊर ते दहिगाव अशी एकूण ०८ कि.मी. अंतराची आरोग्य व तंदुरुस्ती विषयक जनजागृती रॅली काढण्यात आली.

डॉ. अशोक शेलार,
डॉ. कमलसिंह क्षत्रिय,
डॉ. संध्या पौडमल

श्री मुधाईदेवी शिक्षण संस्था पारितोषिक योजना

१	बी.ए.पदवी वर्षाच्या प्रथम क्रमांकास अ.सौ. लिलावती कोंडीराम कदम स्मृतीचिन्ह व रोख पारितोषिक (प्रा. संभाजीराव कोंडीराम कदम यांचे सौजन्याने)
२	बी.ए.पदवी वर्षाच्या द्वितीय क्रमांकास अ.सौ. प्रभावती बाळकृष्ण कदम स्मृतीचिन्ह व रोख पारितोषिक (श्री. हणमंतराव बाळकृष्ण कदम यांचे सौजन्याने)
३	बी.ए.पदवी वर्षाच्या इंग्रजी विभाग प्रथम क्रमांकास प्रा. कोंडीराम आनंदराव उर्फ बाबुराव पाटील स्मृतीचिन्ह व रोख पारितोषिक (प्रा. संभाजीराव कोंडीराम कदम यांचे सौजन्याने)
४	बी.ए.पदवी वर्षाच्या इतिहास विभाग प्रथम क्रमांकास श्री. मारुतराव भाऊसो कदम स्मृतीचिन्ह व रोख पारितोषिक (श्री. बाळासो मारुतराव कदम यांचे सौजन्याने)
५	बी.ए.पदवी वर्षाच्या अर्थशास्त्र विभाग प्रथम क्रमांकास श्री. शंकरराव रघुनाथ कदम स्मृतीचिन्ह व रोख पारितोषिक (श्री. बाळासाहेब शंकरराव कदम यांचे सौजन्याने)
६	बी.ए.पदवी वर्षाच्या मराठी विभाग प्रथम क्रमांकास पैलवान श्री. बाबुराव काशीराम कदम स्मृतीचिन्ह व रोख पारितोषिक (अॅड. राजेंद्र बाबुराव कदम यांचे सौजन्याने)
७	बी.ए.पदवी वर्षाच्या हिंदी विभाग प्रथम क्रमांकास श्री. साहेबराव काशीराम कदम स्मृतीचिन्ह व रोख पारितोषिक (श्री. अरविंद साहेबराव कदम यांचे सौजन्याने)

एम.एम. मगर-पाटील पारितोषिक योजना

१	बी.ए. पदवी प्रथम वर्षाच्या प्रथम क्रमांकास	५	राष्ट्रीय सेवा योजनेतून उत्कृष्ट स्वयंसेवक
२	बी.ए. पदवी द्वितीय वर्षाच्या प्रथम क्रमांकास	६	राष्ट्रीय सेवा योजनेतून उत्कृष्ट स्वयंसेविका
३	क्रीडा विभागातून उत्कृष्ट खेळाडू	७	उत्कृष्ट वाडमय कामगिरी
४	सांस्कृतिक विभागातून उत्कृष्ट अभिनयपटू	८	उत्कृष्ट विद्यार्थी / आदर्श विद्यार्थी

श्री मुधाईदेवी शिक्षण संस्था माजी विद्यार्थी संघ पारितोषिक योजना

१	बी.ए. पदवी प्रथम वर्षाच्या प्रथम क्रमांकास
२	बी.कॉम. पदवी वर्षाच्या प्रथम क्रमांकास

डॉ.डी.के. पाटील पारितोषिक योजना

१	बी.कॉम. पदवी प्रथम वर्षाच्या प्रथम क्रमांकास कै.खंडेराव विठ्ठल पाटील, मु.पो. लाडेगाव, ता. वाळवा, जि. सांगली यांच्या स्मरणार्थ स्मृतीचिन्ह व रोख पारितोषिक प्राचार्य डॉ.डी.के. पाटील यांच्या सौजन्याने
२	बी.कॉम. पदवी द्वितीय वर्षाच्या प्रथम क्रमांकास कै.खंडेराव विठ्ठल पाटील, मु.पो. लाडेगाव, ता. वाळवा, जि. सांगली यांच्या स्मरणार्थ स्मृतीचिन्ह व रोख पारितोषिक प्राचार्य डॉ.डी.के. पाटील यांच्या सौजन्याने
३	बी.कॉम. पदवी तृतीय वर्षाच्या प्रथम क्रमांकास कै.खंडेराव विठ्ठल पाटील, मु.पो. लाडेगाव, ता. वाळवा, जि. सांगली यांच्या स्मरणार्थ स्मृतीचिन्ह व रोख पारितोषिक प्राचार्य डॉ.डी.के. पाटील यांच्या सौजन्याने

संशोधन विभाग

- संशोधन वृत्ती विकसित करण्यासाठी संशोधन विभाग कटिबद्ध आहे. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२०२१ मध्ये कला व वाणिज्य शाखेतून हिंदी, मराठी, इंग्रजी, अर्थशास्त्र, समाजशास्त्र, राज्यशास्त्र, भूगोल, गणित, इतिहास विभागांच्या वतीने विविध विषयांवर १२ राष्ट्रीय-आंतरराष्ट्रीय व राज्यस्तरीय वेबिनार चे यशस्वी आयोजन संपन्न झाले.
- ISSN मानांकित UGC Approved Care Listed Peer Refreed Indexed Journal आंतरराष्ट्रीय संशोधन जर्नल **Shodh sarita-Special ISSUE** चे संपादन पूर्ण झाले.
- FDP अंतर्गत प्राध्यापकांनी एक महिना कालावधीचा ऑनलाईन इंग्लिश स्पिकिंग कोर्स पूर्ण केला.
- प्राध्यापकांनी ऑनलाईन शिक्षण प्रणाली प्रभावी करण्यासाठी नवीन तंत्र आत्मसात करण्यासाठी Short Term Course, Refreshar Course पूर्ण केले व नवीन तंत्र Youtube, Zoom, Google Meet, Kahoot, Google Test च्या माध्यमातून अध्यापन कार्य पूर्ण केले.
- महाविद्यालयातील प्राध्यापकांनी विविध संशोधन वेबिनार व कार्यशाळेमध्ये सहभाग नोंदविला. मानांकित रिसर्च जर्नल मध्ये संशोधन पेपर प्रकाशित केले.

प्रा.डॉ. शिवाजी चवरे

महिला विकास कक्ष व अंतर्गत तक्रार समिती

१	१/१/२०२१ ते ३१/१/२०२१ रोजी शिवाजी विद्यापीठाने घेतलेल्या 'बेटी बचाओ बेटी पढाओ' अभियानांतर्गत एक महिना स्वसंरक्षण प्रात्यक्षिक कार्यक्रमात महाविद्यालयाची बी.ए. भाग १ मधील विद्यार्थिनी कु.करुणा वाघ हिने सहभाग घेतला.
२	८/१/२०२१ रोजी महाविद्यालय व माणदेशी फाँडेशन, म्हसवड शाखा लोणंद यांच्या संयुक्त विद्यमाने एक दिवसीय 'चायनीज रेसिपी' कार्यशाळेचे आयोजन केले. या कार्यक्रमात श्रीमती दिपाली अडसूळ यांनी मार्गदर्शन केले.
३	८/३/२०२१ 'जागतिक महिला दिना निमित्त' रोटरी क्लब सातारा यांच्यावतीने देऊर पंचक्रोशीतील स्वयंस्फूर्तीने काम करणाऱ्या महिलांचा सन्मान करण्यात आला. या कार्यक्रमात रोटरी क्लब साताराचे अध्यक्ष मा.अॅड. सुधीर ससाणे व क्लब मॅम्बर उपस्थित होते.
४	७/५/२०२१ रोजी महाविद्यालयात 'महिला विषयक भेदभाव आणि हिंसा: कारणे व उपाय' यावर श्रीमती आरती रजपूत, (Women & Child Development Centre, Satara) यांच्या व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले.
५	११/५/२०२१ रोजी महाविद्यालय व माणदेशी फाँडेशन म्हसवड, शाखा लोणंद यांच्या संयुक्त विद्यमाने एक दिवसीय मोफत इलेक्ट्रिकल साधने दुरुस्ती ऑनलाईन कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. श्री वैभव गिरमे पुणे यांनी मार्गदर्शन केले.
६	१३/७/२०२१ रोजी महाविद्यालय व माणदेशी फाँडेशन म्हसवड, शाखा लोणंद यांच्या संयुक्त विद्यमाने एक दिवसीय 'कुकीज रेसिपी' कार्यशाळेचे आयोजन केले. या कार्यक्रमात श्रीमती नीलम पवार यांनी ऑनलाईन मार्गदर्शन केले.
७	१५/७/२०२१ ते १५/८/२०२१ रोजी A modular Courses on "Women empowerment, gender equity, woman Dignity and safety measures या विषयावर अॅड. नूतन बाबर (सातारा न्यायालय, सातारा) व अॅड. अश्विनी पाटील (कराड न्यायालय, सातारा) यांनी मार्गदर्शन केले.

डॉ. संध्या पौडमल

व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण विभाग

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना व्यावसायिक ज्ञानाबरोबर व्यक्तिमत्त्व विकासाच्या दृष्टीने शिवाजी विद्यापीठ संलग्नित वेगवेगळे कोर्सेस चालविले जात आहेत. गेल्या शैक्षणिक वर्षात एम.के.सी.एल. च्या माध्यमातून एम.एस.सी.आय.टी. सारखा शासनमान्यता असणारा कोर्स महाविद्यालयात उपलब्ध व्हावा यासाठी प्रयत्न केले गेले. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२०२१ या वर्षात शिवाजी विद्यापीठाच्या मराठी साहित्य परिचय, मोडी लिपी, हिंदी अनुवाद, प्रोफिसिएन्सी इन द युज ऑफ इंग्लिश व फॅशन डिझायनिंग यांच्या प्रत्येकी एक याप्रमाणे बॅच यशस्वीरित्या पूर्ण झालेली आहे. महाविद्यालयात सध्या वरील सर्व कोर्सेसबरोबर सायन्ससाठी गार्डन टेकनिक्स, अर्थशास्त्र विभागांतर्गत इंटरॅक्शन टू इन्कम टॅक्स, सी.सी.सी. अॅण्ड ए. हे कोर्स सुरु झालेले आहेत. महाविद्यालयात प्रत्येक विद्यार्थ्यांला संगणकाचे ज्ञान व्हावे व इंटरनेट वापरातून विविध स्वरूपाचे माहिती संकलन करता यावे यासाठी संगणक कक्ष विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून दिला आहे. विद्यार्थ्यांचे प्रवेश अर्ज, स्पर्धा परीक्षा अर्ज व विविध शिष्यवृत्तीचे अर्ज महाविद्यालयाच्या संगणक कक्षातून ऑनलाईन भरण्याची सुविधा या विभागामार्फत पुरविली जाते. महाविद्यालयात पुढील दोन कोर्स सुरु झालेले आहेत.

गेल्या वर्षभरात स्वयंम या विषयावर विद्यार्थी व प्राध्यापक यांना स्वयंम व मूक्सच्या विविध कोर्सेसची माहिती देऊन विद्यार्थ्यांना पुढील कोर्सना प्रवेशित करण्यात आले.

No.	Name of the Department	Course Name
1	Department of Marathi	English for Career Development
2	Department of Hindi	Hindi Gadya Sahitya: Katha Sahitya
3	Department of English	How to Write a Resume
4	Department of Economics	Economics of Money and Banking
5	Department of History	Introduction to History of Architecture in India
6	Department of Commerce	Entrepreneurship Management
7	Department of Science	Statistical Mechanics

तसेच खालील कार्यक्रम या वर्षभरात विभागामार्फत घेण्यात आले.

No.	Date	Programme	Resource Person
1	08.01.2021	Chinese Recipe	Mrs. Dipali Adsul
2	23.03.2021	Introduction to G.S.T. Law	Er. Arvind Kadam
3	11.01.2021	Introduction to SWAYAM, ARPIT & MOOCs	Dr. Arvind Jadhav

सहा.प्रा.सूर्यकांत अदाटे

अग्रणी महाविद्यालय योजना

- १) दि. २७ सप्टेंबर २०२० रोजी 'Impact of COVID-19 Pandemic on Indian Work Force & Possible Measures to Revive' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन.
- २) दि. १४ डिसेंबर २०२० रोजी 'Energy Conservation: Prospectus and Challenges' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन.
- ३) दि. २२ डिसेंबर २०२० रोजी 'Professional Writing in Mathematics' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन.
- ४) दि. २५ जानेवारी रोजी 'भारतातील बदलती मतदान पद्धती आणि लोकशाहीची अग्नि परीक्षा' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन.
- ५) दि. ०२ फेब्रुवारी २०२१ रोजी 'Opportunities in Banking Sector' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन.
- ६) दि. ०९ फेब्रुवारी २०२१ रोजी 'शिवकालीन किल्ल्यांचे स्थापत्य व रचना' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन.
- ७) दि. ०१ मार्च २०२१ 'National Science Day' वेबिनारचे आयोजन केले.
- ८) दि. १३ मार्च २०२१ रोजी 'Career Opportunities in Forestry' वेबिनारचे आयोजन केले.
- ९) दि. १६ मार्च २०२१ रोजी योग प्रशिक्षण शिबीराचे आयोजन.
- १०) दि. १५ मे २०२१ रोजी 'The Impact of Social Media on the Youth' वेबिनारचे आयोजन.

डॉ. प्रसन्नकुमार पाटील

सामाजिकशास्त्र मंडळ

१	२७/०९/२०२० रोजी Impact of COVID-19 Pandemic on Indian Work Force & Possible Measures to Revive या विषयावर एकदिवसीय ऑनलाइन वेबिनारचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यक्रमासाठी डॉ. शिवाजीराव पाटील, श्री. विराजेशजी उपाध्याय, श्री. गोविंदराव लेले, अॅड. किरण बापट यांनी मार्गदर्शन केले.
२	२६/११/२०२० रोजी राज्यशास्त्र विभागाच्या वतीने 'संविधान दिवस' ऑनलाइन साजरा करण्यात आला. या कार्यक्रमास मा. अॅड. संजीव कदम (विश्वस्त श्री. मुधाईदेवी शिक्षण संस्था, देऊर) यांनी मार्गदर्शन केले.
३	१४/१२/२०२० रोजी भूगोल विभागाच्या वतीने World Energy Conservation Day (Online) स्वरूपात घेण्यात आला. या कार्यक्रमासाठी डॉ. संभाजी शिंदे यांनी मार्गदर्शन केले.
४	२५/०१/२०२१ रोजी राज्यशास्त्र विभागाच्या वतीने 'मतदार दिवस' ऑनलाइन साजरा करण्यात आला. या कार्यक्रमास प्रा. प्रमोद पाटील यांनी मार्गदर्शन केले.
५	०३/०६/२०२१ रोजी भूगोल विभागाच्या वतीने World Bicycle Day (Online) स्वरूपात घेण्यात आला. या कार्यक्रमासाठी संदीप कोलेलकर (छ.शिवाजी कॉलेज, सातारा) यांनी मार्गदर्शन केले.
६	०५/०६/२०२१ रोजी भूगोल विभागाच्या व पर्यावरण समिती यांच्या वतीने स्वरूपात घेण्यात आला. या कार्यक्रमासाठी डॉ. युवराज मोटे, बाबा नाईक कॉलेज, कोकरुड, व प्रा. सुभाष कांबळे, शिक्षण महर्षी बापुजी साळुंखे कॉलेज, कराड यांनी मार्गदर्शन केले.

डॉ. संध्या पौडमल

सचेतना मंडळ

सचेतना मंडळाच्या वतीने विद्यार्थ्यांमध्ये वैज्ञानिक, सामाजिक दृष्टिकोन वाढीस लागवा तसेच त्यांच्यामध्ये जिज्ञासूवृत्ती वाढीस लागवी. अनेक रुढी परंपरा यांच्यातून पसरलेल्या अंधश्रद्धा यावर मुक्त चर्चा व्हावी तसेच करिअर विषयीची माहिती व्हावी यासाठी खालील कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले.

- १) अल्पसंख्यांक दिनानिमित्त १८/१२/२०२० रोजी डॉ. विकास साठे यांचे मार्गदर्शनपर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले.
- २) राज्यशास्त्र विभाग व सचेतना मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने डॉ. गिरीश मोरे यांचे 'भारतीय राज्यघटना व समानता' या विषयावर व्याख्यानाचे आयोजन दि. २६ जून २०२१ रोजी करण्यात आले.

डॉ. उत्तम आळतेकर

क्रीडा विभाग अहवाल

शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये कोव्हिड-१९ मुळे महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना ऑनलाईन स्वरूपात विविध खेळाचे वेबिनार व युट्यूबच्या माध्यमातून मार्गदर्शन करण्यात आले. तसेच शिवाजी उदय मंडळ, सातारा योग विद्याधाम, सातारा व आर्ट ऑफ लिव्हिंग सातारा यांच्या सोबत सामंज्यस करार करण्यात आले. त्यांच्या सहयोगाने विद्यार्थ्यांना ऑनलाईन मार्गदर्शन वर्गाचे आयोजन करण्यात आले. या शैक्षणिक वर्षात क्रीडा अधिकारी, सातारा यांच्याकडून मिळालेल्या अनुदानातून क्रीडा विभागासाठी स्वतंत्र क्रीडा विभाग इमारतीचे बांधकाम पूर्ण होऊन प्रशस्त इमारतीत क्रीडा विभागाचे स्थलांतर करण्यात आले. नवीन इमारतीमध्ये क्रीडा विभाग आधुनिक सोयी सुविधांनी युक्त पूर्ण करण्यात आला आहे. फिट इंडिया अंतर्गत किल्ले कल्याणगड नांदगिरी तालुका कोरेगाव येथे ट्रेकिंग कॅम्पचे आयोजन करण्यात आले. २१ जून २०२१ रोजी योग दिनाचे ऑनलाईन आयोजन करण्यात आले. त्यामध्ये विविध प्रकारची योगासने सामुदायिकरीत्या घेण्यात आली. बी.ए. भाग-एक, बी.कॉम.भाग-एक व बी.एस्सी.भाग-एक या वर्गाची सक्तीची शारीरिक शिक्षण परीक्षा घेण्यात आली. विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक मानसिक व शारीरिक विकासासाठी योग व ध्यानधारणा यासाठीची व्याख्याने ऑनलाईन घेण्यात आले.

अ.नं.	दिनांक	विषय	मार्गदर्शक/व्याख्याने	आयोजक सहकार्य
१	२१ जून २०२०	आंतरराष्ट्रीय योग दिन	अॅड. संतोष भोसले, योग प्रशिक्षक	आर्ट ऑफ लिव्हिंग
२	११ जाने २०२१	योग व ध्यान साधनेचे महत्त्व	मा. बन्शीलाल शेठ, योग प्रशिक्षक	योग विद्या गुरुकूल, नाशिक
३	१६ मार्च २०२१	एक दिवशीय योग प्रशिक्षण शिबीर	मा. बन्शीलाल शेठ, योग प्रशिक्षक	योग विद्या गुरुकूल, नाशिक
४	२१ जून २०२१	आंतरराष्ट्रीय योग दिन	सौ. स्वाती भुजबळ	आर्ट ऑफ लिव्हिंग, सातारा
५	२ जून २०२१	कोरोना काळातील योग व ध्यान साधनेचे महत्त्व	सौ. शैलजा ठोके	अध्यक्ष, योग विद्याधाम, सातारा
६	१० जुलै २०२१	योग व ध्यान साधना	श्री. निलेश निकम, योग प्रशिक्षक	आर्ट ऑफ लिव्हिंग, सातारा
७	१७ जुलै २०२१	जीवनात योग साधनेचे महत्त्व	मा. बन्शीलाल शेठ, योग प्रशिक्षक	योग विद्याधाम, सातारा
८	१९ ते २१ जुलै २०२१	प्राणायाम व मेडीटेशन कोवीड केअर प्रोग्रॅम	प्रविण भोसले / प्रियांका गोरे	शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर व आर्ट ऑफ लिव्हिंग
९	२४ जुलै २०२१	प्राणायाम व मेडीटेशनचे महत्त्व	अजिंक्य सकुंडे, योग प्रशिक्षक	आर्ट ऑफ लिव्हिंग, सातारा

श्री. साबळे तानाजी

IQAC: 2020-2021

- * Organized a Trilingual National Seminar (Marathi, Hindi, and English) on Comparative Literature on 29th August 2020.
- * Organized a National Level Webinar on Intellectual Property Rights: Perspectives, Procedures and Relevance to Self-Reliant India Mission on 18th October 2020.
- * Organized a National Level Webinar on New Education Policy 2020: Prospects and Perspectives - Rejuvenating Higher Education in the light of Aatmanirbhar Bharat Mission on 12th October 2020.
- * Organized a National Level Webinar on Professional Writing in Mathematics on the occasion of Dr Ramanujan's Birth Anniversary and National Mathematics Day on 22nd December 2020.
- * Organized a National Level Webinar on Social Media and Youth on 15th May 2021.
- * Organized University Level Online Elocution Competition in collaboration with the Department of Marathi and Hindi.
- * IQAC is keen regarding Quality Assurance and Quality Maintenance in the Institution.
- * Prepared Action Plan towards Quality Enhancement in the beginning and received Action Taken Report at the end of the academic year.
- * Conducted periodic meetings for Quality Sustenance and Quality Awareness.
- * Prepared its Annual Quality Assurance Report (AQAR-2019-20) and submitted online to the NAAC, Bangalore. The copy uploaded on the college web portal.
- * Participation in NIRF-2020.
- * Data updated for ISO 9001:2015.
- * Monitoring activities of different Academic, Administrative, Statutory and non-statutory committees.
- * Received different feedbacks online. Feedbacks analyzed and placed on the institutional web portal.
- * Monitoring Teaching Plans, Academic Calendar and the academic performance of the institution.
- * Monitoring compliance of PTR-2015.

Dr. Manoj Gujar
IQAC Co-ordinator

LIBRARY & KNOWLEDGE RESOURCE CENTRE

College Library aims to be a well-equipped Facilitation Centre that provide outstanding knowledge and information services to our user community through advanced ICT tools and techniques and support them to become knowledgeable and skilled citizens of the India.

Library Annual Activities:

- * Interactive Library Portal designed and developed for the library users-
<https://sites.google.com/view/deurcollegelibrary>
- * Dynamic webpage created for preparing Competitive Examinations-
<https://sites.google.com/view/deurcollegelibrary/students-corner/competitive-exams>
- * Android Application developed for Library-
<https://sites.google.com/view/deurcollegelibrary/about-library/library-servicesfacilities/library-app>
- * ‘Best Library User Award’ given to the student- Ku. Pooja Shivaji Pawar (B.A. 2) for the year 2019-20
- * Online quiz organized on 18th April 2020 for creating awareness of COVID -19 among the people in society.
- * ‘Librarian's Day’ (12th Aug. 2020) and ‘Reading Inspiration Day’ (15 Oct. 2020) was celebrated simply on the background of COVID-19 pandemic situation.
- * Digital Books Fair organized from 15-22 Oct.2020 on the topic ‘Dr. A.P.J. Abdul Kalam’ for our readers on Library Portal.
- * Digital Books Fair organized from 19-26 Jun. 2021 on the occasion of ‘National Reading Day’ on Library Portal.
- * ‘Librarian's Day’ (12th Aug. 2021) was celebrated simply on the background of COVID-19 pandemic situation.
- * Online Gateways’ for preparing the different competitive examinations were compiled and circulated among the students and teachers.

वैयक्तिक व विभागांचे अहवाल :

Prin.Dr. Bharat Bhosale

1. Resource Person of the Webinar on, 'Wavelets and it's Friends', held on June, 25, 2020, organised by S.M.-Joshe College, Hadapsar, University of Pune.
2. Presented a paper on, 'Modelling Curvelet based Signal Processing Problems via wavelet Analysis', held at the Modelling and Simulations society (MODSIM), Australia and New Zealand held during at Canberra, Australia and published in MODSIM Proceedings.
3. Published a paper on "Curvelet as an Extension of Wavelet transform and its Applications in Global Journal of Engineering, Science and Social Science studies, Vol 05, Issue 06, June 2019,ISSN:23943084
4. Organized a National Webinar on 'Professional Writings in Mathematics, on Dec, 22, 2020, Dept. of Mathematics, PSKC Deur on the occasion of Ramanujan's 133 Birth Anniversary and National Mathematics Day.
5. Special guest lecture on 'Research Methodology: Precepts, Process and Procedures' organized by Research and Development Cell, Prof. Sambhajirao Kadam College, Deur on dated 10 Aug 2021 to 12 Aug 2021.

मराठी भाषा व वाङ्मय मंडळ

- दि. २९/०८/२०२० मराठी भाषा व वाङ्मय मंडळ विभाग अंतर्गत मराठी, हिंदी व इंग्रजी विभागांनी मिळून 'तुलनात्मक साहित्य अभ्यास' या राष्ट्रीय वेबिनारचे आयोजन केले.
- दि. ०७/११/२०२० रोजी विद्यार्थी दिन २०२० निमित्त व्याख्यानाचे आयोजन केले. याप्रसंगी डॉ. शरद गायकवाड, महावीर महाविद्यालय, कोल्हापूर यांनी विद्यार्थ्यांना 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जीवन व कार्य' विषयावर मार्गदर्शन केले.
- दि. २६ डिसेंबर २०२० शिवाजी विद्यापीठ मराठी शिक्षक संघ कोल्हापूर पुरस्कृत, राष्ट्रीय काव्यवाचन व कथाकथन स्पर्धेमध्ये सहभाग: महाविद्यालयाच्या ओंकार सुखदेव लोखंडे बी. व्होक प्रथम वर्ष याने डी.आर.माने महाविद्यालय, कागल यांनी आयोजित केलेल्या कथाकथन स्पर्धेमध्ये सहभाग नोंदवून द्वितीय क्रमांक प्राप्त केला. तसेच या शुभम विठ्ठल अडागळे बी.ए. भाग-२ याने डी.आर. माने महाविद्यालय कागल यांनी आयोजित केलेल्या काव्यवाचन स्पर्धेमध्ये सहभाग नोंदविला.
- सातारा आकाशवाणी, सातारा यांनी आयोजित केलेल्या कथालेखन स्पर्धेसाठी शुभम विठ्ठल अडागळे बी.ए. भाग-२ आणि ओंकार सुखदेव लोखंडे बी.व्होक प्रथम वर्ष यांनी सहभाग नोंदविला.
- दि. २३/०९/२०२१ मराठी भाषा संवर्धन पंधरवड्याअंतर्गत ऑनलाइन विशेष व्याख्यान कार्यक्रम संपन्न झाला. व्याख्यान विषय: साहित्याची निर्मिती प्रक्रिया, व्याख्याते: प्रा. युवराज खरात, सरदार बाबासाहेब माने महाविद्यालय, रहिमतपूर.
- दि. २७/०९/२०२१ मराठी भाषा संवर्धन पंधरवड्याअंतर्गत ऑनलाइन विशेष व्याख्यान कार्यक्रम संपन्न झाला. व्याख्यान विषय: मराठी भाषा संवर्धन काळाची गरज, व्याख्याते: डॉ. उदय जाधव, शहाजी महाविद्यालय, खटाव.
- दि. २८ ते ३१ जानेवारी २०२१ विश्व मराठी ऑनलाईन संमेलन - २०२१ या ऑनलाईन कार्यक्रमात सहभाग
- दि. २७ फेब्रुवारी २०२१ रोजी मराठी भाषा गौरव दिन कार्यक्रमाचे आयोजन केले.
- दि. २५ मार्च २००३ वन दिनानिमित्त महाविद्यालयात वनसंपदा भित्तीपत्रकाचे आयोजन करण्यात आले. महाविद्यालयाचे प्रा.डॉ. भारत भोसले यांनी या भित्तीपत्रकाचे अनावर केले याप्रसंगी सकाळ माध्यम समूहाकडून भेट म्हणून देण्यात आलेल्या वृक्षरोपांचे

महाविद्यालय परिसरात रोपन करण्यात आले.

- दि. २५ एप्रिल २०२१ किसनवीर महाविद्यालय, वाई व दि. १६ जून २०२१ आर्ट्स अँड सायन्स कॉलेज कोतोली माळवाडी यांनी आयोजित केलेल्या राज्यस्तरीय मराठी वक्तृत्व स्पर्धेत महाविद्यालयाच्या विशाखा संदीप अनपट बी.कॉम भाग १ आणि वैष्णवी मधुकर वेदपाठक बी.कॉम भाग १ यांनी आपला सहभाग नोंदविला.
- **मराठी विषय विभागातील प्राध्यापकांनी वर्षभरात केलेले विशेष उपक्रम :**
- दि. २० जानेवारी २०२१ रोजी छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा येथे मराठी विभागाच्या वतीने उच्चतर शिक्षण योजना अभियान अंतर्गत 'मराठी भाषा संवर्धनासाठी आपले योगदान' या विषयावर आयोजित ऑनलाईन कार्यक्रमात व्याख्यान दिले.
- दि. ७ व ८ फेब्रुवारी २०२१ रोजी पद्मभूषण डॉ. वसंतदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव जि. सांगली या ठिकाणी मराठी शिक्षक संघ, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्या वतीने आयोजित 'लोकसंस्कृतीची अविष्कार रुपे' या विषयावरील राष्ट्रीय चर्चासत्रात 'गोंधळ एक प्रयोगरूप लोककला' हा शोधनिबंध सादरकरण
- वर्षभरात मराठी विषयाशी संबंधित तसेच राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांनी आयोजित केलेल्या विविध ऑनलाईन कार्यक्रमास उपस्थिती

डॉ. अशोक शेलार

- दि. ७ व ८ फेब्रुवारी २०२१ रोजी पद्मभूषण डॉ. वसंतदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव जि. सांगली या ठिकाणी मराठी शिक्षक संघ, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्या वतीने आयोजित 'लोकसंस्कृतीची अविष्कार रुपे' या विषयावरील राष्ट्रीय चर्चासत्रात 'आदिवासी लोकसंस्कृतीचा नृत्याविष्कार:बोहाडा' हा शोधनिबंध सादर केला.
- दि. २० फेब्रुवारी २०२१ रोजी शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर पुरस्कृत बी.ए.भाग ३ अभ्यासपत्रिका क्र. ७ आणि १२ 'साहित्यविचार' या मराठी सुधारित अभ्याक्रमासंदर्भातील एकदिवसीय ऑनलाईन प्रशिक्षण कार्यशाळा क्रांतिसिंह नाना पाटील महाविद्यालय, वाळवा येथे केली.
- वर्षभरातील मराठी विषयाशी संबंधित व महाविद्यालयात आयोजित केलेल्या विविध वेबीनारना उपस्थिती

सहा. प्रा. दत्तू मेंगाळ

हिंदी विभाग

हिंदी भाषा और साहित्य को परिष्कृत करने की दृष्टि से हिंदी भाषा के उन्नयन हेतु हिंदी विभाग छात्रों की सृजनात्मक शक्ति का विकास करता है। साहित्य के भावपक्ष और कलापक्ष से परिचित करते हुए छात्रों में साहित्य के सैद्धांतिक ज्ञान की वृद्धि की जाती है।

- महाविद्यालय में १९ अगस्त, २०२० के दिन 'तुलनात्मक हिंदी साहित्य' विषय पर आयोजित राष्ट्रीय वेब संगोष्ठी में बीजभाषक के रूप में शिवाजी विश्वविद्यालय के हिंदी विभाग के सिनिअर प्रोफेसर डॉ. अर्जुन चव्हाण, प्रमुख अतिथि के रूप दिल्ली विश्वविद्यालय, दिल्ली के विभाग अध्यक्ष प्रोफेसर डॉ. शौराज सिंह बेचैन, उद्घाटक के रूप में और विशेष अतिथि के रूप में डॉ. प्रकाश मोकाशी उपस्थित थे। इस संगोष्ठी में महाराष्ट्र के साथ तामिळनाडु, कर्नाटक, आंध्रप्रदेश, तेलंगना, आसाम, मिझोराम, गुजरात, उत्तर प्रदेश, बिहार, गोवा, केरळ आदि राज्यों के ८०० सौ से अधिक प्रतिभागी विद्वानों ने अपना प्रतिभाग दर्ज किया।
- महाविद्यालय में २९ सितंबर, २०२० के दिन सृजन ऑस्ट्रेलिया अंतरराष्ट्रीय ई पत्रिका के संयुक्त तत्त्वावधान में 'प्रयोजनमुलक हिंदी' विषय पर आयोजित अंतरराष्ट्रीय वेब संगोष्ठी आयोजन किया। इंग्लंड, इटली, अफगानीस्तान, ब्राझिल, बांग्लादेश, नेपाल, भूतान, इंडोनेशिया, श्रीलंका आदि देश के १००० से अधिक प्रतिभागी विद्वानों ने अपना प्रतिभाग दर्ज किया।

- छात्रों के मौलिक साहित्य को 'हिंदवी' इस भित्तिपत्रिका के माध्यम से ऑनलाईन प्रकाशित किया गया।
- १४ सितंबर 'हिंदी दिवस' के उपलक्ष्य में वक्तृत्व प्रतियोगिता आयोजन किया।
- १४ सितंबर 'हिंदी दिवस' के उपलक्ष्य में हिंदी दिवस समारोह का गठन हुआ।
- 'हिंदी गज़ल' और 'हिंदी कथा-कथन' कार्यक्रम का आयोजन संपन्न हुआ।
- छात्रों के संपादन कौशल्य का विकास हेतु 'साहित्य संपादन परखवाडा' कार्यक्रम संपन्न हुआ।
- 'विश्वभाषा हिंदी दिवस' के उपलक्ष्य में वेबिनार आयोजित किया।

हिंदी विभाग के अध्यापक के विशेष उपक्रम:

- शिवाजी विश्वविद्यालय 'हिंदी शोध-निर्देशक' मान्यता प्राप्त और चार शोध छात्रों का पंजीकरण संपन्न।
- विजयसिंह यादव महाविद्यालय, पेठवडगांव में आयोजित वेबिनार में विषय विशेषज्ञ के रूप में व्याख्यान।
- मुधोजी महाविद्यालय फलटण के स्नातकोत्तर विभाग में मानद अधिव्याख्याता के रूप में कार्य।
- शिवाजी विश्वविद्यालय के सांस्कृतिक प्रतियोगिता जनवरी २०२१ में समन्वयक के रूप में कार्य संपन्न किया।
- महाविद्यालय में २९ अगस्त, २०२० के दिन 'तुलनात्मक हिंदी साहित्य' विषय पर आयोजित राष्ट्रीय वेब संगोष्ठी संयोजक का कार्य संपन्न किया तथा शोध आलेख प्रस्तुत किया।
- महाविद्यालय में २९ सितंबर, २०२० के दिन सृजन ऑस्ट्रेलिया आंतरराष्ट्रीय ई पत्रिका के संयुक्त तत्त्वावधान में 'प्रयोजनमुलक हिंदी' विषय पर आयोजित आंतरराष्ट्रीय वेब संगोष्ठी संयोजक का कार्य संपन्न किया तथा शोध आलेख प्रस्तुत किया।
- UGC Apporved Care ISSN मानांकित Peer Refreed Indexed Journal आंतरराष्ट्रीय संशोधन जर्नल शोध संचार बुलेटिन में दोन शोध-आलेख प्रकाशन।
- UGC Apporved Care ISSN मानांकित Peer Refreed Indexed Journal आंतरराष्ट्रीय संशोधन जर्नल शोध सरिता में तीन शोध-आलेख प्रकाशन।
- ISSN मानांकित UGC Apporved Care Peer Refreed Indexed Journal आंतरराष्ट्रीय संशोधन जर्नल **Shodh Sarita - Special Issue** में संपादक के रूप में कार्य।

प्रा.डॉ. शिवाजी चवरे, अध्यक्ष, हिंदी विभाग

- 'अजंठा' Peer Reviewed Refrred and UGC listed Journal Vol.IX Issue-II impact Factor indexing ISSN 2277-5730 अंक में "रुपनारायण सोनकर के साहित्य पर अम्बेडकरवादी विचारधारा का प्रभाव" विषय पर आलेख प्रकाशन।
- 'अजंठा' Peer Reviewed Refrred and UGC listed Journal Vol.IX Issue-II impact Factor indexing ISSN 2277-5730 अंक में "समकालीन समाज की दृष्टि से संत रविदास के काव्य की प्रासंगिकता" विषय पर आलेख प्रकाशन।
- 'अजंठा' Peer Reviewed Refrred and UGC listed Journal Vol.IX Issue-II impact Factor indexing ISSN 2277-5730 अंक में "डॉ. अम्बेडकर की विचारधारा से प्रभावित हिंदी दलित आत्मकथा" विषय पर आलेख प्रकाशन।
- 'अक्षरवार्ता' (मासिक) International Refrred Journal and Peer Reviewed अंक - 8 ISSN 2349-7521 में "लोकगीतों से प्रभावित आधुनिक हिंदी कविता" विषय पर आलेख प्रकाशन।

डॉ. उत्तम आळतेकर

Department of English

- Organized Special Lecture on Introduction to SWAYAM, ARPIT and MOOC Courses by Dr. Arvind T Jadhav, Head, Department of English, Yashwantrao Chavan College of Science, Karad (Dist. Satara) on 11th January 2021.
- Organized Special Lecture for Departmental Students on the Paper Literary Criticism: An Introduction by Dr. Sarangpani Shinde, Assistant professor, Amdar Shashikant Shinde College, Medha, Dist. Satara on 18th February 2021.
- Organized a Trilingual National Seminar (Marathi, Hindi, and English) on Comparative Literature on 29th August 2020.
- Organized University Level Online Elocution Competition in collaboration with the Department of Marathi and Hindi.
- Conducted Certificate Course in Proficiency in the Use of English, under the Department of Adult and Continuous Education, Shivaji University, Kolhapur (Duration: 6 months).
- Exercised an Internship Programme for the Departmental Students with the Daily Sakal Media House, Satara
- Conducted a Special Programme in Spoken English in Collaboration with the Elixir Academy for Self Development (2 Batches for the Teaching Faculty of PSKCD).
- Prepared E-Content Development for the Departmental Students.

Dept. Professor highlighting works

- Senator of Shivaji University, Kolhapur.
- Worked as a Resource Person in the One Day Webinar in Shri Swami Vivekanad Shikshan Sanstha, Kolhapur's Shikshan Maharshi Bapuji Salunkhe Mahavidyalaya, Karad on "How to Attain Fluency in English Communication" on 9th September 2020.
- Worked as a Resource Person in the One Day State Level Webinar on Dr Balasaheb Khardkar Yanche Shalkshnik Karya organized by the Department of Library and Information Science, Shivaji University, Kolhapur on 24th December 2020.
- Received recognition as an M.Phil and Ph.D. (English) Research Guide from Shivaji University, Kolhapur.
- Contributed for Self Learning Material (SIM) for English Understanding Drama (A611) Part I & II of TYBA SEM VI for Bharati Vidyapeeth Deemed to be University, Pune as the Sole Author.
- Published a Research Paper entitled 'Historical Perspectives in Salman Rushdie's Midnight's Children' in the university approved Journal Trajectory.
- Worked as a Paper Setter and Examiner for Bharati Vidyapeeth Deemed to be University, Pune.
- Worked as the Module Writer for Text Book B.A. Part I (Sem I and II) English Compulsory Published by Shivaji University, Kolhapur.

- Worked as the Module Writer for Self Instructional Material for M.A. Part II English Special (Paper G2 E3) Modern American Literature for the Department of Distance Education, Shivaji University, Kolhapur.
- Worked as the Module Writer for Self Learning Material for M.A. Part II, Paper VI - Literature from the Romantic to the Victorian Age for IDOL, Mumbai University, Mumbai IDOL SIM.
- Completed a Six Day Faculty Development Programme on Rethinking Education after Covid-19 under the auspices of PMMNMTT, UGC, MHRD, RUSA, Pune University and Shivaji College, Satara
- In collaboration with UGC, Faculty Development Centre, HRDC, Savitribai Phule Pune University, Pune from 15th February 2021 to 28th February 2021 under the aegis of Rashtriya Uchchar Shiksha Abhiyan (RUSA2.0, Component-8).

Dr. Manoj Gujar

- Participated in the One Day workshop on ‘Revised Syllabus of B. A. Part III English: English Novel Paper X & XV, jointly organized by L.B.S College, Satara and Shivaji University, Kolhapur, held on 8th, Feb., 2021.
- Participated in Online Workshop on “Learning Online Courses Through SWAYAM” Organized by Chhatrapati Shivaji College, Satara on 18th March, 2021.
- Participated in Five Day FDP on ‘Investment in Share Market’ organized by Shripatrao Kadam Mahavidyalaya, Shirwal under the SEBI from 11/05/2021 to 15/05/2021.
- Participated in a National Webinar on ‘New Research Areas in Language and Literature’ organized by the Chh. Shivaji College, Satara on 13th May, 2021.
- Participated in the National Webinar on “Career Opportunities in English Literature” organized by Shri Shahaji Chhatrapati Mahavidyalaya, Kolhapur on 9th June 2021.

Asst. Prof. Suryakant Adate

इतिहास विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०२०-२०२१ मध्ये इतिहास विभागाच्या वतीने घेण्यात आलेल्या कार्यक्रमाचा संक्षिप्त अहवाल खालीलप्रमाणे:

- २७ सप्टेंबर २०२० रोजी इतिहास विभाग आणि सामाजिकशास्त्र मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने "Impact of COVID-19 Pandemic on Indian work Force & Possible Measures to Revive" या विषयावरील राष्ट्रीय वेबिनारचे आयोजन.
- २ ऑक्टोबर २०२० रोजी इतिहास विभागाच्या वतीने "राष्ट्रपिता महात्मा गांधी जयंती" कार्यक्रमाचे आयोजन.
- १ जानेवारी २०२१ रोजी इतिहास विभागाच्या वतीने कल्याणगड उर्फ नांदगिरी अभ्यास सहलीचे आयोजन.
- १२ जानेवारी २०२१ रोजी "स्वामी विवेकानंद जयंती आणि राजमाता जिजाऊ जयंती" कार्यक्रमानिमित्त इतिहास विभागाच्या वतीने प्रतिमा पूजन व अभिवादन कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले.
- इतिहास विभागाच्या वतीने छत्रपती शिवाजी महाराज व भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले.

इतिहास विभागातील प्राध्यापकांनी वर्षभरात केलेले विशेष उपक्रम :

- दि. ९ आणि १० जून २०२० रोजी शिवराज कॉलेज, गडहिंग्लज आयोजित 'राष्ट्रीय वेबिनार' मध्ये सहभाग घेतला.
- दि. २० जून २०२० रोजी लाटे दत्तात्रय पुसदकर कॉलेज, अमरावती आयोजित एक दिवसीय राष्ट्रीय परिषदेत सक्रिय सहभाग घेतला.
- ९ ऑगस्ट २०२० रोजी छ. शिवाजी कॉलेज, सातारा आयोजित "एकदिवसीय राष्ट्रीय वेबिनार" मध्ये सहभाग घेतला.
- दि. २७ सप्टेंबर २०२० रोजी प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालय, देऊर आयोजित राष्ट्रीय वेबिनारचे संयोजक व समन्वयक
- दि. १४ डिसेंबर २०२० रोजी कर्मवीर भाऊराव पाटील कॉलेज, पंढरपूर आयोजित राष्ट्रीय वेबिनारमध्ये सहभाग घेतला.
- दि. २५ ते २९ नोव्हेंबर २०२० रोजी एम.एस. काकडे, कॉलेज, सोमेश्वर आयोजित ५ दिवसीय 'शॉर्ट टर्म कोर्स' पूर्ण केला.
- दि. २५ जानेवारी २०२१ रोजी छ.शिवाजी कॉलेज, सातारा आयोजित 'राष्ट्रीय कार्यशाळेत' सहभाग घेतला.
- दि. ३१ मे २०२१ रोजी श्रीमती मिलनबेन मेहता कॉलेज, पाचगणी आयोजित 'राज्यस्तरीय कार्यशाळेत' सहभाग घेतला.
-

डॉ.दत्तात्रय ओवाळे

- दि. ९ आणि १० जून २०२० रोजी शिवराज कॉलेज, गडहिंग्लज येथे आयोजित केलेल्या राष्ट्रीय वेबिनार मध्ये सहभाग
- दि. २५ जून २०२० रोजी धनंजयराव गाडगीळ, कॉलेज सातारा येथे आयोजित केलेल्या आंतरराष्ट्रीय वेबिनार मध्ये सहभाग
- दि. ९ ऑगस्ट २०२० रोजी छ.शिवाजी कॉलेज, सातारा येथील एकदिवसीय राष्ट्रीय वेबिनार मध्ये सहभाग
- दि. १४ डिसेंबर २०२० रोजी कर्मवीर भाऊराव पाटील कॉलेज, पंढरपूर येथे आयोजित राष्ट्रीय वेबिनार मध्ये सहभाग

डॉ.कमलसिंग क्षत्रिय

अर्थशास्त्र विभाग

दि. २१ जानेवारी २०२१ ते ३ फेब्रुवारी २०२१ या कालावधीत अर्थशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांसाठी लेक्चर सिरीजचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये

- डॉ. राजशेखर निलोलू, डी.जी. कॉलेज, सातारा (Need and Importance of International Trade)
- डॉ. गणपत गायकवाड, शिवराज महा. गडहिंग्लज (Differences in Micro & Macro Economics)
- डॉ. पी.एच. कदम, मुधोजी महा. फलटण (Online Banking)
- डॉ. संजय धोंडे, मेढा कॉलेज, मेढा (Classical Economic Thoughts)
- डॉ. एस.एम. भोसले, महिला महाविद्यालय, सातारा (Recent Trends in Indian Economy)
- डॉ. अनिल वावरे, छ. शिवाजी कॉलेज, सातारा (Research Methodology and Project writing)
- डॉ. जयवंत इंगळे, बळवंत महाविद्यालय, विटा (Sustainable Development)
- प्रा. घाडगे एम.आर., कला वाणिज्य महाविद्यालय, सातारा (Role of Cooperation in Economic Development)
- डॉ. व्ही.जी. कुंभार, डी.जी.कॉलेज, सातारा (Opportunities in Banking Sector)
- Remedial Couching for Slow learner and Advance learner students From 15/03/2021 to 20/03/2021
- गटचर्चा: विषय 'अर्थसंकल्प २०२१-२०२२' केंद्र आणि राज्य सरकार, दि. १२/०३/२०२१
- १० मे, २०२१ ते १० ऑगस्ट २०२१ (तीन महिने), कालावधीचा 'Certificate Course in Co-operation & Accountancy' या कोर्सची सुरुवात केली आहे. या कोर्ससाठी १६ विद्यार्थ्यांचा प्रवेश झालेला आहे.
- Organized One Day National Webinar on 'Self Reliant India: Booster Dose to Indian Economy with special reference to Industry, Agriculture, Food Processing & International Trade' on 23/09/2020, (Participants: 459)
- Organized One Day State Level Webinar on 'Current Status, Challenges and Role of Member of Co-operative Sugar Factories in Maharashtra on 16/08/2021
- Conducted Certificate Course in Introduction to Income Tax under Shivaji University Kolhapur from September 2021.
- Organised National Webinar on 'Impact of Covid -19 on Indian Workforce & Possible Measures to Revive' on 27th Sept. 2020

Dept.Professor Highlighting Works

- Participated in National Webinar on 'Contemporary Significance of Gandian Thoughts' Organised by Balwant College, Vita, on 04th March, 2021.
- Participated as a Resource Person in National Webinar on 'Impact of Covid-19 on Indian Economy' organised by Balwant College, Vita on 06th Feb, 2021.
- Participated as a Resource Person in National Webinar on 'The Three Recent Agricultural Legislations' organised by Balwant College, Vita on 10th March., 2021.
- Participated in National Webinar on 'Recent Trends in Marketing' organised by Savitribai

Phule Mahila Mahavidyalaya, Satara & Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Pachwad on 21 May., 2021

- Delivered a Special Lecture on 'Indian Population' Organised by Mudhoji College, Phaltan on 12th July, 2021.
- Delivered a Special Lecture on 'Impact of Population on Indian Economy' organised by Amdar Shashikant Shinde Mahavidyalaya, Medha on 11th July, 2021.
- Worked as a Convener in One Day State Level Webinar on 'Current Status, Challenges and Role of Members of Co-operative Sugar Factories in Maharashtra' on 16th Aug, 2021.

Dr. Dattatray Shedage

- Completed 07 days Faculty Development Programme (FDP), MHRD, Govt. of India, PMMMNMTT, Faculty Development Centre Ramanujan College & Shayma Prasad Mukharji College for Women, University of Delhi during the period of 13/07/2020 to 19/7/2020.
- Completed 14 days Faculty Development Programme (FDP), MHRD, Govt. of india, PMMMNMTT, Faculty Development Centre Ramanujan College, university of Delhi during the period of 12/08/2020 to 25/08/2020.
- Published a Paper on 'Covid-19 Impact on Indian Agricultural Sector' in Aayushi International Interdisciplinary Research Journal, (ISSN-2349-638x) Impact Factor 6.293 Peer Reviewed Journal on June 2020.
- Published a Paper on 'Advantage and Disadvantage of New Agricultural Policy-2020' in Kanpur Philosothers, UGC Care Listed Research Journal, (ISSN-2348-8301 on June 2021.
- Delivered a Special Guest Lecture on 'Population explosion is a global problem' in State Level Churning organized by Shivaraj College, Gadhinglaj (Kolhapur) on 16 July 2021.
- Delivered a Special Guest Lecture on 'Indian Population and Covid-19' organised by Arts College, Bidkin, on 24 July, 2021.

Dr. Sundar Potbhare

समाजशास्त्र विभाग

- दि. ४/६/२०२० ते १०/६/२०२० रोजी "E-Content Development in Teaching" या विषयावर सरस्वती कला महाविद्यालय, दहीहंडा, अकोला आणि संत गाडगे बाबा अमरावती विश्वविद्यालय अमरावती यांनी आयोजित केलेल्या Faculty Development Program Online कोर्स पूर्ण केला.
- दि. ०८/०३/२०२१ रोजी रोटरी क्लब ऑफ सातारा व प्रा. संभाजीराव कदम महाविद्यालय देऊर यांच्या संयुक्त विद्यमाने सामाजिक व शैक्षणिक कार्यासाठी "सन्मानपत्र" प्राप्त झाले.
- दि. ३१ मे ते ६ जून या कालावधीत गुजरात विश्वविद्यालय, गुजरात येथे E-Content Development या विषयावरील Online FDP कोर्स पूर्ण केला.
- "Development Program Operational Status, and Scheduled Caste Women: the Crisis and Contradiction" ISSN 2231-1629, Jan-June 2021. Vol-10 Impact Factor-7.597 या विषयावर Knowledge Resonance Impact Factor Research Journal A Half yearly National Research Journal (Peer Review) या मध्ये लेखन केले.

डॉ. संध्या पौडमल

- दि. १४ डिसेंबर २०२० रोजी 'Energy Conservation : Prospectus and Challenges' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन केले.
- UGC Care listed Journal मध्ये संशोधन पेपरचे प्रकाशन- जानेवारी २०२१.
- पीएच.डी. मार्गदर्शक म्हणून कामकाज करताना संशोधक विद्यार्थ्यांच्या स्क्रुटिनी कमिटी मध्ये दि. ६ जाने २०२१ रोजी कामकाज पाहिले.
- ०६/०२/२०२१ रोजी दहिवडी कॉलेज, दहिवडी येथे बी.ए. भाग-३ पेपर क्र.७ च्या आयोजित कार्यशाळेत तज्ज्ञ साधनव्यक्ती म्हणून व्याख्यान दिले.
- शिवाजी विद्यापीठ बी.ए. भाग - १ परीक्षेच्या पेपर निर्धारण समितीवर दि. २५/०३/२०२१ रोजी कामकाज केले.
- दि. ३१ मे २०२१ रोजी 'पश्चिम घाटातील जैवविविधता- संरक्षण आणि संवर्धन' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन केले.
- दि. १८ जून २०२१ रोजी 'रक्तदान समज व गैरसमज' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन केले.
- दि. ११ जुलै २०२१ रोजी 'भूजल पुनर्भरण जनजागृती' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन केले.
- दि. ०८ ऑगस्ट २०२१ रोजी 'पर्जन्यजल साठवणूक व कुपनलिका पुनर्भरण' या विषयावर वेबिनारचे आयोजन केले.

डॉ. प्रसन्नकुमार पाटील

- Completed Two Weeks Faculty Development Programme on "MANAGING ONLINE CLASSES and CO-CREATING MOOCS: 2.0" from May 18 - June 03, 2020 at Ramanujan College, New Delhi.
- Participated in One Day Online Workshop on Revised Syllabus of B.A.III Paper No. XI Western Political Thought Part-1 & Paper No. XVI Western Political Thought Part-II Chhatrapati Shivaji College. Satara (Autonomous) on 07th March, 2021
- Delivered a lecture as a Resource Person Workshop on Indian Constitution Topic

Fundamental Rights Chh. Shivaji College, Satara 17.03.2021

- Completed Online two-week Refresher Course in Political Science on the theme “Laws, Democracy and Institution” from 26 April-11 May, 2021.

Asst. Prof.. Pandurang Patil

- Published a research paper on ‘**Education & Employment Opportunities in Library & Information Science in India: a review**’ in Peer Reviewed Research Journal- Knowledge Resonance (Vol.10, Issue No.1), bearing ISSN- 2231-1629 with impact factor 7.597.
- Participated in One Day Webinar on **Smart Searching Tools and Techniques for Information Retrieval on the Internet**, organized by S.R. Karandikar College of Commerce, Palghar on 24/05/202.
- Participated in One Day Webinar on **Designing & Development of Digital Resources for Teaching and Learning**, organized by Dr. Indirabai Bhaskarrao Pathak Mahila Kala Mahavidyalaya, Aurangabad on 11/05/2020.
- Participated in Online Faculty Development Programme **An Approach for Technical Skills Enhancement**, organized Toshniwal Arts, Science & Commerce College, Sengson, Dist. Hingoli from 05/05/2020 to 10/05/2020.
- Participated in One Day Webinar on **Institutional Repositories: Do's and Don'ts**, organized by Shivaji University College Librarians Association (SUCLA), Kolhapur on 29/04/2020.

Mr. Harshal Pawar

- Participated in three days International E-conference on Sports Psychology and Fitness for Spontaneous Management during Covid-19
- Participated in National Level workshop on Personality Development on 10/05/2021.
- Participated in International Webinar on Yoga for Health and Mental Fitness on 24 & 25 Aug. 2021.

Mr. Tanaji Sabale.

- महाविद्यालय कार्यालयाच्या वतीने १० जानेवारी २०२० रोजी Office Automation या विषयावरील कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले.
- दि. ०५/०८/२०२० यशवंतराव चव्हाण स्कुल ऑफ सोशल वर्कस् सातारा याठिकाणी “State Level Webinar on Role of Non-Teaching Staff in NACC Accreditation Process” सहभाग.
- दि. २०/०८/२०२० रोजी क्रांती अग्रणी जी.डी. बापू लाड महाविद्यालय, कुंडल येथे आयोजित “महाविद्यालयीन कामकाज व शिक्षकेतर कर्मचारी” या विषयावरील १ दिवसीय राज्यस्तरीय वेबिनार सहभाग

- सरदार बाबासाहेब माने महाविद्यालय, रहिमतपूर येथे महाविद्यालय कार्यालय व्यवस्थापन या विषयावर साधनव्यक्ती म्हणून मार्गदर्शन
- विजयसिंह यादव महाविद्यालय, पेठ वडगाव येथे 'डिजिटल कार्यालयीन व्यवस्थापन' या विषयावर साधनव्यक्ती म्हणून दि. १६/०७/२०२१ रोजी मार्गदर्शन केले

श्री. संतोष कदम

वाणिज्य विभाग

- दि. २१/०१/२०२१ रोजी अर्थशास्त्र व वाणिज्य विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने अर्थशास्त्र व वाणिज्य विषयाच्या वेगवेगळ्या विषयावर Lecture Series चे आयोजन केले.
- दि. २३ मार्च २०२१ रोजी GST law या विषयावर इंजि.श्री. अरविंद कदम इनोव्हेटिव इंजिनिअरींग सातारा यांनी सादरीकरण केले.
- श्रीनिवास पाटील फाउंडेशन विकास आय.एफ.आय. प्रस्तूत डिजिटल कन्या सोशल मीडिया व सायबर जागृती स्पर्धामध्ये वाणिज्य विभागातील विद्यार्थिनिनी सहभाग नोंदवला.
- किसन वीर महाविद्यालय, वाई यांनी आयोजित केलेल्या १) कोरोनाचा मानवी जीवावर झालेला परिणाम २) स्त्रीजिवन काल, आज आणि उद्या या विषयावर झालेल्या वक्तृत्व स्पर्धेत आपला सहभाग नोंदवला.

सहा. प्रा. अनिल रोक्डे

B.Voc. Food Processing Technology

- On 4th Dec., 2020 Workshop was arranged on "Different types of cake" by Amol Desai, Monginis Foods Pvt. Ltd. Ichalkaranji.
- On 18th Jan., 2021 a Guest Lecture was arranged on "Emerging trends in microbiology" by Asst. Prof.S.V.Khade, College of Food technology Achloli, Mahad.
- On 10th Feb., 2021 a Guest Lecture was arranged on "Impact on Youth Dieting and Fashionable Fast Food" by Asst. Prof.P.P.Anagal, Department Food Technology Vidya Pratishthan College Baramati.
- Organised an Industrial Visit cum Training at Dominos Pizza, Powai naka, Satara on 19th Mar 2021.
- Arranged a guest lecture on "Trends in Mushroom Cultivation" by Asst. Prof. Farida Inamdar, Department of Biotechnology KWC College Sangli on 25th Mar 2021.
- Arranged a guest lecture on "Food Safety at Pandemic condition" by Asst. Prof. Shruti Mulik, Department of Food Science & Technology, Shivaji University Kolhapur on 25th Mar 2021.

- Arranged One Day International Webinar on “New Products Development in Food Industry by Dr. Mr. Pranit Gaikwad, USA on 19th July 2021

**Asst.Prof. Suhel Bhendwede
& Asst.Prof. Prajakta Bhise**

Department of Science

- Organized a National Webinar on Professional Writing in Mathematics (Resource Person : Prof.Dr. L. Radha Krishna)
- Organized a guest lecture of Dr. Smita Survase on The occasion of National Science Day.
- Organized a guest lecture on Career & Opportunities in forestry and How to go about it by Adv. Balasaheb Ubale on 29/04/2021.
- Conducted 3 Days lecture series on Research Methodology: Percepts, Process & Procedures by Prin.Dr. Bharat Bhosale on 5, 10 & 11th Aug 2021.

Asst. Vishakha Kadam

परीक्षा विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये झालेल्या विद्यापीठाच्या परीक्षांचा निकाल महाविद्यालयाच्या परंपरेप्रमाणे उज्वल असा लागलेला आहे. गत शैक्षणिक वर्षात कोविड-१९ च्या पार्श्वभूमीवर महाविद्यालयाच्या परीक्षा विभागाचे कामकाज विद्यापीठाच्या परीक्षा विभागाच्या नियोजनानुसार पार पाडले गेले. मार्च २०२० मध्ये झालेल्या परीक्षांचे निकाल पुढीलप्रमाणे:

सहा. प्रा. पांडुरंग पाटील

PROF. SAMBAHJIRAO KADAM COLLEGE, DEUR

B.A. & B.Com Exam. Result March 2020

COLLEGE RESULT - SHEET

Sr. No	Subject / Paper	Regi.	Absent	Appeared	Fail	Pass	Result	Dist.	I st class	II nd class	Pass class	ATKT	Rank	Topper student in College	Marks	Percentage
1	B.A. Part I	97	0	97	28	69	71.13%	5	14	26	24	0	1	Sayyad Shabana Ismail	513	85.50%
													2	Salunkhe Sayali Shivaji	455	75.83%
													3	Dorake Sonu Chintu	454	75.67%
2	B.A. Part II	78	0	78	12	66	84.62%	2	7	29	28	0	1	Jadhav Krushnakant Rajendra	494	82.33%
													2	Kshirsagar Akshada Ashok	430	71.67%
													3	Nikam Priyanka Vasant	410	68.33%
3	B.A. Part III	68	5	63	7	56	88.89%	4	11	41	0	0	1	Phalke Sanket Mohan	1435	79.72%
													2	Sayyad Hafija Ismail	1306	72.56%
													3	Khirawale Prashant Ramchand	1281	71.17%
1	B.Com. Part I	29	0	29	3	24	82.76%	2	3	16	3	2	1	Jadhav Tanvi Bajarang	432	72.00%
													2	Chavan Omkar Anil	418	69.67%
													3	Bhosale Rina Sunil	386	64.33%
2	B.Com. Part II	26	0	26	3	21	80.77%	0	4	17	0	2	1	Kadam Rutuja Vasant	386	64.33%
													2	Sawant Priyanka Prakash	359	59.83%
													3	Chavan Rohini Ramesh	368	59.67%
3	B.Com. Part III	21	2	19	3	16	84.21%	2	2	12	0	0	1	Sayyad Aayeshal Ismail	1335	74.17%
													2	Shinde Dhanshri Satish	1272	70.67%
													3	Mane Sweta Sachin	1200	66.67%
1	B.Sc. Part I	45	0	45	4	36	80.00%	5	22	9	0	5	1	Bhagat Rupesh Maruti	830	75.45
													2	Jagdale Vrushabh Vilas	827	75.18
													3	Gaikwad Prathamesh Vinod	823	74.82

PROF. SAMBAJIRAO KADAM COLLEGE DEUR 2020-21**FACULTY OF ARTS**

Sr.	Teachers Name	Designation	Edu. Qualification
1	Dr. Bhosale Bharath Namdeo	Principal	M.Sc., M. Phil., Ph.D
2	Dr. Shedje Dattatray Bhagwanrao	Asst. Professor	M.A., M.Com., Ph. D, G.D.C. & A.
3	Dr. Owale Dattatray Jaysing	Asst. Professor	M.A., M. Phil, B.Ed, Ph.D.
4	Dr.Gujar Manoj Dashrath	Asst. Professor	M.A., B.Ed., M.Phil., Ph.D.
5	Dr. Shelar Ashok Raghunath	Asso. Professor	M.A., M.Ed., NET, Ph.D.
6	Dr. Paudmal Sandhya Arun	Asst. Professor	M.A., M. Phil., Ph.D.
7	Shri. Sabale Tanaji Ramdas	Physical Director	B.A., M.P.Ed.
8	Dr. Kshatriya Kamalsing Vikramsing	Asso. Professor	M.A., B.Ed., SET, Ph.D.
9	Dr.Patil Prasannakumar Vyankatrao	Asso. Professor	M.A., Ph.D.
10	Dr. Chavare Shivaji Uttam	Asso. Professor	M.A., SET, Ph. D., D. Lit
11	Dr. Potbhare Sundar Sukhdeo	Asso. Professor	M.A., M.Phil., NET, Ph. D.
12	Shri.Patil Pandurang Vishnu	Asst. Professor	M.A., M. Phil, SET
13	Shri. Adate Suryakant Shamrao	Asst. Professor	M.A. B. Ed., NET
14	Shri. Pawar Harshal Bhimsen	Librarian	M.A., M. Lib & I. Sc.M. Phil, SET
15	Dr. Altekar Uttam Rajaram	Asst. Professor	M.A., Ph. D., D. Lit

FACULTY OF COMMERCE

16	Shri. Rokade Anil Gangaram	Asst. Professor	M. A.
17	Smt.Nikam Ankita Shamrao	Asst. Professor	M.Com.
18	Smt. Gadare Aishwarya Suresh	Asst. Professor	M.Com., G.D.C. & A.
19	Smt. Chavan Rohini Suresh	Asst. Professor	M.A.
20	Shri. Adv.Chavan Mangesh Gorakhnath	Asst. Professor	B.A., LL.B

FACULTY OF SCIENCE

21	Smt. Nikam Anita Mayur	Asst. Professor	M. Sc.,B.Ed.
22	Smt. Kadam Vishakha VikasAsst.	Professor	M. Sc.
23	Smt. Kadam Shrutika Shrikrishna	Asst. Professor	M. Sc.
24	Shri. Rasal Sushant Ashok	Asst. Professor	M. Sc., B.Ed.
25	Smt. Choudhari Sushama Balasaheb	Asst. Professor	M. Sc.
26	Smt. Kambale Pornima Nandkumar	Asst. Professor	M. Sc.
27	Smt. Durgule Mayuri Madhukar	Asst. Professor	M. Sc.
28	Smt. Kadam Puja Dadaso	Asst. Professor	M. Sc.
29	Smt. Makar Gouri Namdev	Asst. Professor	M. Sc.
30	Smt.Babar Amruta Shrimat	Asst. Professor	M. Sc.
31	Smt. Salunkhe Nita Bharat	Asst. Professor	M. Sc.
32	Smt.Dhumal Poonam Pradip	Asst. Professor	M. Sc.

FACULTY FOOD PROCESSING AND BEAUTY WELLNESS

26	Smt. Bhise Prajkta Rajendra	Asst. Professor	M.Sc. Food Sciences & Technology
27	Shri. Bhendawade Suhel Mahamad Hasan	Asst. Professor	M.Sc. Food Sciences & Technology
28	Smt. Kadam Rashmi Vikram	Asst. Professor	M.B.A.M.B.T.B., A.B.T.C. (India)

ADMINISTRATIVE STAFF

01	Shri. Kadam Santosh Kondiram	Head Clerk	B.A., D.C.S., MS- CIT
02	Shri. Kadam Vijay Sarjerao	Sr. Clerk	B.Sc., MS- CIT
03	Shri. Kadam Ranjit Eknath	Jr. Clerk	B.Com., D.C.A., Tally
04	Smt. Pisal Neha Rajendra	Clerk / Laboratory Att.	B.Sc.
05	Shri. Kadam Kundlik Dashrath	Library Attendant	M.A., M. Lib., M. Phil & I. Sc., MS- CIT
06	Shri. Kharade Dashrath Jagannath	Peon	H.S.C., MS- CIT
07	Shri. DorkeTanaji Uttam	Peon	7th Std., MS- CIT
08	Shri. Gawali Suresh Chunilal	Peon	M.A. , MS- CIT

Achievers !

Dr. Manoj Gujar
Selection on the Special
Constitutional Committee of the
Government of Maharashtra

Dr. Sandhya Paudmal
Social Work and
Educational Award
(Rotary Club of Satara)

Dr. Shivaji Chavare
Dr. A.P.J. Abdul Kalam
Lifetime Achievement Award

Vaishanvi Vedpathak
Selection in Yuva 360 Internship
'Shrinivas Patil Foundation'

Shubham Adagale
State Level Story-writing
Competition 3rd Prize & State Level
Inter-college Marathi Poetry Reading
Competition Excellent writing Award

Omkar Lokhande
International Women's Day
Slogan Competition
1st Prize

Atish Wakude
Zonal Taekwondo
Championship
(Gold Medal)

Dnyanshwar Wakude
Zonal Taekwondo
Championship (Silver Medal)

YIN PSKCD Student Council

Juned Mujawar
Vice-President, Faculty
of Humanities

Darshani Hagare
Vice-President, Faculty
of Humanities

Asma Mulla
President, Faculty of
Commerce & Management

Vishakha Anpat
Vice-President, Faculty of
Commerce & Management

Rohan Deshmukh
President, Faculty of
Science & Technology

Gayatri Raut
Vice-President, Faculty of
Science & Technology

Irshad Mulla
President,
Faculty of Vocational

Omkar Lokhande
Vice-President,
Faculty of Vocational

"Quality Information to all in minimum time through ICT"

LIBRARY & KNOWLEDGE RESOURCE CENTRE

24 x 7 LIBRARY SERVICES

- e-Books
- e-Journals
- e-Reports
- e-Question Papers
- e-Syllabus
- e-Resource Databases
- e-Newspapers
- e-Prospectus
- e-Mudhai Magazine
- e-Content Gateway
- Library Portal
- Android Application
- QR Code Gallery
- Information Broadcasting through Social Media
- Library Membership Online Application System
- Scholar's Card Online Application System
- Online Public Access Catalogue (OPAC)
- Books Online Requisition System
- Inter-Library Loan Online Application System
- Library Users Online Feedback
- Ask a Librarian
- Students Corner Interface
- Staff Corner Interface
- Dynamic Webpage for Competitive Examinations
- Research @ PSKCD
- Photo Repository

- College e-News
- Institutional Digital Library
- Digital Books Fair
- Digital Payments to Library
- Software Gateway
- Online Union Catalogue of College Libraries
- Shivaji University College Librarian's Directory
- COVID 19 Information Gateway
- IT Corner
- Career Corner
- Employment Outlook
- Prabodhan Series
- Success Stories
- Health Plus
- Women's Corner
- Facilities for Persons with Disabilities (PwDs)
- Daily Life Utilities
- Students Placement Registration
- Maintenance Work Online Intimation
- Committee Meeting Online Registration

PROF.SAMBHAJIRAO KADAM COLLEGE, DEUR (SATARA)

(Art, Commerce, Science, B.Voc. & CC)

Tal. Koregaon, Dist. Satara : 415 524

■ Tel./Fax.: (02371) 254368, 254227 ■ Web : www.pskcollegedeur.ac.in ■ Email : principalpskcd@gmail.com ■